

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**Výkon advokacie v českých zemích od vydání Provizorního advokátního řádu
z roku 1849 do současnosti**

Konzultant rigorózní práce : Doc. JUDr. Vladimír Kindl

Zpracovatel rigorózní práce : Mgr. Karolína Zimová

Březen 2007

Prohlášení :

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Karolína Zimová
.....
Mgr. Karolína Zimová

ÚVOD

Ve společnosti založené na respektování principů právního státu je advokátní profese vyhrazena důležitá role. Svobodu společnosti nelze kromě jiných atributů zaručit bez nezávislých advokátů, bez kterých nemohou existovat ani nezávislí a nestranní soudci. Advokáti by měli být ochránci občanských práv, jejich profese je jedním ze základních pilířů výkonu práva a spravedlnosti. Společnost může mít naprostou důvěru v soudní rozhodnutí jen v případě, že každá ze stran sporu má před soudem rovné zastoupení. Současný stav úpravy advokacie je výsledkem dlouhodobého vývoje právní úpravy, který jsem se snažila v této práci postihnout, a to zejména vývoj výkonu advokacie v období od vydání Provizorního advokátního řádu z roku 1849 do současnosti.

Zkoumat dějiny advokacie v českých zemích a to jak v rovině obecné, tak se zaměřením na některé její aspekty (vývoj úpravy advokacie v právním řádu, vývoj samosprávy advokacie, vývoj advokátního tarifu atd.) je problematické zejména z důvodu nedostatečného množství pramenů, ze kterých by bylo možno při takovém zkoumání čerpat. Některá období dějin české advokacie byla do současnosti právními historiky zcela opomíjena, pro výzkum některých období jsou prameny velice kusé nebo lze pracovat jen s několika málo prameny.

O postavení advokacie, advokátů a jejich úloze ve společnosti v minulosti existovalo donedávna jen obecné povědomí. Pro starší období (tj. pro období od 13. století do konce 18. století) je k dispozici jako jeden z mála ucelených pramenů spis Dr. Evžena Tarabriny z roku 1936¹. Poměrnou skromnost předpisů o advokacii z období staročeského zemského i městského práva vysvětluje i nedostatek nuceného zastoupení osob k tomu určených před soudy.

Rozbor postavení advokacie a právních norem upravujících výkon advokacie v dějinách české společnosti a českého právnictví se neobejde bez využití dobových právních předpisů, jako velmi důležitého historického pramene. Pro poznání historie advokátského povolání v období středověku jsou pro nás významným pramenem středověké listiny, v pozdějším období jsou to kromě dobových právních předpisů, také rozhodnutí orgánů advokátní komory, jako stavovské instituce sdružující advokáty, a dále specializované právnícké časopisy. V období let 1948 – 1989 nebylo totalitním systémem podporováno zkoumání historie advokacie. O

¹ Tarabrin E.: *Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.)*, 1936, Praha, Jednota advokátů československých

advokacii z doby předúnorové bylo možno se dozvědět jen z několika málo pramenů a jejich interpretace a rozbor nebyl žádoucí.

Ve své rigorózní práci s názvem "Výkon advokacie v Českých zemích od vydání Provizorního advokátního řádu z roku 1849 do současnosti" se zabývám vývojem advokacie v období od roku 1849 do současnosti. Toto období nelze zkoumat bez alespoň rámcového výkladu o vývoji dějin advokátního stavu v obdobích předcházejících, kterým je věnována část I. rigorózní práce. Část II. se věnuje období od roku 1849 až 1918 a část III. zahrnuje období let 1918 až 1948. V části IV. je zmapován vývoj období více než čtyřicetiletého nedemokratického vývoje v letech 1948 až 1989. V poslední, V. části, se zabývám vývojem advokacie na našem území po roce 1989 do současnosti.

Důvodem, který mne vedl ke zvolení výše uvedeného téma rigorózní práce byla především snaha o zmapování vývoje advokátního stavu v českých zemích od poloviny 19. století do současnosti. Vývoje, který je důležitým zdrojem informací pro pochopení souvislostí současného stavu úpravy advokacie v českém právním řádu a z kterého je možno čerpat poznatky pro další vývoj právní úpravy.

Ke vzniku práce je třeba ještě poznamenat, že tam, kde není – především z technických důvodů – zvláštní upozornění na pramen, resp. literaturu, opírají se údaje nejčastěji o Ottův naučný slovník (1888), Navrátilův Almanach československých právníků (1930) a Antologii české právní vědy (1993). Odkazovat na literaturu v případě obecných otázek a souvislostí obecných právních dějin a podat její úplný výčet v rámci této práce není možné. Prameny k jednotlivým částem a kapitolám jsou řazeny v závěru práce (viz. Seznam použitých pramenů).

ČÁST I.

Vývoj advokacie v Českých zemích od nejstarších období do vydání Provizorního advokátního řádu z roku 1849

Ve své rigorózní práci s názvem „Výkon advokacie v českých zemích od vydání Provizorního advokátního řádu z roku 1849 do současnosti“ se nemohu zabývat vývojem výkonu advokátského povolání ve sledovaném období, tj. od roku 1849 do současnosti bez alespoň stručného přehledu vývoje advokacie před tímto datem, jelikož zkoumané období nelze oddělit od období předchozího a od institutů, které vznikaly ve středověku a ovlivnily další vývoj úpravy advokacie na území českých zemí.

I.1. Pojem advokát, advokacie, vývoj terminologie

Pojem „advokát“ pochází z latinského výrazu „advocatus“, neboli „přivolaný“ (od *ad vocare* – přivolat). Ve starém Římě se tohoto výrazu užívalo pro označení přítele znalého práva nebo právního zástupce.

Středověká latina – na rozdíl od latiny klasické označovala pojmem „advocatus“ i úředníky se soudní či správní pravomocí, např. foity. Foit byl soudním úředníkem zvláště v okruhu velkostatku. Říšský foit byl správcem královských statků na německém území, zemský foit byl správcem určitého území, městským foitem se označoval rychtář.²

Pokud výraz advokacie chápeme v materiálním smyslu, jde o označení činnosti spočívající zejména v poskytování právních porad, právního ponaučení a obhajování zájmů třetích osob před soudy. Takto chápaná advokacie je imanentní každé, i té nejprimitivnější společnosti, a chápeme ji bez ohledu na to, kdo a za jakých podmínek a předpokladů a z jakých důvodů ji vykonává.

Naproti tomu o advokacii ve formálním smyslu se hovoří tam, kde výkon povolání, jehož obsahem je poskytování právní pomoci třetím osobám, je upraveno zvláštními právními předpisy. K provozování tohoto povolání se vyžaduje zvláštní kvalifikace; výkon povolání je vázán formální autorizací, podléhá zvláštnímu právnímu dozoru. Současná advokacie je advokací formální, tj. advokacie je zvláštní právní institucí.

² Balík, S. : Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie), Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000

O advokacii jako zvláštním právním jevu lze mluvit pouze tehdy, když je advokacie vykonávána určitými osobami jako povolání, tedy když je ve společnosti konstituována určitá zvláštní skupina lidí, kteří za úplatu (odměnu) nebo v očekávání odměny se zabývají poskytováním právní pomoci třetím osobám.

Advokacie v tomto personálním smyslu může být buď advokací formální, když právní řád určitého státu stanoví pro výkon tohoto povolání zvláštní podmínky. Může být též pouhým sociálním jevem, a to v případě, že poskytování právní pomoci jako povolání není právním řádem výslovně upraveno.

Období od počátku právního života v českých zemích až do roku 1627 (tj. do vydání Obnoveného zřízení zemského) může být z hlediska výše uvedeného dělení považováno za období, kdy byla advokacie pouhým sociálním jevem. Pouze na sklonku tohoto období (vydáním Sněmovního usnesení z roku 1615) sahá zákonodárství k opatřením, které lze charakterizovat jako zřízení formální advokacie.

Období počínající vydáním Obnovených zřízení zemských se zpočátku vyznačovalo takřka úplnou volností pro výkon právní pomoci a právního zastoupení. Další vývoj postupoval k precizováním podmínek výkonu advokátského povolání, takže lze již hovořit o existenci formální advokacie se všemi jejími podstatnými znaky.

I.2. První zmínky o advokátech v českých zemích

První zmínky o advokátech v zemích koruny české nalézáme již v písemných pramenech z 13. století. Confirmatio diplomatis de civitate Nova villa (Uničov) condita z roku 1223 v čl. 6 mluví o „Theodorico advocato“.³ Dále například moravský diplomatár⁴ z roku 1255 nasvědčuje tomu, že již tehdy strany vystupovaly u soudu v doprovodu jiných osob, jejichž úkolem bylo napomáhání stranám sporu při ochraně jejich zájmů. Ovšem z těchto zmínek nelze usuzovat, že již v 13. století by obhajoba u soudu byla určitými osobami vykonávána jako povolání. Např. Kniha Rožmberská, užívaná při zemském a dvorském soudu, neobsahuje o advokátech z povolání jedinou zmínku. Naopak, latinsky psané Ius regale montanorum z roku 1300, horní zákoník vydaný králem Václavem II., upravující právo horní, a to jak materiální, tak procesní, na jehož vzniku významnou měrou podílel významný italský právník Gozzo z Orvieta, věnuje tomuto tématu celých 8 paragrafů ve čtvrté knize upravující soudně

³ Tarabrin, E. : Nástín vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.), Praha, Jednota advokátů československých, 1936, str. 12

⁴ chronologicky řazená edice plných znění písemností, ověřených diplomatickou kritikou

procesní právo. Advokacie jako povolání v oboru práva v českých zemích vznikala v průběhu 14. století, stalo se tak jednak pod vlivem praktické potřeby, aby v určitých případech byla poskytována porada a pomoc osobami v právu zkušenými, a jednak pod vlivem práva kanonického.

Advocatus však často vystupuje v různých souvislostech ve středověkých historických pramenech, i když většinou v jiném významu než ve významu (rodinného) přítele podporujícího stranu při soudním procesu nebo dokonce jako zástupce strany před soudem, Od ranného středověku byl termín advocatus užíván v různém prostředí pro osoby či úředníky s vymezenou funkcí. Na prvním místě to byl laik, který zastupoval duchovního, kostel nebo klášter ve světských záležitostech, především před soudem, později též spravoval církevní majetek – v německých textech byl označován jako Vogt (česky fojt).

Když církev dosáhla imunit a vlastního soudnictví, vykonával toto soudnictví a zastupoval jako probošt, rector nebo vicedominus osoby, na něž se vztahovala církevní imunita, před veřejným soudním shromážděním. Kostel mohl mít i několik fojtů, každého pro určitou část majetku. Jeden z nich byl hlavním fojtem. Správní funkce městských fojtství ovšem v pozdním středověku přecházela na představitele městské správy a fojt si udržel nanejvýš předsednictví městského soudu, pokud mu nezbyl pouze titul.

V českých zemích stejně jako v ostatních oblastech, které svými právními poměry bezprostředně nenavazovaly na právní systém antického Říma, byl termín advocatus ve středověku běžně používán pro označení úředníků se soudní a správní funkcí, a to jak v církevním, tak i laickém prostředí. V církevním prostředí tak byl nazýván především zakladatel, resp. potomek zakladatele, a ochránce a dobrodinec církevní instituce. V českých pramenech tak bývají označováni panovníci jako zakladatelé klášterů, ale i biskupství.

Zcela samozřejmě je termín advocatus užíván pro soudní a správní úředníky ve městech (advocatus civitatis), případně i venkovských oblastech přiléhajících k městu (advocatus provincie), i v jednotlivých vesnicích (advocatus villarum) či dokonce pro správce lesa (advocatus silve). Zde jde zjevně o fojty nebo rychtáře na rozdílné úrovni s různě širokou pravomocí.

Ne zcela jednoznačné je užití termínu advocatus ve smyslu ochránce církevního majetku. Jelikož ve všech zjištěných případech, kde by tento termín mohl být interpretován, jde o soudní jednání, je ochránce církevního majetku zároveň řečníkem u soudu. Od poloviny 13. století již zcela zřetelně vystupují v pramenech advocati ve smyslu přizvaných nebo pověřených řečníků na soudech, kteří vedou spor jménem jednotlivých stran. V tomto smyslu

se někdy jako synonymum objevuje také termín *prolocutor*, který jako pověřený řečník na soudu jedná jménem jedné ze stran.⁵

I.3. Listina Konráda III. z roku 1144

Latinsky psaná Listina Konráda III. byla vydána v roce 1144 římskoněmeckým králem Konrádem III. (1093 – 1152), prvním římskoněmeckým vládcem z dynastie štaufské. V originále latinsky psané listině z r. 1144 je poprvé ve vztahu k přemyslovskému státu zmiňován v diplomatickém materiálu výraz „*advocatus*“. Konrád III. výše uvedenou listinou z roku 1144 vrátil olomouckému biskupovi Jindřichu Zdíkovi hrad Podivín a potvrdil právo razit veřejnou minci. „*Fridericus advocatus Ratisponensis*“, který byl svědkem tohoto úkonu, byl řezenským foitem, nikoliv řečníkem.⁶ V listině je mezi svědky uveden *fridericus advocatus Ratisponensis*, tedy řezenský fojt Fridrich. Tato zmínka ovšem nereflektuje existenci úřadu v českých zemích, proto také nebyla využita v českém slovníku středověké latiny. Do stejné kategorie patří i *Rodolfus advocatus švýcarského Rappersvillu* jmenovaný jako svědek ve Zlaté bule sicilské Fridricha II. i v dalších Fridrichových listinách vydaných téhož dne 26. 9. 1212 českým příjemcům. Podobně bylo termínu využito v souvislosti s církevními statky v listině, jíž bylo uzavřeno příměří mezi Přemyslem Otakarem I. a biskupem Ondřejem na Šacké hoře 2. července 1221. Tento význam má termín *advocatus* použitý v souvislosti s římskoněmeckým králem jako ochráncem církve rovněž v listině pasovského arcijáhna Alberta ze srpna 1240. Také v listinách Václava I. a Přemysla Otakara II. vystupují říšští úředníci s označením *advocatus*, ať již jde o říšské fojty nebo o úředníka, který měl na starosti soudní a hospodářskou správu klášterního majetku (*advocatus abatisse* v Erle). Stejného termínu použil Petr Žitavský ve Zbraslavské kronice o Ludvíku Bavorovi, který byl zvolen *in principem imperii Romani et advocatum ecclesie*. Ve smyslu ochrany majetku, v tomto případě Klášterního je použito slova *advocatia* ve falzu zhotoveném na jméno Přemysla Otakara I. a datovaném roku 1213 pro tepelský klášter.

⁵ Bláhová, M. : „*Advocatus*“ v Přemyslovských Čechách, in *Z minulosti advokacie – sborník příspěvků z 1. konference o dějinách advokacie*, Linde Praha, 2005

⁶ Balík, S. : *Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie)*, Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000

I.4. Kanonické právo

Na základě Konkordátu uzavřeného českým králem Přemyslem Otakarem I. bylo duchovenstvo vyňato z pravomoci světských soudů, a to jak zemských tak městských. Roku 1222 přiznal Přemysl Otakar I. zvláštním privilegiem českému duchovenstvu osvobození od veřejných břemen a poplatků. Byl zřízen zvláštní biskupský duchovní soud, neboli konzistoř. Arcibiskup Arnošt z Pardubic vydal v roce 1356 nařízení „De officio officialatus Prag. et. Servitoribus officii“, které upravovalo působnost tohoto biskupského soudu.⁷ V oblasti kanonického práva byla zavedena formální advokacie již výše uvedeným nařízením arcibiskupa Arnošta z Pardubic z r. 1356. Při konsistorním soudě příslušelo zastupování stran zvláštním advokátům a prokurátorům, kteří museli složit zvláštní zkoušku, být zapsáni do matriky a dále museli vykonat přísahu. Činnost advokátů a prokurátorů podléhala dohledu a kárné moci arcibiskupského oficiála. V kanonickém právu již od vydání arcibiskupského nařízení z roku 1356 můžeme sledovat veškeré podstatné znaky advokacie jako zvláštní právní instituce.⁸

I.5. Codex Carolinus – Majestas Carolina,

Řád práva zemského

Latinsky psaný Codex Carolinus byl návrhem Karla IV. na kodifikaci českého obyčejového zemského práva, který byl v roce 1355 předložen generálnímu sněmu, ale nebyl i přes předchozí souhlas některých šlechticů schválen. Tvorba Karlova zákoníku byla vedena snahou potlačit právní partikularismus a kodex obsahoval především normy ústavněprávní a normy práva trestního a majetkového. Přestože zákoník nebyl přijat, byl od roku 1437 používán před soudy jako zdroj zvykového práva a v 15. století pořízený přepis, tzv. Statuta byl považován za platnou normu.

Pod vlivem Karlova kodexu vznikly dvě právní knihy, a to jednak starší latinsky psaná *Ordo iudici terae*, a zejména česká verze této právní knihy nazvaná *Řád práva zemského*. Pochází z konce 14. století a vznikl na základě latinského textu, i když není pouhým překladem předlohy. K obyčejovému právu přistupuje s větším respektem a je logicky a systematicky

⁷ Tarabrin, E. : Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.), Praha, Jednota advokátů československých, 1936

⁸ Jireček H. : Právníký život v Čechách a na Moravě, Praha, 1903,

uspořádán. Řád práva zemského (1348 – 1355) obsahuje již zmínky o advokátech; o advokátech z povolání pojednává Řád práv zemského jako o jevu docela známém a běžném.⁹

I. 6. Pluralismus právních řádů – právo zemské, právo městské

Období od 13. do 16. století se v českých zemích vyznačuje pluralismem právních řádů. Vedle sebe platilo právo zemské a právo městské. **Zemské právo**, tj. právo domácího, slovanského původu bylo až do roku 1500 právem obyčejovým a právem precedenčním. Normy tohoto práva se nám zachovaly jednak jako nálezy zemských soudů a jednak v rozličných právních spisech, z nichž nejvýznačnější je kniha Tovačovská z roku 1481 a zejména dílo Viktorina Kornela ze Všehrd „O právích země české knihy devatery“ (viz. Čl. I.8.). Teprve od vydání Vladislavského zemského zřízení v roce 1500 nabylo zemské právo rázu práva psaného, i když samotné zemské zřízení z roku 1500 je pouhým souhrnem dřívějších obyčejových norem projevených v judikatuře zemského soudu. Pozdější vydání zemského zřízení (z let 1530, 1549 a 1564) obsahují tytéž předpisy, doplněné pozdějšími nálezy zemského soudu a sněmovními usneseními.

Právo městské, tj. právo dle svého původu cizí, které s sebou přinesli přistěhovalci z německých zemí. Toto právo bylo podrobno určitým modifikacím pod vlivem domácích obyčejů a působilo i na vývoj práva zemského.¹⁰ Obecně u nás existovaly dvě základní oblasti městského práva, obě výrazně ovlivněné právem německým. Jednak právem saským neboli magdeburským, jehož vlivu podléhala severní část zemí Koruny české se středisky v Olomouci a Litoměřicích, a jednak právem švábským neboli norimberským, které mělo svá centra na Starém Městě pražském a v Brně. Od 14. století se městské právo zbavilo závislosti na právu německé říše. Právo zemské i právo městské byly podrobny silnému vlivu práva kanonického a tudíž i práva římského. Obecně lze říci, že práva městská věnovala úpravě povolání řečníků více pozornosti než práva zemská, protože praktická potřeba vyvolávala v městech potřebu zvýšeného počtu řečníků. I když ani městskému právu nebyla známa zásada nuceného zastoupení, resp. nuceného spolupůsobení advokáta-řečníka, bylo spolupůsobení řečníka u soudu obvyklé natolik, že přednesy stran před soudem byly považovány spíše za výjimku. Nejvýznamnějšími prameny městského práva byly Knihy práv

⁹ Tarabrin, E. : Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.), 1936, Praha, Jednota advokátů československých, str. 13

¹⁰ Tarabrin, E. : Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.), 1936, Praha, Jednota advokátů československých

městských autora Mistra Brikcího z Licka (Čl. I.13.) a zejména dílo Práva městská království českého a markrabství moravského autora Pavla Kristiana z Koldína, které bylo první schválenou kodifikací městského práva (Čl. I. 14.).

I.7. Ondřej z Dubé - Práva zemská česká

Česky psaná právní kniha dlouholetého nejvyššího zemského sudího Ondřeje z Dubé (asi 1322 – 1412) zachycuje stav zemského práva kolem roku 1400, tedy v období před husitskou revolucí. Práva zemská česká Ondřeje z Dubé zvláštní ustanovení o účasti řečníků v soudním řízení neobsahují. Práva zemská česká obsahují pouze ustanovení procesního charakteru, neobsahují ustanovení, která bychom dnes mohli nazvat „advokátské právo“ v užším smyslu slova.¹¹

I.8. Viktorin Kornel ze Všehrd

„O právích země české knihy devatery“

Viktorin Kornel ze Všehrd (1460 – 1520) je považován za nejvýznamnějšího představitele humanismu v právním odvětví. Viktorin Kornel ze Všehrd byl významným humanistou, právníkem i literátem. Jeho právní kniha „O právích země české knihy devatery“ byla napsána v době, kdy bylo kodifikováno zemské právo. (Viktorin Kornel ze Všehrd napsal první verzi této knihy roku 1499, druhá verze pochází z roku 1507). Všehrd pojednal v této právní knize zejména o zemském právu trestním a majetkovém, o řízení před zemským soudem a o vedení zemských a dvorských desek. Dílo získalo název „O právech země české“ až v 19. století.

V roce 1493 byl Všehrd jmenován místopísařem zemských desek. Tím stanul v čele tohoto důležitého úřadu, neboť místo nejvyššího písaře zemských desek zůstalo neobsazeno. Do zemských desek zapisoval (vnášel) majetkové převody, vkládal usnesení (snešení) zemského sněmu a rozhodnutí zemského soudu. Smyslem jeho díla bylo zamezit cestu ke kodifikaci zamýšlené panstvem, která chtěla zakotvit výlučnou vládu šlechty ve státě a hegemonii úzké vrstvy nejbohatší šlechty. Všehrdovo dílo velice pobouřilo panstvo a to nejen svou základní tendencí. Knihy devatery byly dokončeny v roce 1499. Dílo stranilo nižší šlechtě a měštům,

¹¹ Balík, S. : Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie), Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000

vycházelo dokonce vstříc i podaným. Dokončené dílo připsal Všehrd pánům z Postupic, kteří mu jej následně navrhli přepracovat. Všehrd dílo zredigoval, nejvíce devátou knihu. Ze změn v dalším textu je významné, že nebylo připuštěno právo podaných na žalobu pánů. Přes snahu Viktorina Kornela ze Všehrd a jeho očekávání zůstalo toto dílo pouze právní knihou, **nikoliv oficiální kodifikací** zemského práva. Přestože dílo nevyšlo nikdy tiskem, bylo často opisováno a existuje celkem 34 značených rukopisů.

Dílo se vyznačuje velkou srozumitelností textu, autor vychází ze svých zkušeností, z dřívějších právních knih, z nálezů zemského soudu zapsaných v knihách zemských desek a z římského a kanonického práva. V jeho díle je patrné použití Knihy Rožmberské, Řádu práva zemského a právní knihy Ondřeje z Dubé. Vliv římského a kanonického práva je ve Všehrdově díle poměrně malý. Ve svém díle Všehrd kritizuje právní neznalost, korupci soudců i úředníků, a také advokáty, kterým jde více o prospěch a peníze než o klienta, naopak obhajuje drobné úředníky.

Devátá kniha byla napsána v roce 1498. Knihy devatery jsou jedním z nejvýznamnějších děl starší české právní literatury. Jsou i ukázkou právní kultury 2. poloviny 15. a 1. poloviny 16. století v období stavovské monarchie a vlády Jagellonců. Jsou dílem nejen právnickým, ale i historickým a veřejnou obhajobou nedotknutelnosti a obecné závaznosti českého práva a oslavou předků, kteří jej vytvořili. Svou systematičností, jasným právnickým názorem, přesným podáním, svou kritikou platného práva vyniká nejen v naší domácí, ale i v soudobé právní literatuře vůbec.¹² Jako politické dílo jsou Knihy Devatery obžalobou i varováním představitelů panstva v nejvyšších státních úřadech. Všehrdovo dílo obsahuje i ustanovení o řečnících. Pro výkon povolání řečníka nebyly stanoveny žádné podmínky, tj. každý kdo byl způsobilý jednat u soudu (každý svobodný občan), mohl být pověřen stranou, aby za ni mluvil. Všehrd řečníky ve svém díle nazývá též výrazy „vymlůvač“ nebo „tulmač“ a z jeho díla je patrné určité opovržení nad řečníky, kteří mluvili za stranu před soudem, zejména nad těmi, kteří tak činili za odměnu a bez patřičné právní erudice.

V průběhu 16. až 18. století nebylo Všehrdovo dílo známo širší veřejnosti. V 19. století vzrostl o Všehrdovo dílo zájem v souvislosti s národním obrozením, a to z toho důvodu, že bylo napsáno česky a po odborné stránce bylo velmi kvalitní. Knihy Devatery byly vydány zásluhou Václava Hanky poprvé v roce 1874.¹³ V roce 1868 byl založen na počest Viktorina

¹² Kapras, J. : Právní dějiny země Koruny české, díl I, Praha 1913 – 1920, str. 38

¹³ Kornel ze Všehrd, V. : M. Viktorina Kornela ze Všehrd O právních země české knihy devatery, Praha, Všehrd 1874

Kornela ze Všehrd studentský právnický spolek Všehrd a od roku 1919 začal vydávat stejnojmenný časopis.

I.9. Kniha Tovačovská

Knihy devatery Viktorina Kornela ze Všehrd je možno srovnat s dílem moravského zemského hejtmana Ctibora Tovačovského z Cimburka, který na sklonku 15. století napsal tzv. Knihu Tovačovskou (Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva v markrabství Moravském). Ctibor Tovačovský měl v úmyslu zhotovit příručku pro nejzákladnější orientaci v zemském právu zahrnující jen některé oblasti moravského zemského práva, nikoliv sestavit systematické dílo.

Knihu zemského práva sestavil Ctibor Tovačovský za použití usnesení zemského sněmu z roku 1481 a během dalších let ji doplňoval. Prvá část knihy Tovačovské je věnována předpisům ústavní povahy, zvláště vztahu Moravy a Čech, druhá část zahrnuje předpisy o právu procesním, majetkovém, trestním a pozemko – vrchnostenském. Kniha Tovačovská postrádá teoretické a zobecňující partie. Nabyla faktické váhy zákona a byla hojně používána. Jeho přepracovanou verzí byla Kniha Drnovská, jejímž autorem byl Ctibor Drnovský z Drnovic. Byla vypracována v letech 1523 – 1527.¹⁴

I.10. Středověcí řečníci

V právních památkách na území českých zemí se setkáváme s předchůdci advokátů – tzv. řečníky. I když staročeské právo nekladlo žádné podmínky pro výkon povolání řečníka, tj. každý kdo byl způsobilý jednat u soudu (každý svobodný občan), mohl být pověřen stranou, aby za ni mluvil. Každá strana sporu žalující i žalovaná byla oprávněna zřídit si řečníka a toto právo jí nemohlo být odňato. Připuštění určitého řečníka v konkrétní při bylo závislé na svolení sudího.¹⁵

Řečník vystupoval vedle strany sporu, byl jejím rádcem a pomocníkem, nikoliv zástupcem. Jeho přednesy, aby mohly mít procesní význam, musely být potvrzeny stranou za niž mluvil. Přestože účast řečníka v soudním řízení nebyla obligatorní, nasvědčují dostupné prameny

¹⁴ Balík, S. : Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie), Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000

¹⁵ Tarabrin, E. : Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.), Praha, Jednota advokátů československých, 1936

tomu, že přibrání právního poradce a obhájce bylo velmi rozšířeno a v mnoha případech bylo pokládáno za nutné.

Řečníci byli pro strany velmi užiteční zejména při přísahách. V přísazných formulářích bylo třeba přesně vymežit předmět žaloby, což bylo bez znalosti přesných formulací obtížné. Úkolem řečníka bylo poučit klienta o procesním postupu. Při formalismu tehdejšího práva mohla procesní chyba znamenat prohru. Starší prameny uvádějí vedle řečníka ještě tzv. "pána z lavic",¹⁶ tj. člena soudcovského sboru, jehož úkolem bylo seznámit stranu sporu s procesními formalitami. Soud byl povinen na žádost strany sporu, resp. jejího řečníka takového poradce ze soudcovského stavu straně přidělit. Nálezem zemského soudu (příbl. roku 1408) byla vyslovena zásada, že žádá-li strana řečníka, má jí být dán, a pokud jí dán být nemůže, nemá tato strana zmatkem ztratiti. Jde o náznak tzv. advokátského přímusu.

I když školy univerzitního typu v českých zemích ještě neexistovaly, již v období 13. a na počátku 14. století byla pocítována potřeba právního vzdělání. Tuto potřebu si vynucoval rozvoj církevní správy a soudnictví, proto byla v Praze roku 1348 založena Karlova Universita, jako nejstarší universita ve střední Evropě, jejíž součástí byla od počátku i právnická fakulta. Privilegiem papeže Klimenta VI. se nově vznikající instituci dostalo oprávnění založit všechny tehdy obvyklé fakulty, tj. svobodných umění, medicíny, bohosloví a práv. Karlova universita byla stejně jako ostatní středověké university církevní institucí, která se vždy snažila uchovat si co největší autonomii. Universita se vyznačovala i značným politickým vlivem a byla též nejvyšší teologickou instancí. Na dvoře českých panovníků působili významní právníci té doby, spoluautoři středověkých zákoníků a právních knih – např. Gozzo z Orvieta¹⁷ a Antonio Marini z Grenoblu.¹⁸

I.11. Zemská zřízení

Tzv. Zemská zřízení byly v zemích Koruny české psané, resp. tiskem vydávané právní sbírky, jimiž bylo nahrazováno starší nepsané zemské obyčejové právo. Zemská zřízení se obvykle zakládala na usnesení sněmů jednotlivých zemí.

¹⁶ Řád práva zemského, Čl. 4

¹⁷ Gozzo z Orvieta - italský právník, který byl roku 1294 povolán králem Václavem II. do Čech, aby se spolupodílel na jeho zákonodárné činnosti. Spolupracoval zvláště na vytvoření horního práva v českých zemích (*Ius regale montanorum*)

¹⁸ Antonio Marini z Grenoblu - francouzský diplomat (1460 – 1464) působící ve službách Jiřího z Poděbrad. Byl inspirátorem návrhu mírové konfederace evropských panovníků jako protiváhy turecké expanze v Evropě. Autor díla *Rady o zlepšení kupectví*.

Po sloučení jednotlivých kmenů platila v jednotlivých zemích zemská práva vzniklá z dřívějších kmenových obyčejů, která byla v platnosti udržována rovněž obyčejem. Až do konce 13. století sice docházelo ke snahám o jejich kodifikaci (většinou iniciovaným ze strany panovníků), ale tyto snahy zůstávaly bezvýsledné zejména z důvodu odporu zemských stavů. Později i stavy samotné začaly mít zájem na kodifikaci zemského práva.

V Čechách bylo prvním takovým počinem, první kodifikací takového druhu tzv. Vladislavské zřízení zemské z roku 1500, na Moravě vedle několika drobnějších sněmovních usnesení z dřívější doby bylo prvním zemským zřízením Zřízení markrabství moravského o soudu zemském z roku 1535. Tyto první dvě kodifikace zemského práva byly uvedeny v platnost bez součinnosti tehdejších panovníků, proto se následně staly předmětem mocenského zápasu mezi Habsburskými panovníky a zemskými stavy.

V zemských zřízeních bylo postupně regulováno postavení tzv. řečníků a prokurátorů, kteří poskytovali stranám sporu rady nebo je v soudním řízení zastupovali. Dříve si mohla strana před soudem tzv. „vyprosit“ přímluvčího nebo řečníka, který ji při neznalosti práva poradil, jak se u soudu chovat. Tímto přímluvčím mohl být i tzv. „pán z lavic“, neboli přisedící soudu. Postupně se vyvinula praxe najímání profesionálních mluvčích, kteří u soudu vystupovali spolu se stranami a kteří za ně u soudu mluvili. Jednalo se o placenou funkci (v Zemských zřízeních je upravena i maximální výše odměny za jejich práci, a to 1/40 hodnoty sporu)¹⁹. Řečníkům hrozily za porušení pravidel jejich chování tresty, které byly v rozmezí od pokut, zákazu činnosti, vězení až po trest smrti. Řečníci se museli řídit pravidly pro výkon jejich funkce – nesměli např. napadat odpůrce, přijímat spory u různých soudů, zakázáno bylo zneužívání informací získaných při obhajobě ve prospěch druhé strany nebo domlouvání se s řečníkem druhé strany o rozdělení odměny.

Vedle řečníků se u soudů uplatňovali prokurátoři, které strany zřizovali „ku zisku i ztrátě“, aby je při vzniklé rozepři zastupovali. Nezbytné bylo ustavení poručníka, pokud stranou sporu byla osoba právnická, jakou byla např. městská obec nebo konvent (shromáždění všech řádových příslušníků kláštera).

L12. Traktát „O mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní“

Zemský sněm v Praze schválil roku 1600 významné právní dílo vycházející z domácích zvyklostí pod názvem "O mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní i příslušenství jich v

¹⁹ Tarabrin, E. : Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.),1936, Praha, Jednota advokátů československých

království Českém." Dílo se stalo doplňkem k Zemskému zřízení. Jeho autorem byl Jakub Menšík z Menštejna.

Jakub Menšík zastával úřad písaře při purkrabském soudě v Praze, poté byl v letech 1593-1601 místosudím, v letech 1601-1603 radou a prokurátorem a v letech 1603-1613 purkrabím Hradu pražského. Své dílo Jakub Menšík z Menštejna sepsal jako místosudí purkrabského soudu. Důvodem vydání Menšíkova traktátu byla skutečnost, že v Království českém do té doby neexistovaly normy, které by upravovaly proces u mezního soudu.

I.13. Knihy práv městských Mistra Brikcího z Licka

V 16. století se objevily snahy podřídit všechna města v Čechách jednotnému domácímu zákoníku. Důvodem byla zejména potřeba právní jistoty, bez níž nešlo volně obchodovat a podnikat. Proto města postupně přecházela k psanému právu a jeho unifikaci. Český sněm zřídil v roce 1523 k vypracování městského práva komisi, jejímž členem byl i Mistr Brikcí Kouřimský, který se ve své praxi v městské radě Starého a Nového města pražského seznámil i s působením městských soudů a aplikací městského práva.

Soupis městských práv Mistr Brikcí ukončil v roce 1534, v roce 1536 vycházely jeho Knihy práv městských tiskem, a to v Litomyšli u Alexandra Plzeňského.

Ve svém díle vycházel Mistr Brikcí ze starší brněnské latinsky psané právní knihy tzv. „Knihy písaře Jana“ (zvanou též *Schöppenbuch*), kterou sestavil kolem roku 1343 -1353 brněnský písař Jan na základě původního práva brněnského z roku 1243 s použitím pozdějších právních materiálů.

Knihy zachycovala praxi brněnského městského soudu a tamější užívané městské právo, ale nebyla oficiální kodifikací městského práva; sloužila pouze jako právní pomůcka. Brikcího knihy je novou recenzí brněnsko-jihlavské sbírky nálezů Víta Tasovského z Lipoltic z roku 1468. Tato kodifikace pro odpor stavů nenabyla nikdy moci zákona.²⁰

Co se týče obsahu díla, věnoval se Mistr Brikcí i teoretickým úvahám o nutnosti práva a spravedlnosti. V díle nalezneme i přirozenoprávní ideje, jakési nepsané regulativy, kterými se lidé mají řídit a jejichž zdrojem je Bůh.

²⁰ Balík, S.: Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie), Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000

Mistr Bričí psal o právech konšelských, tj. právech členů městské rady. Rozhodnutí o tom, kdo se stane konšelem (radním) spadala plně do kompetence konšelů. Nabádal konšele, aby byli spravedlivými a dobrými úředníky.

Knihy práv městských zůstaly pouhou právní knihou, nikdy se nestaly kodifikací. Přesto byly užívány městskými soudy jako záznam platného městského práva. Bričího práci lze považovat za příspěvek k tehdejší legislativním přípravám v oblasti městského práva. Unifikační snahy v oblasti městského práva pokračovaly, první schválenou kodifikací městského práva byla Koldínova Práva městská z roku 1579.

I.14. Pavel Kristian Koldín

„Práva městská království českého a markrabství moravského“

Knihy „Práva městská království českého a markrabství moravského“ autora Pavla Kristiana z Koldína završila v roce 1579 vývoj městského práva. Koldínův zákoník vycházel ze staroměstského, resp. norimberského práva. Autor tohoto díla, Pavel Kristian Koldín, se roku 1563 stal písařem Nového Města pražského. Koldín připravoval kodifikaci městských práv z iniciativy zemského sněmu a rady Starého města pražského. Měl největší podíl na podobě oficiální kodifikace, která byla pod názvem „Práva městská království českého“ vydána v roce 1579. Císař Rudolf II. přijal od staroměstské rady originál zákoníku a přislíbil svou podporu této kodifikaci. Apelační soud dne 12. ledna 1580 prohlásil zákoník za závazný pro městskou praxi. Územní platnost zákoníku však nebyla od počátku jeho platnosti úplná. Např. oblast severočeských měst (v čele s městem Litoměřice), která se řídila magdeburským právem, dlouho odmítala uznat jeho závaznost. Až v letech 1609 – 1610 uznali zástupci Litoměřic Koldínův zákoník za závazný. Poprvé v dějinách českých zemí byla zavedena jednota městského práva. V roce 1697 byla platnost zákoníku rozšířena i na moravská města, Slezsko začalo aplikovat Koldínův zákoník až v 18. století.

Koldínův zákoník se stal podpůrným pramenem zemského práva a jeho platnost skončila až vydáním Všeobecného občanského zákoníku (ABGB) v roce 1811.

Koldín vynikal velice dobrou znalostí práva a právní praxe, ovládal i právo římské. Při sestavování zákoníku vycházel zejména ze své praxe, při které se seznámil s městskými knihami. Vycházel zejména z pražských knih, byl ovlivněn pražským právem, ale v jeho díle nacházíme i vliv kanonického práva a práva římského. V Koldínově díle vrcholí recepce římského práva jak v právu městském, tak v celém českém právu vůbec. Koldín vycházel z Ulpiánovy římskoprávní kompilace, tj. z rozdělení práva na právo soukromé (*ius privatum*)

a na právo veřejné (*ius publicum*), ale recipoval pouze nejvýznamnější fragmenty Ulpiánovi kompilace.

Koldín se ve svém díle zmiňuje i o zvykovém (obyčejovém) právu, které stále hrálo ve městech velkou roli. Varuje před užíváním zvykového práva v případech, které řeší ustanovení tehdy platných zákonů. Užití zvykového práva shledává možným pouze v případě, že daná věc není řešena platným právem a tato aplikace není v rozporu s dobrými mravy. V Koldínově zákoníku též nacházíme zásadu „*Scire leges omnes tenentur*“, tedy, že všichni občané jsou povinni řídit se právy stanovenými v zákoníku a neznalost práv nebude brána jako výmluva při porušení práv nebo jiných úkonů s právem souvisejících. Ustanovení o předchůdcích dnešních advokátů přinášejí i řadu dnes obvyklých pravidel výkonu advokátského povolání. Stejně jako v právu zemském, tak i v právu městském nebyla známa zásada nuceného zastupování, resp. spolupůsobení advokáta - řečníka. Spolupůsobení řečníka bylo však obvyklé i v městském právu, osobní přednesy stran před soudem se považovaly za výjimečné. Praktická potřeba řečníků vyvolala v městech značné rozmnožení řečníků, což mělo za následek, že i městská práva věnovala tomuto povolání více pozornosti a ve svých ustanovení se snažila zabránit negativním jevům, které se vyskytovaly. V této době se řečnictví vyvíjeno ponejvíce ve městech, což souvisí se způsobem života tehdejších měst a ve městech vznikajících právních vztahů.

Městská práva přísně rozlišovala provozování advokacie z povolání a odlišovala je od případů, od osob, které „od přátel svých ... z dobrého přátelství, z milosti a z lásky pře vedou“. Pojmenování „řečník“ se spojuje pouze s provozováním advokacie z povolání. Ženám bylo řečnictví při soudech zakázáno, vyjma případů vlastních sporů.²¹

Městské právo vyslovuje požadavek na řečníka : „řečník má býti muž dobrý a na poctivosti zachovalý“, stanoví zákaz podílnictví na předmětu rozepře, zákaz podvojného zastupování, vylučuje ženy a osoby špatné pověsti z provozování řečnického povolání. Městské právo předepisuje zachování povinné úcty k soudu, k odpůrci a ke svědkům, zakazuje protahování sporů a činění překážek k smírnému ukončení sporů. Městské právo dále řečníkům ukládalo, aby vedli spory svědomitě, aby nehromadili zastoupení v takovém počtu, aby tyto spory nemohli obstarat a činí je zodpovědnými za škody způsobené zastupované straně. Výslovně je stanoveno, že řečník má právo na odměnu; upravena je na druhou stranu i povinnost pro

²¹ „Ženám se řečňování při soudech práv zapovídá. A toliko ve vlastních jejich přech toho se jim propůjčuje“, Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jejich sumou od M. Pavla Kristiána z Koldína, upravil Josef Jireček, Praha, 1876

řečníky z povolání zastupovat ex offa a to jednak chudé, tak je upraveno i ex offa zastupování v těch případech, kdy žádný řečník nechce zastoupení převzít.²²

Koldínův zákoník upravuje odměnu řečníka, odpovídající sazбám zemského zřízení z roku 1530.

I.15. Kodifikace zemského práva, Vladislavské zemské zřízení

První kodifikací zemského práva bylo tzv. Vladislavské zřízení zemské z roku 1500, vzniklé za vlády Vladislava II. Jagelonského. Zákoník nebyl dotčen římským právem, vycházel především z domácích pramenů. Vznikla tak kodifikace, která je mezerovitá, nesystematicky upravující nejrůznější právní odvětví – právo rodinné, majetkové, správní, trestní i ústavní. Nešlo o vyčerpávající soubor všech právních norem zemského práva, kodex byl koncipován jako nevýlučný. Zemský soud mohl i nadále svobodně nalézat právo. „Zřízení zemské království českého“ se skládalo z 554 původně nečíslovaných článků, ve kterých bylo ne zcela systematicky shrnuto právo zemské, a to ve formulacích, které jeho autoři našli v zemských deskách. Zřízení obsahovalo kromě majetkových, dědických, trestních, správních a procesních ustanovení i předpisy o pravomoci a odpovědnosti zemských úředníků, předpisy o poddaných a čeledi, předpisy policejního rázu a některá ustanovení ústavní povahy.

Zemské zřízení, tj. kodifikace zemského práva, bylo u nás poprvé vydáno v roce 1500 za vlády Vladislava II. Jeho obsah byl ovlivněn posléze Svatováclavskou smlouvou z roku 1517, další úpravy proběhly v letech 1530, 1549 a 1564. Dalším doplňkem zemského zřízení byla Smlouva o hory a kovy z roku 1534, která byla revidována pozdějším Narovnáním o hory a kovy v roce 1575. Zákonodárná činnost sněmů pokračovala a zejména po vydání Koldínových Práv městských království českého (1579) se projevila snaha o vyrovnání městského a zemského práva. Práce souvisle pokračovaly až do roku 1617. Od roku 1583 bylo zřízeno i několik komisí, které měly vypracovat nové zemské zřízení. Připravovalo se sjednocení práva zemského a městského s tím, že městské právo mělo být otevřeno vlivu a pronikání práva zemského.

Z pramenů práva zemského i městského vyplývá, že jako řečník z povolání mohl vystupovat před soudem každý, kdo byl způsobilý k jednání u soudu; staročeské právo postrádalo znak

²² Tarabrin, E. : Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.),1936, Praha, Jednota advokátů československých, str. 22

advokacie ve formálním smyslu a postrádalo též existenci jakékoliv stavovské organizace jako sdružení příslušníků tohoto povolání.

Zástupcem stran mohl být i „prokurátor“, resp. „královský prokurátor“. Volnost přístupu k advokacii měla za důsledek to, že se řečnictvím z povolání zabývali osoby různého sociálního postavení, různého vzdělání a různých morálních kvalit. Nedostatek formálních požadavků a nedostatek dozoru a stavovské disciplíny vedl také k tomu, že řečníci vykonávali své povolání převážně ve vlastním zájmu. Z dobových pramenů a poznámek v archívech lze zjistit, že se řečníci často nevyznačovali zvláštní vzdělaností ani morálními kvalitami. Řečníci často využívali procesních formalit v neprospěch odpůrce, zneužívali nouze a nevědomosti stran. Nejčastěji vytýkaným negativním jevem byla ziskuchtivost řečníků. Zemské právo až do roku 1530 postrádalo ustanovení o omezení odměny řečníků za jejich zastupování stany před soudem. Řečníci neziřdka žádali nepřiměřeně vysoké odměny, často i ve formě podílů na vysouzené částce. Častým negativním jevem u řečníků byla i tzv. prevarikace.²³ Městská práva se snažila bojovat proti tomu, aby řečníci nezneužívali svého povolání a stanovila za prevarikaci hrdelní trest. Dalším prostředkem k zamezení negativních jevů byl zákaz řečňování, který se ovšem mohl vztahovat pouze na jednání u toho soudu, u kterého bylo závadné jednání zjištěno. Tento zákaz neznamenal úplné vyloučení z řečnického povolání.

Zemské právo začalo výkonu řečnického povolání věnovat více pozornosti od poloviny 16. století. Zemské zřízení z roku 1530 obsahovalo ustanovení, která předepisují zastupování chudých, zakazují podvojně zastupování, zakazují podílnictví na předmětu rozepře a též stanovují sazbu řečnických odměn.

Zvláštní skupinu mezi řečníky tvořili tzv. jorgeltníci, tj. řečníci, kteří zastupovali určité osoby, zejména města, za předem sjednaný roční paušál, který činil průměrně od 3 do 12 kop grošů ročně.²⁴ S ohledem na výši těchto paušálů, tvořili jorgeltníci vyšší vrstvu mezi řečníky a nabývali značného majetku. Zvyk zřizování stálých řečníků vedl k tomu, že osoby méně majetné nemohli používat služeb těchto „lepších“ řečníků. Zemské právo ještě v roce 1530 výslovně jorgelty připouští (Zemské zřízení z roku 1530, čl. 152), ale v roce 1547 zemské právo zvláštním snešením na sněmu konaném 17. března tyto jorgelty zakázalo.

I přesto, že se zemské i městské právo po celé 16. století snažilo o povznesení vážnosti řečnického stavu, nedostaly se tyto pokusy dále než k proklamování určitých ideálních

²³ prevarikace – (z latinského *praevericatio* – zpronevěra, porušení povinnosti), hrubé porušení profesionální etiky. Řečník zastupující svého klienta v téže věci poskytnul právní radu i protistraně.

²⁴ Tarabrin, E. : Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.), 1936, Praha, Jednota advokátů československých, str. 27

požadavků a stanovení často dosti krutých trestů za jejich nedodržení. Městské právo stanovilo na řečníky požadavek právních vědomostí, avšak neobsahovalo ustanovení, jakým způsobem a kdo by měl požadované vědomosti řečníků zjišťovat. Právo zemské zmiňovalo přísahu řečníků, ovšem bez stanovení o tom, kdo a za jakých podmínek by měl být k přísaze připuštěn. Naprostá svoboda výkonu řečnického povolání a hromadění negativních jevů s tím spojených vedly k tomu, že jednotlivá opatření a ustanovení nemohly odstranit rozpor mezi praktickou skutečností a požadavky na výkon osob zastupujících strany sporu při soudních přích. Tento nevyhovující stav odstranilo až Sněmovní usnesení z roku 1615.

I.16. Sněmovní usnesení z roku 1615

Vývoj advokacie procházel ve většině zemí nejprve obdobím tzv. materiálního pojetí, posléze obdobím, kdy se advokacie stává sociálním jevem, aby v konečné podobě došlo ke konstituování tzv. formální advokacie. V českých zemích bylo prvním pokusem o vytvoření formální advokacie „snešení“ (usnesení) generálního sněmu z r. 1615.

Sněmovní usnesení z roku 1615 je v podstatě prvním systematickým „advokátním řádem“ na našem území a konečným bodem vývoje advokacie staročeského národního práva. Snešení generálního sněmu z r. 1615 zavedlo pro advokacii princip numerus clausus. Toto sněmovní usnesení, přestože mělo pouze lokální význam, jelikož upravovalo pouze výkon advokacie u určitých soudů, bylo prvním pokusem v zemích koruny české o přetvoření řečnictví z pouhého sociálního jevu na právní instituci. Ve sněmovním usnesení z roku 1615 byly upraveny všechny náležitosti advokacie ve formálním smyslu, a to formální autorizace (tzv. zápis v rejstřících deklamatorských), tresty při neoprávněném vykonávání povolání, určení stavovských práv a povinností a určení odměny.²⁵ Sněm omezil počet řečníků připuštěných k soudům, podmínkou pro to bylo dobrozdání tzv. „straších prokurátorů“ a dovolení samého soudu zapsaným „registry deklamátorskými“. Sněmovní usnesení z roku 1615 je možno považovat za mezník ve vývoji advokacie v českých zemích a jako konečný bod vývoje staročeského národního práva.

²⁵ Balík, S.: Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie), Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000

I.17. Obnovené zřízení zemské a pokusy o jeho revizi v 18. století

V duchu nadcházející centralizace a posilování královské moci po bělohorské porážce reformoval Ferdinand II. Habsburský zemské právo, které bylo naposledy kodifikováno v roce 1564 pro Čechy a v roce 1604 pro Moravu. K reformě zemského práva došlo v letech 1626 – 1627 tzv. „Obnoveným zřízením zemským dědičného království českého“. Obnovené zřízení se týkalo zejména tzv. práva státního, uzákonilo neomezenou moc panovníka. Politické události první čtvrtiny 17. století přerušily samostatný a do jisté míry specifický vývoj českého práva. Středisko politické i zákonodárné činnosti, která se soustředila do rukou panovníka, bylo přeneseno mimo země Koruny české. Obnovené zřízení zavedlo římsko-kanonický proces a Koldínův městský zákoník se stal pouze subsidiárním pramenem zemského práva. Okolnost, že česká dvorská kancelář byla umístěna ve Vídni a nabyla povahy úřadu nadřízeného nad úřady a soudy zemskými, způsobila, že i advokacie v zemích koruny české nabyla rázu advokacie u podřízených soudů, jakési „provinciální“ advokacie. Tím je vysvětleno proč zákonodárství 17. a 18. století se podrobně věnuje pouze úpravě advokátského povolání u soudů ve Vídni. Pokud se týče advokacie v zemích koruny české, ustupuje o krok zpět a v předpisech Obnovených zřízení zemských se vrací k zásadě volnosti soudního zastoupení a soudní obhajoby, i když byla taková činnost vykonávána advokáty z povolání. Snešení sněmu z roku 1615 upadlo v zapomenutí a v pozdějších pramenech jak úředních tak i soukromých nebylo zmiňováno. Obnovená zřízení zemská opakují ustanovení zemského zřízení z roku 1530 a Koldínových městských práv.

Dle Obnoveného zřízení zemského bylo možno se proti všem rozsudkům odvolat prostřednictvím České královské kanceláře k panovníkovi, kterému zemské soudy musely i nadále předkládat své rozsudky k potvrzení. Moc apelačního soudu byla posílena. Obnovené zřízení zemské se týkalo pouze zemského práva. Pro města nadále platil až do vydání výlučného Všeobecného občanského zákoníku v roce 1811 Koldínův městský zákoník. Obnovená zřízení zemská přislíbila do budoucna ustanovení přísězných advokátů a prokurátorů. Důležité bylo též zavedení písemného procesu místo procesu ústního, což mělo za následek, že řečnické povolání ztratilo svůj původní význam. Řečníka, jako osobu, která mluví za stranu sporu nahradil při soudním přelíčení jednak **prokurátor**, jako zástupce, který za stranu jako její plnomocník podával spisy a činil jiné procesní úkony, a jednak **advokát**, který tyto spisy sepisoval. Tatáž osoba mohla vykonávat obě povolání. Obnovené zřízení zemské pro Čechy výslovně zdůraznilo, že „v tomto našem dědičném království Českém

žádný rozdíl mezi advokátem a prokurátorem se nezachovával“. Straně sporu bylo ponecháno na vůli, koho si chce zřídit za svého prokurátora a pouze se jí doporučovalo, aby zvolila osobu „spůsobnou vést při“.

Jak již bylo řečeno mezi osobami zabývajícími se poskytováním právní pomoci se rozlišovali níže uvedené dvě skupiny :

1. advokáti, osoby s právnickým vzděláním, kteří vykonávali veškeré procesní úkony, zejména sepisovali soudní podání,
2. prokurátoři, jejichž právní znalosti jim dovolovaly vykonávat pouze zastoupení u soudu.

Právo rakouské, zejména právo platné v českých zemích převzalo prostřednictvím práva městského výše uvedené názvosloví, nepřevzalo však rakouské rozdělení advokátského povolání. Tento rozdíl byl pouze titulární, pouze osoba graduovaná měla právo na označení advokát, osoba negraduovaná byla označována titulem prokurátor, ale tato zásada nebyla striktně dodržována. Tento titulární rozdíl převzalo i zákonodárství (Deklaratoria z 12. prosince 1652).²⁶

Před soudem měli advokát i prokurátor stejné postavení, tj. postavení zástupce, plnomocníka strany. Činnost advokátská – právní porady, právní ponaučení a sepisování procesních spisů byly vykonávány i mimo rámec soudního řízení a tato činnost ustupovala do pozadí a zůstávala mimo rámec právní regulace. Obnovená zřízení zemská připouštěla i tzv. subzmocnění. V otázce odměny prokurátorů z povolání zůstávají Obnovená zřízení zemská zcela v intencích starého zemského práva. Připouštějí tzv. jorgelty, zakazují podílnictví na předmětu rozepře a opakují sazby zemského zřízení z r. 1530. I ohledně stavovských povinností přejímají Obnovená zřízení zemská obsahují starší úpravu zemského a městského práva, zakazují spolčení s odpůrcem, zakazují hromadění zastoupení, stanoví povinnost obstarávat ex offio zastoupení, stanovují povinnost úřední mlčenlivosti a odpovědnost stranám za zmeškání lhůt, zakazují protahování rozepří a činění překážek k smírnému urovnání sporů. Strohá absolutistická tendence Obnoveného zřízení zemského byla postupem času zmírňována. V roce 1640 dochází k jeho druhému vydání doplněnému o Novelu Deklaratoria (Novellae et Declaratoriae), v českém překladu „Doplňky a vysvětlivky“ (na Moravě byly vydány v r. 1650). Slib, že bude zřízen institut přísedících advokátů a prokurátorů byl těmito novelami k Obnovenému zřízení zemskému splněn, byl zakázán dosud

²⁶ Tarabrin, E. : Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.), Praha, Jednota advokátů československých, 1936, str. 35

možný svobodný (tj. nijak neregulovaný a každému přístupný) výkon advokátského povolání. Předpokladem provozování advokacie bylo složení zvláštní přísahy. Každé podání soudu od vydání Novel a Deklaratorií z roku 1640 muselo být podepsáno přísežným advokátem a advokátům a prokurátorům bylo výslovně zakázáno podepisovat podání, která byla sepsána jinými osobami. Od poloviny 17. století tedy vznikla v českých zemích skupina osob, kteří byli výlučně a úředně oprávněni k zastupování osob před soudy a úřady. Působnost advokátů byla přesně vymezena, advokát mohl vystupovat pouze u toho soudu, u kterého složil přísahu. Pro Prahu byla učiněna výjimka v tom smyslu, že advokát, který složil přísahu u soudu jednoho pražského města, mohl vykonávat povolání u soudů všech pražských měst.²⁷ Původně nebyl počet advokátů ani podmínky, za kterých mohla být osoba připuštěna ke složení přísahy, upraven právním řádem a každý soud postupoval v těchto záležitostech podle vlastního uvážení. Deklaratoria z 14. prosince 1652 upravila počet advokátů a prokurátorů u jednotlivých soudů. Tatáž Deklaratoria z 14. prosince 1652 stanovila, že přísežným advokátem může být pouze osoba graduovaná.

Na plnění povinností ze strany advokáta a vůči klientovi byl zřízen dozor, který příslušel soudu, u kterého advokát působil. Z čl. LI Obnovených zřízení zemských vyplývá, že příslušnému soudu byla ponechána úplná volnost při ukládání trestů za provinění advokátů; advokátovi mohlo být právo k výkonu povolání i odňato (čl. XLII Obnovených zřízení zemských).

Podle Dvorského dekretu z roku 1652 bylo stanoveno, že při české dvorské kanceláři, které příslušelo rozhodování o revizi rozhodnutí zemského soudu, bude působit 12 advokátů a 6 prokurátorů a při soudech pražských, které měly působnost v království českém, bude působit 12 advokátů a 18 prokurátorů. Pro Moravu bylo dle obdobného dvorského dekretu z roku 1654 působilo 12 zemských advokátů. Právo je jmenovat náleželo panovníkovi (Dvorský dekret z roku 1714) po složení odborné zkoušky před zvláštní komisí složenou z přísedících soudu apelačního a soudu zemských desek.²⁸

V letech 1708 – 1709 byly jmenovány dvě odborné komise složené z právníků (jedna pro Čechy a jedna pro Moravu), které měly vypracovat revizi Obnoveného zřízení zemského. Výsledkem byl tzv. „elaboráty český“ a „elaborát moravský“, z nichž byl nakonec vybrán návrh české komise. Komise završila svoji práci v roce 1723, kdy byl český elaborát vložen do zemského zřízení, které tím doznalo značné inovace.

²⁷ Tarabrin, E. : Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII. – XVIII. stol.), Praha, Jednota advokátů československých, 1936, str. 43

²⁸ Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 1999, str. 157

I.18. Zákonodárství v 2. polovině 18. století

V absolutistické monarchii byla hlavním pramenem práva početná nařízení jednotlivých panovníků. Při neexistenci oficiální sbírky byla nařízení zpracovávána do sbírek vzniklých ze soukromé iniciativy nebo z úředního pověření. Nejznámější jsou sbírky „Codex Fernando-Leopoldino-Josefino-Carolus“ od Weingartena, který obsahuje nařízení čtyř panovníků platná v Českém království. Dále je to soukromá sbírka „Codex austriacus ordine alphabetico compilatus“ z roku 1704, doplňovaná až do roku 1770, která obsahovala nařízení v oblasti justice a správy. Velice používanou byla i sbírka od r. 1600 do r. 1740 vydávaných nejvyšších zákonů, Wekebrodovo „Sammlung der seit Jahre 1600 bis zum Jahre 1740 allerhöchsten Gesetze“.

Dále vycházely z úřední iniciativy vydávané sbírky zákonů – Justizgesetzsammlung (Sbírka justičních zákonů) a Politische Gesetzsammlung (Sbírka zákonů politických), pro jednotlivé země monarchie vycházely sbírky zákonů nazývané Provincialgesetzsammlung.²⁹

Za vlády Marie Terezie a Josefa II. vrcholily tendence směřující k byrokratizaci státního aparátu. Jejich reformy řady odvětví byly ovlivněné zejména osvícenstvím a racionalistickou přirozenoprávní teorií. Jednou z nejdůležitějších tereziánských reforem byla reforma nejvyšších státních orgánů. Marie Terezie nejprve v roce 1749 zrušila českou dvorskou kancelář a místo ní zřídila dva ústřední úřady společné pro rakouské a české země - Directorium in publicis et cameralibus, které mělo na starosti politickou a finanční správu obou zemí a Nejvyšší soudní místo (Oberste Justizstelle), které mělo na starosti soudnictví. Z Directoria byla později vytvořena společná česká a rakouská dvorská kancelář s rozsáhlým byrokratickým aparátem. Nová soustava soudnictví byla dotvořena v roce 1783 (pro Moravu patentem z 23. března, pro Čechy patentem ze 4. dubna). Definitivně bylo odděleno soudnictví od správy a rozdíl ve společenském postavení stran se projevoval jen u soudů první instance, tj. u soudů vrchnostenských, zemských a městských. Před soudy druhé a třetí instance, tj. u apelačního soudu a u Nejvyššího soudního úřadu měly strany sporu bez ohledu na svůj osobní status rovné postavení.³⁰ Marie Terezie dále zrušila dosavadní královské místodržitelství v Praze a nahradila jej tzv. Královskou reprezentací s komorou. Velkými změnami prošly i úřady na nižší úrovni.

²⁹ Bílý, J.: Právní dějiny na území ČR, Praha, 2003, str. 211

³⁰ Šolle, V.: Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích, Sborník archivních prací X/1, 1960

V oblasti úpravy advokacie zachovalo zákonodárství v druhé polovině 18. století v podstatě dosud platnou organizaci advokacie a nově upravovalo pouze jednotlivé otázky. Dvorním dekretem z 5. srpna 1748 bylo potvrzeno právo soudu suspendovat advokáty. Nařízení z 14. dubna 1755 a dvorní dekret z 5. ledna 1767 rozšířil požadavek absolvování předepsaného právnického studia na veškeré advokáty bez ohledu na to, u soudů kterých stolic působí. Tendenci, která ovládala vývoj advokacie v zemích koruny české v 17. a 18. století, lze chápat jako snahy zákonodárce o změnu svobodného povolání na „úřad“, což zcela koresponduje s celkovým pojetím snah habsburských absolutistických monarchů. Tato tendence v zemích koruny české však nebyla tak intenzivní, jako v zemích rakouských a neprojevila se v celkové úpravě advokátského stavu. V souvislosti s tereziánskými reformami byl jako kvalifikační předpoklad pro výkon advokacie nařízen doktorát práv. Při přípravě Josefinského soudního řádu (Constitutio criminalis Josephina z r. 1707, česky vydán r. 1708) byl učiněn pokus o regulaci počtu advokátů, ale byl kompilační komisí zamítnut a k výkonu advokacie se nadále požadovala jen potřebná kvalifikace. Josefinský soudní řád nebyl výlučným soudním trestním řádem, neodstranil starší právní normy obsažené v Obnoveném zřízení zemském a v Koldínově zákoníku. V novele Josefinského soudního řádu z roku 1781 byla pro výkon advokacie vyžadována tříletá praxe a doktorát práv. V souvislosti se zostřením policejního absolutismu byly na základě návrhu českorakouské dvorské kanceláře nejvyšším rozhodnutím v r. 1802 zastaveny advokátní zkoušky a tím zastaven růst počtu advokátů. Jen zcela výjimečně a na základě zvláštní milosti panovníka mohlo být povoleno vykonání zkoušky a následný výkon advokacie. Tato praxe trvala až do roku 1821, kdy byla zakotvena zásada numerus clausus pro advokáty a jejich jmenování bylo svěřeno Nejvyššímu soudnímu úřadu.³¹

Pro řízení civilní se základem stal Obecný soudní řád z roku 1781, který byl novelizován v podobě tzv. Západohaličského soudního řádu z roku 1796. Obecný soudní řád z roku 1781 platil až do přijetí soudního řádu v roce 1895. V roce 1811 byl přijat tzv. Všeobecný občanský zákoník (ABGB), upravující občanské hmotné právo, který se skládal z 1502 paragrafů a členil se na úvod o občanských zákonech, díl první o právu osobním (manželské, rodinné právo), díl druhý o právu k věcem a díl třetí, který obsahoval ustanovení společná pro práva osobní a věcná (promlčení, vydržení). Všeobecný občanský zákoník byl několikrát doplňován, přičemž novely koncepci ani obsah zákoníku příliš nezměnily. K dílčím novelám došlo v letech 1914, 1915 a 1916. I když změny, které přinesl vývoj společnosti byly tak

³¹ Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha, 1999

významné, že bylo rozhodnuto o vypracování reformy občanského zákoníku, k podstatné reformě Všeobecného občanského zákoníku v tomto období nedošlo. Všeobecný občanský zákoník byl přijat recepční normou č. 11/1918 Sb. z. a n. do československého právního řádu a přes snahy o rekodifikaci ve dvacátých a třicátých letech 20. století platil až do roku 1950.

ČÁST II.

Vývoj advokacie v českých zemích v období let 1849 – 1914

V březnu roku 1848 vypukla v Rakousku revoluce s cílem odstranit absolutistický policejní režim. Podobu Rakousku jako modernímu občanskému státu se snažila dát politická reprezentace jednotlivých národů již v letech 1848 – 1850. Jeho právním základem se měla stát ústava přijatá na ústavodárném shromáždění říšského sněmu ve Vídni (později z bezpečnostních a politických důvodů přeneseného do Kroměříže, rozpuštěného v březnu r. 1849). Mezitím byla v Rakousku přijata tzv. oktrojovaná březnová ústava, která zachovávala zdání budoucího parlamentarismu, ale změna mocenských poměrů vedla k rozpuštění kroměřížského sněmu, odvolání březnové ústavy, k obratu panovníka zpět k absolutistickému způsobu vládnutí a k potlačení revoluce vojenskou mocí. V období po vydání březnové ústavy byl pro Rakousko v srpnu 1849 císařským nařízením vydán provizorní advokátní řád. Porážka revoluce a následující období tzv. bachovského absolutismu (ministr vnitra Alexander Bach byl původně vídeňským advokátem) zbrzdily proces prosazování moderního státu, který si ještě uchovával některé prvky z předchozího feudálního období. Teprve v roce 1868 byl vydán advokátní řád, který nahradil původní provizorní advokátní řád z roku 1849 a který na našem území platil až do konce roku 1948.

II. 1. Provizorní advokátní řád z roku 1849

Císařské nařízení z 16. srpna 1849, jímž byl schválen provizorní advokátní řád, bylo oproti Josefskému soudnímu řádu (z r. 1781), upravujícím do té doby postavení advokátů, pokrokové potud, že svěřilo jistý díl samosprávy advokátním komorám. Zachovalo naopak princip numerus clausus.³² Provizorní advokátní řád měl pouze 21 paragrafů. Ačkoliv tento advokátní řád byl původně zamýšlen jako provizorní, platil téměř dvacet let - do 31. prosince 1868. K výraznějším změnám došlo v období let 1849 - 1868 pouze v oblasti advokátních zkoušek.

³² princip uzavřeného, omezeného počtu pro přijímání do advokátního stavu

Požadavky úpravy svobodné advokacie se objevily velice brzy po skončení Bachova absolutismu. V českých zemích můžeme požadavky na změnu úpravy advokacie sledovat např. již v prvním ročníku časopisu Právník v roce 1861.³³

Z nejdůležitějších ustanovení Císařského nařízení z 16. srpna 1849, jímž se schvaluje provizorní advokátní řád :

1. Advokáti byli jmenováni ministrem spravedlnosti, který nebyl vázán dosud trvajícím určením jejich stanoveného počtu, ale mohl rozhodnout o zvýšení nebo snížení advokátských míst i o žádostech o propůjčení advokátských míst v obcích, kde žádná advokátská místa doposud nebyla.
2. Advokátní komory se skládaly z veškerých advokátů bydlících v okrsku toho kterého zemského soudu. S výhradou souhlasu ministra spravedlnosti se advokáti z více obvodů zemského soudu mohli sdružit do jedné komory.
3. Advokátní komoře byly svěřeny následující záležitosti :
 - a) vydání vlastního jednacího řádu a jednacího řádu pro výbor komory a stanovení jeho působnosti,
 - b) volby prezidenta komory předsedajícího stálému výboru a volby členů výboru a stanovení jejich počtu,
 - c) zajištění příjmů a výdajů komory a kontrola jejich účtů,
 - d) podávání dobrozdání o propůjčení advokátských míst, podání vyjádření v případě navrženého suspendování nebo propuštění advokáta,
 - e) po uplynutí jednoho roku obnovovaná volba zkušebních komisařů z advokátského stavu, které prezident apelačního (vrchního zemského) soudu střídavě přibíral k advokátním zkouškám,
 - f) udržování cti a důstojnosti advokátského stavu,
 - g) podávání návrhů zákonů.
4. Požadavky pro výkon advokacie :
 - a) rakouské státní občanství,
 - b) dosažení zletilosti,
 - c) zachovalý způsob života (bezúhonnost),
 - d) složená advokátní zkouška nebo před účinností provizorního advokátního řádu vykonaná fiskální zkouška.

³³ Právník, roč.I.,1861,sešit III., např. článek A. Šrola : Zdaliž jest radno, aby advokátství bylo prohlášeno za svobodné

5. Žádost k apelačním (vrchním zemským) soudům o přípuštění k advokátské zkoušce musel kandidát této zkoušky prokázat jednak doktorskou hodností nabytou na rakouské universitě a jednak praktickou způsobilost získanou službou u rakouského soudu nebo fiskálního úřadu nebo u tuzemského advokáta, a to buď po dobu tří let po nabytém doktorátu nebo po dobu pěti let po dokončení právnických studií bez zřetele na dobu dosaženého doktorátu. Vysvědčení o praxi u advokáta muselo být potvrzeno výborem příslušné advokátní komory. Do 31. prosince 1850 byly k advokátní zkoušce přípuštění též negraduovaní soudci, kteří prokázali, že vykonávali bezúhonně po dobu pěti let u rakouského soudu soudcovský úřad jako samosoudci nebo jako sboroví radové.
6. Úřední disciplinární dohled nad advokáty příslušel výhradně apelačním (vrchním zemským) soudům, pouze z jejich příkazu mohlo být zahájeno disciplinární řízení proti advokátovi. Apelační soudy si měly o otázce suspendování nebo propuštění advokáta vždy předběžně opatřit vyjádření advokátní komory a toto se svým dobrým zdáním předložit nejvyššímu soudnímu dvoru.

Provizorním advokátským řádem z roku 1849 nebyla ještě zakotvena zásada volného přístupu k advokacii při splnění zákonných podmínek. Tehdejší Ministerstvo spravedlnosti se nové úpravě advokacie bránilo a ještě v roce 1868 nejmenovalo v Praze další advokáty, ač se již blížila účinnost advokátního řádu z roku 1868.³⁴ Provizorním advokátním řádem byly v Rakousku zavedeny advokátní komory dle francouzského vzoru, které tvořili advokáti mající bydliště v obvodu zemského soudu.

Po vydání provizorního advokátního řádu z roku 1849 byly vydány dva prováděcí zákony upravující podmínky pro vykonání advokátních zkoušek, a to :

1. zákon č. 264/1854 ř.z., jímž byly vydány nové zákonné předpisy o praktické zkoušce požadované k výkonu advokacie a o praxi nutné pro přípuštění k této zkoušce,
2. zákon č. 262/1854 ř.z., jímž byly vydány nové zákonné předpisy o praxi politických a soudcovských úředníků a o praktických politických a soudcovských zkouškách.

³⁴ Balík, S.: Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie), Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000

II. 2. Nařízení o nakládání s pokoutníky z roku 1857

(Nařízení ministerstva spravedlnosti z 8. června 1857 č. 114 účinné pro celé území říše s výjimkou vojenské hranice, týkající se nakládání s pokoutníky)

Pokoutnictví (vinkářství – z něm. Winkelschreiberei) lze pozorovat v dějinách advokacie již od samého počátku.

Za pokoutníka byl podle výše uvedeného nařízení č. 114 z roku 1857 pokládán každý kdo neoprávněně zakročil jménem stran nebo pro strany vyhotovil právní podání.

Trestání pokoutnictví příslušelo soudům z moci disciplinární z vlastního podnětu. Trest byl stanoven v rozmezí peněžní pokuty ve výši 10 K 50 hal. až 420 K, popřípadě vězení od 24 hodin do 6 týdnů (§ 3 Nařízení o nakládání s pokoutníky). Podle tehdy platného soudního řádu nebyli pokoutníci připuštěni jako zástupci stran při žádném procesním úkonu. Toto platilo pro záležitosti soukromoprávního rázu. Pokud se jednalo o pokoutnictví v jiných oborech veřejné správy, byly ke stíhání pokoutnictví a co do výměry trestů příslušné předpisy o trestání policejních přestupků.

Ustanovení § 5 Nařízení o nakládání s pokoutníky z roku 1857 upravovalo disciplinární postih advokátů a notářů, kteří opatří svým podpisem soudní podání sepsaná pokoutníky pro třetí osoby nebo kteří jiným způsobem budou pokoutníky podporovat.

Obecně byly možnosti pokoutníků tzv. vinklařit různé podle toho, jak byl či nebyl v procesních předpisech upraveno povinné zastoupení advokátem (advokátský proces, advokátský přímus). V trestním procesu byla možnost pokoutníka být obhájcem obvykle minimální. V civilním procesu byla šíře povinného zastoupení upravena různě, od 2. poloviny 19. století až do roku 1950 měli i na tomto poli vinklařti v českých zemích velmi málo prostoru. Pokoutnictví se v té době vyskytovalo zejména v nesporné agendě a při sepisování listin a podání. Vliv na tento vývoj měla i tehdejší úroveň gramotnosti a také skutečnost, že soudy a úřady vedly jednání v německém jazyce.

Čl. § 1 Nařízení o nakládání s pokoutníky č. 114/1857 obsahuje definici pokoutníka :

„Za pokoutníka je pokládán :

- a) kdo nejsa oprávněným zástupcem ve věcech sporných, v nichž strany podle předpisů soudního řádu použití musí právního zástupce, neoprávněně jménem strany zakročí nebo podání za ni zhotoví,
- b) kdo nejsa příslušným úřadem k tomu oprávněn, zaměstnává se tím, že právní listiny nebo soudní podání ve věcech sporných a nesporných, i když zakročení právního zástupce při

tom předepsáno není, sepisuje pro strany nebo jak pomocník jejich při soudu zakročuje, ať již příjem úplaty přitom lze mu dokázat nebo na ziskuchtivý úmysl s důvodem souditi z množství zhotovovaných právních listin nebo podání, z četných zakročení jako plnomocník, z předkládaných cessí nebo z jiných okolností.“

Dle čl. § 2 tohoto nařízení byl k vyšetřování a trestání pokoutnictví příslušný soud, při němž pokoutník přímo nebo nepřímo zakročoval, nebo při němž byla předložena jím sepsaná právní listina nebo soudní podání.

Další ust. Nařízení o nakládání s pokoutníky 114/1857 (čl. § 5) upravovalo součinnost advokátů nebo notářů, kteří svým podpisem soudní podání, která byla sepsána pokoutníky pro třetí osoby, nebo kteří jinak podporovali pokoutnictví. Na tyto osoby se vztahoval disciplinární trest. Nařízení o nakládání s pokoutníky z roku 1857 vydané v době Bachova absolutismu bylo zrušeno až k 1. 1. 1949 zákonem o advokacii č. 322/1948 Sb.

Obecně lze v zásadě rozlišovat dva přístupy k advokacii:

1. stav, kdy volnému přístupu do advokacie a svobodné volbě advokáta brání princip numerus clausus,
2. stav, kdy při splnění zákonných podmínek má možnost stát se advokátem každý.

V prvním případě je vinklářství činností pochopitelnou a nezřídka i čestnou a prospěšnou (např. historicky známý případ, kdy se František Ladislav Rieger pokusil ujmout se obhajoby Karla Havlíčka Borovského před pražskou porotou, ale nebyl k obhajobě připuštěn).³⁵

V případě druhém je pokoutnictví činnost, která je advokáty považována za zavrženíhodné podnikání, které je třeba vymýtit.

II. 3. Advokátní řád z roku 1868 - zákon č. 96/1868 ř. z.

Advokátní řád z roku 1868, resp. zákon z 6. července 1868, jímž se uvádí řád advokátní, publikovaný v Říšském zákoníku pod č. 96/1868, je základním právním předpisem advokátního práva v moderních dějinách naší advokacie. Jeho účinnost trvala na našem území od 1.1. 1869 do 31.12. 1948, tedy celých 80 let. Aplikace tohoto advokátního řádu z roku 1868 se dotkla řady generací advokátů a jeho text ovlivnil zákon o advokacii z roku 1990 (zák. č. 128/1990 Sb.) i současný zákon o advokacii č. 85/ 1996 Sb.. Na advokátní řád z roku 1868 nelze pohlížet pouze z pohledu českých zemí. V době jeho vzniku byl právním

³⁵ Balík, S.: Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie), Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000

předpisem pro Předlitavsko, judikatura k němu se tvořila ve všech zemích, ve kterých platil. Advokátní řád z roku 1868 spojil advokacii v dnešním Rakousku, Slovinsku a části Polska, takže můžeme hovořit o společné tradici advokacie v těchto zemích.

V době účinnosti Advokátského řádu z roku 1868 mohli předlitavští advokáti praktikovat na celém území Předlitavska v případě, že k tomu byli dostatečně jazykově vybaveni. V této době v Evropě již delší dobu fungovala advokacie v Anglii a Francii na moderní bázi a měly-li se Rakousko – Uherská monarchie přeměnit ze středověkého agrárního státu na stát agrárně-průmyslový, bylo nutno koncipovat advokacii jako svobodné a nezávislé podnikání a zrušit do tehdy platný princip numerus clausus. Nezávislost advokacie byla výslovně stanovena v § 33 zákona o advokacii č. 96/1868 ř.z.

Nejvyšším orgánem advokátní komory bylo dle advokátního řádu z roku 1868 tzv. „plné shromáždění komory advokátské“. Toto shromáždění svolával každoročně výbor a pravomoc tohoto shromáždění byla vymezena v ust. § 27 zákona o advokacii.

Pro konkurenční boj přinesl advokátní řád z roku 1868 ustanovení umožňující advokátům svobodné stěhování v rámci působnosti jedné i více advokátních komor (§ 21 advokátního řádu). Rovněž právo zastupovat před všemi soudy v zemích v říšské radě zastoupených nemohl znepříjemnit ani nálezn NS z 9. 5. 1869 č. 2351, ukládající advokátům, že budou-li činit podání u soudu v obvodu vrchního soudu zemského, k němuž sami nepřísluší, musí na výzvu soudu prokázat, že jsou skutečně advokáty.³⁶

Přestože platila tato ustanovení, usilovala většina nových advokátů v roce 1869 o působení v Praze a některá „neatraktivní“ místa na vesnicích zůstávala neobsazena. Již před vydáním disciplinárního statutu postihoval vrchní soud zemský advokáta, který si otevřel filiálku mimo své ohlášené sídlo.³⁷ Za disciplinární přečin v rámci konkurence, opírající se právně pouze o výklad obecného ustanovení § 10 adv. řádu, pokládala praxe i reklamu. Přísně stanovený charakter advokacie podtrhovalo i ustanovení § 20 advokátního řádu, podle kterého advokát nemohl zároveň s výjimkou učitelství vykonávat placený státní úřad či takové zaměstnání, které by se nesrovnávalo s vážností advokátského stavu. S výjimkou těch, na něž se vztahovalo přechodné ustanovení § 40 adv. řádu, tj. vykonávali k 1. 1. 1869 zároveň notářství, zakazoval § 20 advokátního řádu dalším advokátům zároveň provozování notářství. Opačný zákaz byl dán ustanovením § 7 notářského řádu č. 75/1871 ř.z.

³⁶ Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu, Právně historické studie, 34, 1993

³⁷ Balík, St.: Po pěti letech (črta z dějin advokacie v Čechách v letech 1869–1873, BA 10/1995

Ke druhé skupině legální konkurence advokátů, tj. k obhájčům ve věcech trestních, jejichž postavení po většinu období mezi lety 1868 – 1914 upravoval § 39 trestního řádu soudního č. 119/1837 ř.z. byl přístup benevolentnější. Podle nálezu NS ze dne 12. 4. 1882 č. 3920 byli univerzitní docenti, jež byli zanešeni do seznamu obhájců, byli u advokátní zkoušky osvobozeni od zkoušky z práv a řádu trestního.

Proti nelegální konkurenci ze strany pokoutníků se advokáti a notáři spojili, i když si vzájemně často přebírali agendu. V konkurenčním boji vyšly advokátům vstříc zejména procesní předpisy a judikatura. Civilní řád soudní č. 113/1895 ř.z. prohlásil s několika věcnými a osobními výjimkami věci projednávané před sborovými soudy první instance a před všemi soudy vyšší instance za tzv. proces advokátský s obligatorním zastoupením advokátem (§ 27 a násl. civilního řádu soudního). Obecní zmocněnci byli vyloučeni ze zastupování i tehdy, šlo-li o spor z punkta přes 500 zlatých v místech, kde sídlili aspoň dva advokáti. Tento spor sice nevyžadoval zastoupení advokátem, ale pokoutníkovi v zastupování bránila zákonná překážka. Podle § 29 odst. 2 civilního řádu soudního nesměl soudce připustit osoby známé jako pokoutníky k žádnému procesnímu úkonu. Proti odepřenému připuštění nebylo možno podat samostatný opravný prostředek. Obdobně podle ustanovení § 18 zákona č. 36/1875 ř.z. o zřízení správního soudu v každé stížnosti, tj. v každém podnětu k zahájení řízení, musel být podepsán advokát, podle nařízení veškerého ministerstva ze dne 15. 5. 1902, jímž se upravuje řízení v občanských rozepřích právních před konzulskými soudy č. 101/1902 ř.z. se musely strany dát zastoupit advokátem, převýšilo-li puntum 1.000 K a v místě procesního soudu měli sídlo alespoň dva právní zástupci k zastupování před soudem oprávnění (§ 4 cit. zákona). Po dlouhou dobu byly neúspěšné snahy advokátů proniknout k živnostenským soudům. Podle § 33 zákona č. 96/1868 ř.z., kterým se uvádí advokátní řád, byli za plnomocníky bráni jen příslušníci strany nebo osoby téhož povolání a tato úprava byla převzata bez zásadních změn i v § 25 zákona č. 218/1896 ř.z. o zavedení soudů živnostenských a soudnictví v rozepřích ze živnostenského poměru pracovního, učebního a námezdního. Tento stav nebyl přijímán advokátskou obcí s pochopením. V roce 1909 např. výbor advokátní komory v Praze ve zprávě pro ministerium práv uvedl, že není třeba novelizace citovaného ustanovení § 25, ale stačí změnit výklad, neboť advokát označuje se touto praxí jako škodlivý činitel při vykonávání soudnictví, kteréhož v zájmu obecnstva právo hledajícího jest třeba odstraniti, jedná-li se o třídu obyvatelstva požívající zvláštní ochrany státu.³⁸

³⁸ Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu, Právně historické studie, 34, 1993

Roku 1905 se snažil Dr. E. Koerner navrhnout, aby advokacie uznána za součást veřejné správy, aby byla zrušena volná soutěž advokátů a aby místa advokátů byla, podobně jak tomu je u notářů, obsazována podle pořadí věku veřejnou správou. Tento názor byl mezi advokáty v menšině a jeho navrhovateli se jej nepodařilo prosadit.

Advokáti byli vyloučeni pouze ze zastupování před živnostenskými soudy a před rozhodčími soudy bursovními podle stanov příslušné bursy. V nesporných záležitostech mohli strany zastupovat stejnou měrou advokáti i notáři. Změna sídla advokáta byla možná po uplynutí tří měsíců ode dne ohlášení příslušné advokátní komoře.

Právní předpisy dotýkající se advokacie byly publikovány v Zákoníku říšském pro království a země v říšské radě zastoupené, vydávané také v německé verzi pod názvem Reifsgesetzblatt für das Kaiserthum Oestereich. Prameny zde vydávané lze rozdělit na dvě základní skupiny :

1. předpisy o advokacii v užším slova smyslu, věnované zejména nebo pouze advokacii a takto označené ve věcném rejstříku (nejčastěji pod heslem „advokáti“, „Advokaten – Ordnung“ atp.)
2. předpisy obsahující normy o advokátech či advokacii vedle norem jiných. Sem lze zařadit např. předpisy o organizaci justice, notářství, procesní řády atp.³⁹

Vzhledem k tomu, že advokacie byla záležitostí říšskou a nikoliv zemskou, Zákoník zemský resp. Landesgesetsblatt für Böhmen neobsahuje z práva upravujícího advokacii žádné ustanovení. V Zákoníku říšském jsou však vedle předpisů s působností v celém Předlitavsku i předpisy o advokacii především v některé ze zemí, zastoupených v říšské radě, či pouze o Vídni, apod.

I po přijetí advokátského řádu z roku 1868 zůstaly v platnosti některé významné normy, z nichž nejpodstatnějšími jsou nařízení ministra práv č. 264/1854 ř.z., věnované advokátním zkouškám.

Kdybychom shrnuli období let 1868 – 1914, byly v tomto období stěžejními předpisy upravujícími advokacii :

1. Advokátní řád z roku 1868 upravující přístup k advokacii, práva a povinnosti advokátů, organizaci a postavení advokátních komor, zanechání advokacie atd.
2. Disciplinární statut z roku 1872
3. Advokátní tarif ze roku 1890⁴⁰

³⁹ Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu, Právně historické studie, 34, 1993

⁴⁰ Přehled dalších předpisů upravujících výkon advokacie v letech 1868 – 1914 viz. Příloha č. 1

II. 4. Předpoklady pro výkon advokacie podle zákona č. 96/1868 ř. z.

Teprve advokátním řádem z roku 1868 byla zakotvena zásada úplné volnosti advokacie, při níž každý, kdo splnil zákonné podmínky (tj. domovské právo, svéprávnost, doktorát práv, praxe 7 let, vykonaná zkouška u vrchního soudu, složená úřední přísaha), nabýval zápisem do listiny advokátů té komory, v jejímž obvodu si dotyčný advokát zvolil své sídlo, právo k praxi, tj. k zastupování před všemi úřady a soudy království a zemí na říšské radě zastoupených ve všech soudních a mimosoudních veřejných i soukromých záležitostech stran. Advokátní řád nestanovil horní věkovou hranici pro výkon advokacie. K zániku práva provozovat advokacii mohlo kromě případu úmrtí dojít i ztrátou způsobilosti (pozbytí domovského práva či soběprávnosti, nebylo-li jí znovu nabyto), dále po dobu, kdy advokát vykonával činnost s advokací neslučitelnou a též „když byl advokát od soudu trestního dle zákona odsouzen“.

Podle ustanovení § 34 písm. c) advokátního řádu bylo možné vzdát se advokacie s možností se k výkonu advokacie vrátit. Při rezignaci rozhodoval výbor advokátské komory o výmazu z listiny advokátů (§ 28 písm. a) advokátního řádu). Došlo-li k zániku práva provozovat advokacii smrtí, určil výbor komory podle § 28 písm. h) tzv. náměstka pověřeného k vedení kanceláře. Advokacie se nevzdávali ani advokáti zvolení do obecní samosprávy nebo podnikající mimo sféru klasické advokacie.

Jeden z nejzávažnějších a nejvíce diskutovaných problémů byla otázka, zda ponechat tzv. svobodnou advokacii či se vrátit k principu stanovujícímu v územních obvodech numerus clausus. Fakticky se jednalo nejen o otázku samotného vstupu do advokacie a dozoru nad ní, ale také o obavy z legální i nelegální konkurence.

Po účinnosti advokátního řádu z roku 1868, tj. od 1. 1. 1869 byla advokacie přístupná třem skupinám osob :

- ☞ advokátům přijatým na základě částky V. advokátního řádu z r. 1868, tzv. „ustanovení pomíjejících“
- ☞ řádným uchazečům, splňujícím podmínky dané ustanoveními §§ 1 – 5 advokátního řádu
- ☞ mimořádným uchazečům podle ustanovení § 6 advokátního řádu

Do první skupiny patřili v souladu s ustanovením § 35 advokátního řádu ti advokáti, kteří před 1. lednem 1869 vykonávali advokacii na základě předchozí právní úpravy, tj. provizorního řádu advokátského, vydaného dne 16. 8. 1849.

Také notářům v zemích v říšské radě zastoupených, pokud vykonali s dobrým prospěchem advokátní zkoušku a měli nejméně sedmiletou praxi, včetně praxe kterou vykonali jako notáři, bylo umožněno „vzdáti se notářství a vstoupiti v stav advokátský“ (§ 38 advokátského řádu). Tato zvýhodnění měla vést k urychlenému zvýšení počtu advokátů, které bylo potřeba. Přesto tato forma přijetí do advokacie nebyla nejběžnější, většinu příslušníků advokátského stavu tvořili advokáti, přijatí podle §§ 1 až 5 advokátního řádu.

Pro výkon advokacie bylo zároveň třeba splnění všech zákonných podmínek a následný zápis do listiny advokátů. Podmínkami bylo domovské právo v některé obci v zemích zastoupených v říšské radě, „soběprávnost“, ukončené právnicko-politické studium a odbytí přísných zkoušek na některé univerzitě v těchto zemích a povýšení na doktora práv, vykonaná praxe a odbytí advokátní zkoušky (§ 1 advokátního řádu).

Podle § 41 adv. řádu se jako rigorosium ve smyslu § 1 písm. c) počítaly i přísné zkoušky vykonané na Universitě v Padově či Pavii v době rakouského panování, či na Universitě v Pešti. Dle rozhodnutí NS ze dne 15. 5. 1877 č. 5785 stačila ke splnění podmínky ukončení studia a doktorátu nostrifikace cizozemského doktorátu tuzemskou univerzitou podle výnosu ministerstva ze dne 6. 6. 1850 č. 240.

Kandidáti advokacie byli zapisováni do tzv. „listů kandidátských advokátských“, které vedl výbor advokátní komory. V případě sporů ohledně zapsání nebo výmazu, potvrzení praxe advokátního kandidáta, mohl se tento kandidát odvolat k vrchnímu soudu zemskému a od něj k Nejvyššímu soudu. Podmínkou začátku běhu praxe bylo mj. podle nálezu NS ze dne 14. 3. 1883 č. 1388 složení třetí teoretické státní zkoušky, tj. zkoušky státovědecké, a contrario rozhodnutím ze dne 28. 10. 1873, č. 22011 Nejvyšší soud konstatoval, že kandidáta nelze připustit k advokátní praxi, pokud složil pouze historickou a judičiální státní zkoušku.

Absolventi právnických fakult praktikovali u advokátů i tehdy, pokud se připravovali na jiné právnické povolání. Tak např. notářský řád č. 75/1871 ř.z. v § 118 kandidátovi notářství zakazoval být zároveň v praxi advokátské, ale novelizace vydaná pod č. 3/1876 ř.z. již předpokládala, že kandidát notářství může praktikovat u advokáta až 2 roky. K zápisu do listiny kandidátů advokacie nebylo podle nálezu NS ze dne 25. 11. 1884 č. 13374 průkazu rakouského státního občanství. K advokátní zkoušce mohl být uchazeč připuštěn, pokud prokázal praxi a doktorát, avšak až po uplynutí čtyř let z předepsané praxe. I toto ustanovení vyvolávalo v praxi problémy. Nejvyšší soud rozhodl roku 1869 pod č. 732, že kandidát aby mohl být připuštěn k advokátní zkoušce musí prokázat, že si odbyl tříletou praxi do doktorátu. Kandidáti advokacie, kteří již vykonali advokátní zkoušku byli pochopitelně ve výhodnější pozici než jejich kolegové bez zkoušky, zejména z hlediska substituce.

Ten, kdo doložil splnění všech podmínek, mohl složit u vrchního soudu zemského přísahu. Pokud by vrchní zemský soud nechtěl kandidáta vzít pod přísahu nebo jej připustit k advokátské zkoušce, mohl si kandidát advokacie podat rekurs k nejvyššímu soudu.

Po vykonání přísahy mohl kandidát v souladu s ust. § 7 advokátního řádu žádat výbor příslušné advokátní komory podle místa bydliště o zápis do advokátské listiny. Výbor mohl odepřít zápis pouze v zákonem stanovených případech překážek trestního či disciplinárního řádu. Odepřel-li výbor zápis, bylo opravným prostředkem odvolání k advokátní komoře a od ní k nejvyššímu soudu.

Až do 1.1. 1924 bylo k dosažení advokacie nutno, aby kandidát kromě 5 let advokátní praxe vykázal ještě další jednoroční praxi u notáře nebo některého veřejného úřadu.

Diskutabilním ustanovením advokátního řádu z roku 1868 bylo ustanovení § 6 umožňující tzv. mimořádné přijetí do advokacie. Advokátem se podle tohoto ustanovení mohl stát i ten, kdo byl pět let hlasujícím radou u některého sborového soudu, což mu nahrazovalo doktorát, praxi i advokátní zkoušku.⁴¹

Zmíněná varianta upravená v § 6 advokátního řádu o mimořádném přijetí do advokátního stavu byla v úpravě po roce 1918 již zrušena.

Po roce 1868 se počet advokátů v Čechách v souvislosti s novým zákonem o advokacii zvýšil. K 1. lednu 1869 je uváděno 216 advokátů, z toho 66 v Praze; v rakouských zemích celkově působilo 550 advokátů.⁴² Dne 25. ledna 1869 vykonalo u c. k. vrchního soudu zemského přísahu podle nového advokátního řádu patnáct nových advokátů, mezi nimi mj. v roce 1868 odmítnutý Jan Strakatý (1835 – 1891) a Jakub Škarda (1828 – 1894). Přísaha se nejprve konala německy, poprvé ji vykonal až v roce 1870 advokát Jan Vašatý (1836 – 1898). Koncem roku 1869 bylo již v Čechách 282 advokátů zvýšil téměř o 58 %. Noví advokáti se často usazovali v Praze, kam bylo po 1. lednu 1869 možné – neboť advokátní řád č. 96/1868 ř.z. umožnil volné stěhování advokátů – i přemístit kancelář. Koncem roku 1869 bylo v Praze 103 advokátů. Další známý údaj je až z roku 1874, kdy v Praze sídlilo 125 z 375 advokátů v Čechách, tj. 33,3 %. Pro srovnání stojí za zmínku, že v k 31. prosinci 1887 bylo v Praze 271 advokátů. V roce 1925 bylo v Praze (v dnešních hranicích města) 688 advokátů. Mimo Prahu v té době působilo 981 advokátů. Naproti tomu venkov nebyl nikdy advokáty tolik vyhledáván.⁴³

⁴¹ Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu, Právně historické studie, 34, 1993

⁴² K. Nosek, O cílech a prostředcích reformy advokacie, Právnícké rozhledy, 1902, str. 122, Právník, 1877, str. 107

⁴³ Balík, St.: Po pěti letech (črta z dějin advokacie v Čechách v letech 1869-1873), BA 10/1995

V časopise Právník jsou opakovaně zmiňovány situace, že v některých okresních městech dosud nesídlil žádný advokát.⁴⁴ Naopak velmi ostře bylo zasahováno proti advokátům, kteří praktikovali ve městech, v nichž sami nebydleli.

Jedna stížnost se dostala k vrchnímu soudu, zemskému, který rozhodl, že postup, kdy si advokáti otevírali pobočky, ve městech ve kterých nebydleli, nebyl dovolen. Tento trend převládl nejen v Čechách, ale např. i v Dolním Rakousku.

Kromě advokátů zmiňují citované zprávy⁴⁵ i údaje o kandidátech advokacie. Těch bylo koncem roku 1870 celkem 260, z toho 135 v Praze a 125 na venkově, v roce 1871 bylo advokátních kandidátů 257, začátkem roku 1873 281 kandidátů advokacie, roku 1876 285 kandidátů advokacie.⁴⁶ Zaměstnávání osob poskytujících právní pomoc a nezapsaných v listině kandidátů advokacie bylo považováno za pokoutnictví.

Vinklářství či pokoutnictví se mělo přijetím advokátního řádu č. 96/1868 ř.z. změnit. I nadále zůstávalo v platnosti ministerské nařízení č. 114/1857 ř.z., umožňující soudní postih pokoutníků, nicméně se čekalo, že proti vinklářům nyní zakročí ve větší míře především sami advokáti. V této souvislosti nelze přehlédnout, že ještě (v roce 1867 vydaný) VI. svazek Riegrova slovníku naučného nemá samostatné heslo „pokoutnictví“, a v hesle „pokoutní“ se o negativních vlivech této činnosti zmiňuje velmi zdrženlivě, s tím, že před rokem 1869 beztestně pokoutničili i takové osobnosti jako poslanec zemského sněmu František Uher (1826 – 1870), ale že již v roce 1868 Jakub Škarda vyzýval, aby advokát „osobně docházel k rokům položeným o rozepřích jeho stran, pak aby před soudem nebo mimo soud nepustil se v jednání s nikým, kdo po zákonu oprávněn není, aby jiné zastupoval, aniž by při tom čekal, až k takovému zastupování opře se soudce.“

O to větší bylo zklamání těch, kteří brzy zjistili, že i v dobách otevření advokacie, pokoutnictví nelze vymýtit. Již bylo zmíněno, že reakce na přijetí advokátského řádu č. 96/1868 ř.z. z řad úřadů a právnícké veřejnosti byla odlišná.

V Právníku z roku 1868 lze zaznamenat zcela zřetelnou snahu konzervativců naznačit, že uzákoněná svoboda advokacie nebude brána vážně. Ještě na poslední chvíli nebyli jmenováni advokáty v Praze oba poslanci na českém sněmu Dr. Strakatý a Dr. Škarda, ač jmenovitě Dr. Škarda vykázal ze všech kompetentů skoro nejdlejší praxi a od vrchního zemského byl pro Prahu navržen na prvním místě.⁴⁷

⁴⁴ Právník, 1908, str. 280

⁴⁵ Právník, 1870, str. 35, Právník 1871, str. 31, Právník 1874, str. 144

⁴⁶ Právník, 1877, str. 107

⁴⁷ Balík, St.: Po pěti letech (črta z dějin advokacie v Čechách v letech 1869-1873), BA 10/1995

Obecně pro období okolo roku 1868 byly příznačné snahy o zneprístupnění advokacie osobám nepohodlným tehdejšímu režimu a politické reprezentaci.

II. 5. Advokátní komora

Dosavadní výbor advokátní komory svolal valnou hromadu advokátní komory pro království České, aby se Advokátní komora pro království České „ustavila vedle nového řádu advokátního“ dne 25. března 1869. Účastnilo se jí 71 advokátů, většinou advokátů pražských. Čeští mimopražští advokáti se na rozdíl od advokátů z některých německých měst neúčastnili, přestože se poprvé jednalo v obou zemských jazycích, nikoliv jen v jazyce německém.

Na valné hromadě konané dne 25. března 1869 byl zvolen výbor komory, její předseda a jeho náměstek. Předsedou se stal pražský advokát německé národnosti Bedřich Wiener (1816 – 1887), náměstkem rovněž pražský advokát Josef Tragy (1830 – 1914). Předseda a náměstek byli zvoleni až do roku 1881. Výbor byl dne 25. března kromě těchto dvou jmenovaných advokátů zvolen šestnáctičlenný, všichni členové byli pražskými advokáty.⁴⁸ Neúčast mimopražských byla v té době obvyklá, a to i z důvodů dopravních problémů.

Pro Čechy byla v letech 1868 – 1914 zřízena jediná advokátní komora se sídlem v Praze. Se členstvím v advokátní komoře souviselo právo volit a být volen do orgánů komory a podílet se na jejich činnosti. Toto faktické aktivní a pasivní volební právo nebylo výslovně stanoveno ani v advokátském řádu ani v disciplinárním statutu.

Orgány advokátní komory byly :

- ☞ plné shromáždění advokátské, resp. valná hromada
- ☞ výbor komory
- ☞ prezident a náměstek prezidentův
- ☞ disciplinární rada

Podrobnosti o těchto orgánech jsou upraveny v částce III. advokátního řádu a v částce II. disciplinárního statutu.

Výbor komory a valná hromada

Výbor komory byl výkonným orgánem advokátní komory. Tvořili jej prezident, jeho náměstek a členové, o jejichž počtu rozhodovala valná hromada podle § 27 písm b) advokátního řádu. Výbor byl volen na tříleté funkční období valnou hromadou. K volbě byla

⁴⁸ Právník, 1869, str. 18

požadována nadpoloviční většina přítomných. Nebyla-li nadpoloviční většina přítomných dosažena ve dvou kolech byli zvoleni ti, kteří získali ve druhé volbě relativně nejvíce hlasů, do užší volby. V Čechách v té době tvořili výbor z velké části pražští advokáti, což bylo ovlivněno i tím, že advokáti působící na venkově se často neúčastnili valných hromad, a to i z důvodu obtížných dopravních možností a časové náročnosti pro venkovské advokáty.

Pravomoc výboru advokátní komory byla vymezena ustanovením advokátního řádu. Patřily k nim záležitosti evidenční, zejména vedení seznamu advokátů a kandidátů advokacie, finanční agenda, vybírání ročních příspěvků, zastupování komory navenek, řešení palmárních věcí, např. vydávání dobrozdání o přiměřenosti honoráře a náhrad za služby a povolování zástupce zdarma, zajišťování chodu kanceláře po smrti, při onemocnění či nepřítomnosti advokáta, a dále výkon „usnášení komory advokátské“ a organizování jejího chodu. Výbor rozhodoval nadpoloviční většinou z alespoň dvou třetin přítomných, předseda měl hlasovací právo jen při rovnosti hlasů.

Pravomoc komory, resp. valné hromady byla zaměřena na schvalování základních organizačních norem komory a na rozhodování o základních otázkách. Patřila k ní např. volba orgánů komory, přijímání rozpočtu a dohled nad jeho plněním, vyměřování příspěvků členů atd. Kromě řádných valných hromad, konaných jednou ročně, mohla být výborem, popř. na žádost jedné pětiny členů komory svolána mimořádná valná hromada.

Disciplinární rada

Složení a pravomoc disciplinární rady upravil až disciplinární statut č. 40/1872 ř.z. (zákon č. 40/1872 ř.z. o vykovávání disciplinární moci nad advokáty a kandidáty advokacie). Disciplinární rada byla volena na tři roky. V Čechách ji vzhledem k počtu advokátů tvořilo nejdříve 15 členů (dle § 5 disciplinárního statutu). Podle zákona č. 232/1906 ř.z. se z komor s počtem více než 1000 zapsaných advokátů počet členů disciplinární rady zvýšil na 22. Při disciplinární radě byl ustanoven zástupce komory pro substituty. Každý člen komory byl povinen přijmout první volbu do rady; odmítnout jí mohl pouze se souhlasem valné hromady a pokud by i přesto nechtěl vést úřad, hrozila mu pokuta ve výši 20 – 100 zlatých ve prospěch komorní kasy a dočasné zbavení aktivního i pasivního volebního práva v komoře (§ 8 disciplinárního statutu). Toto opatření bylo nutné zejména z toho důvodu, že funkce člena disciplinární rady a funkce člena komory nebyla s výjimkou náhrady hotových výloh honorována a pro svoji časovou náročnost znamenala zmenšení výdělku advokáta. S ohledem na skutečnost, že většina funkcí v orgánech komory byla čestná, omezila se agenda jednotlivých orgánů na nutné a zákonem dané povinnosti a úkony. Bližší údaje o práci

jednotlivých orgánů komory jsou známy zejména ze zpráv o činnosti komory, publikovaných každoročně v časopise Právník, i z dalších periodik

I když v čele advokacie v té době stáli především Němci, významná byla i účast známých pražských právníků např. ve výboru komory. Vedle Jakuba Škardy tu zasedal např. Josef Frič (1804 – 1876), známý mj. jako obhájce Karla Havlíčka Borovského v kutnohorských tiskových procesech, česky přednášející mimořádný profesor soudního řízení na Karlo-Ferdinandově universitě a v letech 1865 – 1866 první náměstek starosty Jednoty právnické. Dále zde působil Josef Stanislav Prácheňský (1829 – 1893), zakladatel Jednoty právnické a obhájce ve věcech tiskových. Na německé straně vynikli např. František Schmeykal (1826 – 1894) nebo Dr. Eduard Zahn.

Valná hromada konaná dne 25. března 1869 zvolila také tři tzv. přehlížeatele účtů a zkušební komisaře při advokátních zkouškách, zčásti totožné se členy výboru, zčásti ve výboru nezúčastněné. Mezi nimi stojí za zmínku Alois Krása (1828 – 1900) veřejnosti známý jako vydavatel Času.⁴⁹

Jak vyplývá z referátu o první valné hromadě advokátní komory, podle nového advokátního řádu nebyla zvolena disciplinární komise. Nový disciplinární statut, vydaný pod č. 40/1872 ř.z. nabyt účinnosti dnem 1. dubna 1872. V počátečním období po 1. lednu 1869, kdy byly disciplinární věci vyřizovány podle starších předpisů, byla potřeba nové právní úpravy zvláště patrná a o osnově nového disciplinárního statusu se diskutovalo zejména v roce 1871. Po účinnosti zákona č. 40/1872 ř.z. došlo k volbě disciplinární rady. Předsedou byl zvolen – neboť nebyla uzákoněna inkompatibilita – náměstek prezidenta komory Josef Tragy. Členy rady byli i další advokáti z výboru, včetně Bedřicha Wienera. Z nově se objevujících advokátů jde o pražské advokáty Stanislava Neumanna (1826 – 1880), Josefa Tilsche (1837 – 1917) a královehradeckého advokáta Františka Srdínka (1836 – 1908), kteří byli činní i v Jednotě právnické.

II. 6. Výkon disciplinární pravomoci

Disciplinární pravomoc příslušející výboru advokátní komory se netýkala pouze Čech, ale do jisté míry odrážela disciplinární judikaturu v celém Předlitavsku. Nejvíce pozornosti bylo věnováno problematice pokoutnictví, zaznamenány jsou i některé zajímavé nálezy svědčící o formování a výkladu ustanovení o porušení cti nebo vážnosti advokátského stavu.

⁴⁹ Čas – politický a kulturní list vydávaný v letech 1887 – 1915 a 1920 – 1923 (v letech 1900-1915 deník)

Disciplinární rada moravské komory např. odsoudila k pokutě 200 zlatých a k náhradě nákladů řízení disciplinárního advokáta, který „porušil mimo obor svého povolání vážnost a čest stavu tím, že od dlužníka svého brával vysokých úroků“. Disciplinární rada ve Vídni např. odsoudila advokáta za to, že se zavázal v dlužním úpisu čestným slovem splatit dluh a pak nebyl s to dostát své povinnosti. Např. v roce 1873 jednala pražská disciplinární rada o 49 oznámeních.⁵⁰

II. 7. Další pravomoci advokátní komory

Advokátní komora neřešila pouze záležitosti disciplinární. Jednou z jejích agend, svěřenou výboru advokátní komory ustanovením § 28 písm. a) advokátního řádu, bylo vedení tzv. listů advokátských, a zvláště rozhodování, má-li být někdo do nich zapsán a dle § 28 písm. b) vedení listů (seznamů) kandidátů advokacie. Dále advokátní komora potvrzovala advokátskou praxi a vydávala legitimace k substituci. Při aplikaci výše zmíněných ustanovení vznikaly obtíže a problémy. Většinou se jednalo o zápočet délky praxe, přičemž např. nebylo uznáno za náležitou praxi, když advokátní kandidát pracoval pro advokáta doma. K přiznání praxe bylo třeba, aby do kanceláře docházel.

Další rozsáhlou agendou bylo zřizování bezplatného zástupce chudým stranám. Již před polovinou roku 1869 měla pražská advokátní komora přes 1.200 jednacích čísel a rozhodla se bezplatného zástupce v řízení sumárním zpravidla nepovolovat. V neposlední řadě výbor podával dobrozdání k návrhům zákonů a jejich výkladu, např. ke konkursnímu řádu a na mimořádné valné hromadě 23. února 1872 se pražská advokátní komora zabývala otázkou delegování porot.

Důležitá byla i otázka příspěvků advokátů komoře. V roce 1871 činil příspěvek 12 zlatých.⁵¹ Dohled nad výkonem advokacie již nevykonávaly jako za absolutismu státní orgány, ale výbor advokátní komory a dále disciplinární rada advokátní komory. Disciplinárními tresty byly : písemná důtka, peněžitá pokuta, zastavení výkonu advokátní praxe na určitou dobu nebo vyškrcnutí advokáta ze seznamu advokátů. Nejvyšší dohled nad výkonem advokacie měl i nadále ministr spravedlnosti, ale ten nemohl ukládat disciplinární tresty. Tato samosprávná povaha správy advokacie byla důležitou podmínkou pro nezávislý výkon a charakter advokacie a nezbytnou pro výkon občanských práv.

⁵⁰ Balík, St.: Po pěti letech (črta z dějin advokacie v Čechách v letech 1869-1873), BA 10/1995

⁵¹ Právník, 1871, str. 33

Zcela nedořešena zůstala po několik následujících let po přijetí advokátního řádu otázka advokátního tarifu. Advokátní tarif byl uzákoněn až v roce 1890 zákonem 58/1890 ř.z. (viz. kapitola II. 9.). V dobovém časopise Právník narazíme i na několik zmínek o výši tarifu.⁵²

II. 8. Vývoj advokátního tarifu platného v českých zemích v letech 1868 – 1914

Přijetí advokátního tarifu předpokládal již zákon o advokacii č. 96/1868 ř.z., který znamenal otevření advokacie. § 17 zákona č. 96/1868 ř.z. odkazoval na budoucí advokátní tarif.

Mohlo by se zdát, že se advokáti neměli důvod domáhat se tarifu a že jim léta trvající smluvní volnost v cenových otázkách více vyhovovala, ale proti této hypotéze svědčí dobové prameny. V Čechách např. vrátil vrchní soud zemský dne 5. 11. 1877 pod č. 30076 výboru komory její návrh s odůvodněním, že „neshledává čeho naříditi o tomto předloženém tarifu“. Snaha, aby i pro Předlitavsko byl přijat cenový předpis týkající se činnosti advokátů, byla završena až dne 26. března 1890, kdy ve Vídni podepsali s přivolením obojí sněmovny říšské rady císař František Josef I., ministerský předseda a ministr vnitra hrabě Eduard Taaffe a ministr práv hrabě Fridrich Schönborn zákon č. 58/1890 ř.z., jímž ministr práv se zmocňuje, aby vydal nařizovacím způsobem tarif pro takové výkony advokátů a jejich kancelářů v soudním řízení, které pro svou jednoduchost a své opětování dopouštějí průměrného ocenění. Advokátní tarif nabyl účinnosti dne 15. července 1890.

Advokátní tarif, který uzavřel po advokátním řádu č. 96/1868 ř.z. a disciplinárním řádu č. 40/1872 ř.z. sérii nejdůležitějších právních předpisů o advokacii, podléhal v následujících letech nejčastějším změnám, jejichž přijetí si vynutila praxe.

Většina jeho dílčích změn, ukončených před začátkem I. světové války nařízením ministra práv ze dne 1. května 1914 o změně poznámky 5 k sazebníku č. 10 advokátního tarifu (č. 98/1914 ř.z.), ale nepřinesla podstatné zásahy do celkové koncepce advokátního tarifu.

Uvozovací zákon č. 82/1890 ř.z., který zůstal nezměněn až do roku 1914, ve svých pěti paragrafech stanovil základní zásady tarifu a zmocnění ministru práv, „aby zákon uvedl ve skutek“ (§ 5 cit. zákona). Předmětem úpravy se stala dle § 1 cit. zákona „soudní podání v řízení sporném i nesporném, která sama sebou nebo následkem toho, že sepisují a vyřizují se podstatně vždy stejným způsobem, nevyžadují zvláštního namáhání, rozmluvy se stranou, pátrání u soudních, berních nebo jiných úřadů, výkon stání, při nichž se meritorně

⁵²

Právník, 1909, str. 518, Právník, 1917, str. 560

neprojednává, správa peněz a cenných papírů, cesty advokátů nebo jejich zřízenců, vlastní kancelářské práce a jiné výkony podobného způsobu“.⁵³

V ust. § 2 cit. zákona byl vysloven princip subsidiárního použití tarifu s výhradou „práva volné úmluvy a s výhradou soudcova práva, zkoumati potřebu a účelnost jednotlivých výkonů“. Dle § 4 cit. zákona měl „tarif platnost i tenkrát, když notáři konají výkony v něm uvedené, ač pokud jsou oprávněni a pokud odměna není upravena předpisy notářského tarifu nebo poplatkovým tarifem pro notáře jakožto soudní komisaře“.

Právní normu neznámou našemu platnému právu přineslo ust. §3 cit. zákona, že „tarif má být rozdílný podle místa“. Tato možnost byla v letech 1890 – 1914 využita ve všech tehdy platných tarifech; dle tarifů z r. 1890 a 1909 byly zavedeny tři tarifní třídy, v tarifu z r. 1897 dokonce 4 tarifní třídy. První třída platila pro Vídeň a místa ležící ve vídeňském policejním obvodě, ve druhé tarifní třídě nechyběla nikdy Praha. Z českých měst byla do druhé tarifní třídy v roce 1897 a 1909 zařazena lázeňská města Karlovy Vary a Mariánské Lázně, v r. 1890 a 1897 bylo jmenováno Brno, od roku 1909 potom platila druhá třída „pro všechna místa soudních dvorů, a to pro Prahu, čítající k ní místa v pražském policejním obvodě ležící, dále lázeňská místa Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Meran, Ischl, Gmunden a Baden“ (§ 3 tarifu z roku 1909). Ostatní místa v českých zemích byla vždy řazena do třetí tarifní třídy. Jednotlivé tarify pak podrobněji řešily problém odměny advokáta, jehož bydliště bylo v místě nižší třídy „za roky které ...přesebere u soudu vyšší třídy místní, jakož za ostatní námahy u takového soudu (§ 4 tarifu z roku 1897 a § 4 tarifu z roku 1909) a případy substituce advokátem bydlícím v místě vyšší tarifní třídy (§ 4 tarifů z roku 1890, 1897 a 1909).

Diference odměny se již nezávisle na zákonu č. 58/1890 ř.z. promítala v jednotlivých tarifech částečně i podle toho, zda úkon učinil advokát, kandidát advokacie, či kancelářský zřízenec.⁵⁴ Týkala se jednak úkonů, o nichž se předpokládalo, že je provedou advokátní zřízenci nezapsaní v listině kandidátů advokacie, např. pátrání v pozemkové knize nebo vůbec u soudu, u berničního nebo jiného úřadu, za intervenci při výkonu exekucí a za podobné úkony (např. položka 13 tarifu z r. 1890), jednak cestovného a poplatků za vzdálení se. Za úkon určený pro zřízence, ale vykonaný advokátem nebo kandidátem advokacie příslušela vyšší odměna pouze v případě, když soud v té které případnosti uznal, že „účelným bylo, aby toto jednání advokát, vztažmo kandidát advokacie byl předsevzal“ (§ 7 tarifu z r. 1890, analogicky ust. tarifů z r. 1897 a z r. 1909).

⁵³ I nadále zůstal v platnosti § 17 zák. č. 96/1868 ř.z. o použití ustanovení o „smlouvě námezdní...co se týče položek, které nejsou v tarifu“.

⁵⁴ Právník, 1890, str. 499

Výše zmíněné advokátní tarify neznaly institut režijního paušálu. Jednotlivé položky byly rozděleny do tří oddílů, přičemž v sub. A byly uváděny honoráře pracovní, sub. B cestovné a poplatky za vzdálení se, sub. C poplatky manipulační. Výdaje za kolky a poštovné, jakož i jiné hotové výdaje byly hrazeny odděleně (§ 3 tarifu z r. 1890, § 11 tarifu z r. 1897 a § 11 tarifu z r. 1909). V porovnání s dnešní úpravou měli advokáti daleko větší smluvní volnost, plynoucí již ze samotného vymezení předmětu úpravy v § 1 zák. č. 58/1890 ř.z. toto ustanovení nezatížilo tarif podmínkami pro aplikaci toho kterého typu odměny, jako je tomu v současné právní úpravě. Podpora smluvní volnosti ve prospěch advokáta se odrážela výrazněji hned v § 2 tarifu z r. 1897, neboť „třeba by nebylo úmluvy, advokát má právo, větší nárok zvláštními okolnostmi nebo zvláštními příkazy své strany odůvodněný ku platnosti proti ní přivést“.

Advokátní tarif z roku 1890 je nejméně detailní, tarif z roku 1897, účinný od 1. ledna 1898, jej nahradil i v důsledku v r. 1868 slíbené nové úpravy civilního soudního řízení a řízení exekučního. Tarif z r. 1909 přináší na rozdíl od předchozích sazebníků ceny v korunách a haléřích namísto zlatých a krejcarů. Advokátní tarif z 3. června 1909 přihlížel i k zvýšení tehdejší cenové hladiny, kdy nebylo možno vystačit se starými sazbami. Sazby byly oproti předchozímu tarifu zvýšeny, v některých případech až o 50%.⁵⁵ Postupem času se úprava advokátního tarifu zpřesňovala a precizovala; advokátní tarif z roku 1909 je se svými 23 paragrafy z citovaných advokátních tarifů nejrozsáhlejší a nejpreciznější.⁵⁶

Údaje o advokátních tarifech z přelomu 19. a 20. století směřují k závěru, že smyslem advokátního tarifu bylo tehdy jednak stanovit pro potřeby rozhodování soudů ceny specifikovaných výkonů advokátů a advokátních kancelářů. Druhým smyslem advokátního tarifu byla snaha o předcházení nekalé soutěži a cenovému podbízení se advokátů. Advokátní tarif byl považován za dolní hranici odměny. Na vývoj advokátního tarifu není možné hledět izolovaně od souvisejících právních ustanovení, např. s § 16 zákona č. 89/1868 ř.z o zastoupení zdarma, i od hledisek tržních, zejména konkurencí mezi advokáty navzájem a pokoutnictví.

V roce 1917 byly sazby advokátního tarifu zvýšeny nařízením ministra spravedlnosti z 31. srpna 1917, č. 371 s účinností od 15. září 1917. Byly zvýšeny sazby advokátního tarifu pro honorář za agendu, sazby pro zmeškání pracovních hodin, cestovní a stravovací poplatky. Pro sporné věci do hodnoty 100 K zůstaly v platnosti sazby dosud platné.⁵⁷

⁵⁵ Právník, 1909, str. 519

⁵⁶ Balík, St.: K vývoji advokátního tarifu v českých zemích v letech 1890-1914, BA č. 3/1993

⁵⁷ Právník, 1917, str. 560

II. 9. Ústřední věstník advokátní komory v království Českém

O dobovém výkladu citovaných předpisů se dozvídáme z řady pramenů. V roce 1905 zahájil výbor advokátní komory vydávání Ústředního věstníku advokátní komory v království Českém, v německé verzi Amtliche Mitteilungen der Advokatenkammer im Königreich Böhmen, který vycházel nejméně šestkrát ročně až do roku 1914.⁵⁸ Jeho obsah byl vytknut tak, že „výbor uveřejňovati bude ve Věstníku úředně svoje usnesení, úřední povahou svojí k publikaci určené, ať sdělení vybitnutí ke všemu členstvu obsahující, pozvání k valným hromadám i s programem dle předpisu jednacího, jakož i výnosy úřadů jiných k publikaci určené se hodící. Výbor sdělovati bude ve Věstníku členstvu pravidelné zprávy o svých sezeních, jakož i o poradách komitétů a anket k projednávání určitých otázek dosazených, popřípadě s doslovem nebo stručným obsahem návrhů a zpráv k projednání ve výboru nebo valné hromadě určených, jakožto i výroční zprávy o činnosti komory, výboru i disciplinární rady i výkazy pokladniční a statistické.

Výbor upozorňovati bude ve Věstníku dále na důležité z hlediska praxe advokátské zákony a nařízení ze všech oborů veřejné správy i judikáty a literární zjevy, popřípadě dle závažnosti předmětu je bude v doslovném znění otiskovati. Konečně vyhrazeno bude ve Věstníku místo ke sdělení komorní kanceláře o změnách v listině advokátů a kandidátů advokacie, o přesídleních atp., jakožto ke sdělením a upozorněním jiného druhu advokátů a kandidátů advokacie se dotýkajícím“.

Z programového prohlášení Ústředního věstníku advokátní komory v království Českém je patrné, že po roce 1905 by ke studiu problematiky právních předpisů o advokacii a jejich výkladu postačovala téměř výlučně četba Věstníku. Společně s Ústředním věstníkem vycházela v letech 1905 – 1914 i další periodika, která přinášela obdobné informace. Šlo zejména o Knihu judikátní a repertorium nálezů c. k. nejvyššího dvoru soudního, z níž byla řada rozhodnutí citována v odborných právnických časopisech, např. v Právniku a dále v Časopise českých advokátů. Tento časopis byl vydáván od roku 1899 Spolkem českých advokátů v Království českém a v roce 1901 byl přejmenován na Právníké rozhledy (blíže

⁵⁸ Balík, St.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu, Právně historické studie, 34, 1993

viz. Čl. II. 11). Zprávy o advokacii i o nálezech nejvyššího soudu přinášel samozřejmě i tehdejší denní tisk.

II. 10. Zprávy z valných schůzí advokátní komory

Dalším dostupným pramenem, který lze využít při zkoumání dějin advokacie jsou zprávy z valných schůzí advokátní komory. Podle advokátního řádu z roku 1868 bylo nejvyšším orgánem advokátní komory „plné shromážděné komory advokátské“. Toto shromáždění svolával každoročně výbor advokátní komory a pravomoc valného shromáždění byla vymezena zejm. v § 27 advokátního řádu. Zprávy o valných schůzích advokátní komory jsou významným pramenem pro zkoumání právních dějin advokacie, ze kterých je možné získat údaje o dobových aktuálních problémech advokacie, o počtech advokátů a kandidátů advokacie, o složení orgánů advokátní komory atd. Advokátní komora království Českého publikovala zprávy o svých valných schůzích i v dobovém denním tisku (např. v Národních Listech), dále např. v časopise Právník, Česká advokacie a od roku 1905 v Ústředním věstníku advokátní komory v království Českém.

II. 11. Právnícké časopisy

V období 2. poloviny 19. století byl jediným česky psaným odborným právníckým časopisem časopis **Právník**. První číslo časopisu Právník vyšlo v roce 1861 a mezi první redaktory patřil např. Rudolf kníže Thurn – Taxis (1833 – 1904), Karel Jaromír Erben (1811 – 1870) nebo advokát Dr. Jan Jeřábek (1831 – 1894). Jeho vydavatelem byla v letech 1868 – 1874 Jednota právnícká v Praze, založená v roce 1864 a mezi redaktory Právníka převažovali právníci ze sféry advokacie. V roce 1862 bylo vydávání Právníka na dva roky přerušeno, jeho vydávání obnovili až v roce 1864 Dr. Jakub Škarda a Dr. J. Kučera. Dr. Škarda řídil časopis až do roku 1871 a je považován za nejvýznačnějšího redaktora prvního období Právníka. I když příspěvky o advokacii neměly ještě tak systematický charakter, jako např. v časopisu Právník v 80. letech 19. století, či v později vydávaných advokátských časopisech.

Roku 1898 začal spolek českých advokátů vydávat první český specializovaný časopis, **Časopis českých advokátů**, který od roku 1901 změnil název na **Právnícké rozhledy**. Byl orgánem Spolku českých advokátů v Praze. Po několik let byl jeho odpovědným redaktorem a ředitelem pražský advokát Dr. Václav Bouček, který vydával v letech 1911 – 1916 časopis Právnícké rozhledy zcela sám. Právnícké rozhledy přinášely zprávy o aktuálních problémech

řešených v advokátních komorách v Praze a v Brně, o valných hromadách a o usneseních výborů a příspěvky advokátů k aktuálním problémům advokacie. Autory článků byli jednak advokáti jednak učitelé pražské právnické fakulty.

Od roku 1911 vycházely **Zprávy spolku českých advokátů** a Advokátní komora království českého vydávala **Ústřední věstník** (viz. Čl. II.10).

Od roku 1908 začal vycházet Advokátní úředník, orgán Zemské jednoty advokátních a notářských úředníků v Čechách. Advokáti přispívali i do dalších právních časopisů, např. do **Zpráv právnické jednoty moravské**, vydávaný od roku 1898 a dále do německy psaných časopisů Juristenzeitung, Juristische Blätter a Jahresbericht des deutschen Juristenvereines.⁵⁹

II. 12. Advokátní právnické spolky

V druhé polovině 19. století se v Praze ustavil Spolek pražských advokátů, sdružující advokáty české i německé národnosti. Jeho posláním bylo hájit práva a zájmy advokátského stavu, pěstovat spolkový život a připravovat valné hromady komor, zejména kandidátní listiny.

V roce 1868 byl v Praze založen studentský právnický spolek s vlasteneckým názvem Všehrd. Koncem 19. století vyšel z okruhu mladších českých advokátů podnět k vytvoření sdružení advokátů české národnosti. Vznikl tak Spolek českých advokátů se sídlem v Praze. Spolek českých advokátů soustřeďoval od počátku i venkovské advokáty, advokáty z menších měst a pražské advokáty mladší a hospodářsky méně situované. Němečtí advokáti vytvořili vlastní spolek Verband der Deutschen Rechtsanwälte in Böhmen. V Praze měl sídlo i výpomocný spolek advokátních a notářských úředníků Unitas, který vznikl v roce 1876.⁶⁰

Také na Moravě vznikaly obdobné organizace. V roce 1906 vznikl za účelem účinnějšího hájení zájmů českých advokátů na Moravě Spolek českých advokátů v Brně.

II. 13. Právní úprava notářství

Právním základem notářství v Rakousku se stal císařský patent č. 366/1850. Tímto patentem byly vytvořeny základní právní podmínky pro činnost notářů. Podle rakouského práva byl notář státním orgánem, který sepisoval veřejné listiny a osvědčení a přijímal do úschovy cenné hodnoty a vykonával různé soudem vymezené úkony. V roce 1855 a 1871 (zákon č.

⁵⁹ Kober, J. : Advokacie v Českých zemích 1848 – 1994, Praha 1994, str. 63

⁶⁰ Kober, J. : Advokacie v Českých zemích 1848 – 1994, Praha 1994, str.64

75/1871 ř.z., kterým se uvádí notářský řád) byl vydán notářský řád, který dále specifikoval podmínky výkonu notářské činnosti.

Činnost notářů můžeme rozdělit do tří základních oblastí :

1. Výhradní – tj. sepisování veřejných listin, které musely mít formu notářského zápisu (např. kupní smlouvy)
2. Činnosti konkurující soudům – např. ověřování podpisů
3. Činnosti konkurující advokátům – např. zastupování u soudů

Notáře jmenoval ministr spravedlnosti, po uprázdnění místa notáře vypsal na toto uvolněné místo notářská komora veřejnou soutěž. Podmínkou jmenování byla domovská příslušnost, bezúhonnost, svéprávnost, složení tří státních zkoušek (na rozdíl od advokátů, u kterých se vyžadoval doktorát), čtyřletá praxe (nejméně 2 roky u notáře) a složení peněžité kauce. Svého úřadu se mohl notář ujmout až po složení notářské přísahy. Notář byl nesaditelný, neodvolatelný, nepřeložitelný. Obdobně jako advokáti podléhali notáři disciplinární pravomoci notářské komory a notář mohl být v případě těžšího provinění souzen kárným soudem vrchního zemského soudu.⁶¹

II. 14. Shrnutí období let 1868 – 1914

Advokacie se v tomto období otevřela díky zrušení principu numerus clausus všem uchazečům, kteří splňovali zákonem předepsané podmínky. V roce 1868 byl přijat advokátní řád č. 96/1868 ř.z. a dále byly přijaty u další základní předpisy upravující advokacii, tj. disciplinární řád č. 40/1872 ř.z. a dále častěji měněný a poprvé nařízením ministerstva práv č. 58/1890 ř.z. konkrétně upravený advokátní tarif. V tomto období se pevně konstituovaly orgány advokátní stavovské samosprávy, ustálil se výklad právních předpisů o advokacii. Léta před I. světovou válkou proběhla ve znamení dalšího početního rozšíření řad advokátů, z nichž mnozí působili na poli popularizace práva. Advokacie se v letech 1848 – 1914 stala neodmyslitelnou a důležitou součástí státního mechanismu a byla v dobové společnosti nezanedbatelným zdrojem aktivity směřující k posílení právního vědomí a k položení základů novodobé právní kultury a tradice.⁶²

Za Rakouska – Uherska, po odstranění předbělohorských řádů a zakládajících se na řízení ústním, ústnost a veřejnost soudních řízení takřka vymizela. Tyto instituty nebyly obnoveny

⁶¹ Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha, 1999, str. 223

⁶² Balík, S.: K podílu advokátů na prohlubování úrovně právního vědomí v Čechách v letech 1848 – 1914, Bulletin advokacie č. 10/1993

ani tereziánskými a josefinskými reformami. Teprve převratem roku 1848 byl zahájen boj o jejich zakotvení v právním řádu a všechny rakouské ústavy od té doby je považovaly za svoji zásadu. Ve skutečnosti byly zavedeny pouze v roce 1850 v trestním řízení pro osoby civilní, v němž byl narychlo okopírován trestní řád francouzský.

Teprve trestním řádem z roku 1873 nastal návrat k ústnímu a veřejnému řízení před soudy. Zároveň byly definitivně uzákoněny poroty. V civilním soudnictví byly zásady veřejnosti a ústnosti provedeny až procesními zákony z roku 1895⁶³, veřejné trestní ústní řízení vojenské vstoupilo v platnost až v roce 1914⁶⁴, těsně před první světovou válkou.

⁶³ Zákon č. 111/1895 ř.z. o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudů v občanských věcech právních (jurisdikční norma) a zákon č. 113/1895 ř.z. o soudním řízení v občanských věcech právních (civilní řád soudní)

⁶⁴ Zákon č. 131/1912 ř.z. o vojenském trestním řádu (zrušen zákonem 87/1950 Sb.)

ČÁST III. Vývoj v období let 1914 - 1948

III. 1. Období 1. světové války, vznik Československa

První světová válka znamenala zcela nový jev v dějinách Evropy. V nebyvalé síle byla válkou zachváčena celá Evropa a poprvé se střetly v celoevropském a celosvětovém konfliktu milionové armády poháněné nacionalistickou nenávisť. První světová válka vedla k novému státoprávnímu uspořádání Evropy a ke vzniku nových států Evropy. Předválečná česká politika a česká politika v průběhu 1. světové války usilovala o zrovnoprávnění Čechů v rámci Rakousko-Uherska. Hlavní proud české politiky vkládal své naděje do demokratizace monarchie; radikální protirakouský proud byl z počátku v menšině. Za zhoršujících se poměrů (ostrá perzekuce ze strany vídeňské vlády, zákaz činnosti českých politických stran, věznění a popravy předních českých politiků a redaktorů národněsociálních a sociálnědemokratických listů) stoupal význam českého zahraničního odboje v čele s T. G. Masarykem.

Po kapitulaci Rakousko-Uherska dne 27. října 1918 byl dne 28. října 1918 vyhlášen Národním výborem vznik samostatného československého státu. Jako první zákon nově vzniklé republiky byl přijat tzv. „recepční zákon“ č. 11/1918 Sb. z. a n., jehož autorem byl Alois Rašín. Tímto základním zákonem mělo být zejména zabráněno tomu, aby nenastal bezprávní stav a aby se nezastavil výkon státní správy. Došlo jím k plné formálněprávní kontinuitě nového státu s dosavadní habsburskou monarchií, tj. k převzetí rakouského a uherského právního systému veřejné správy. Vzhledem k značné rozdílnosti rakouského a uherského právního systému a jejich správního uspořádání byl do práva československého státu tímto převzat tzv. právní dualismus. I když mělo jít původně o dočasný stav, nepodařilo se tento jev, především v oblasti soukromého práva, překonat po celé předmnichovské období. Recepční zákon též stanovil, že se všechny orgány mají podřídit Národnímu výboru. Národní výbor poté řídil československý stát do 13. 11. 1918, kdy ukončil svoji činnost přijetím Prozatímní ústavy – zákona č. 37/1918 Sb. z. a n.

III. 2. Situace české advokacie po roce 1918

Po roce 1918 se v nově vzniklém Československu vytvořilo pro advokacii velice zvláštní prostředí. Na jedné straně se po ruském vzoru objevovalo nadměrné pohrdání odbornou kvalifikací, na druhé straně se projevila nutnost urychleně zorganizovat vládu a správu země. Prvním předsedou československé vlády se stal Dr. Karel Kramář (1860 – 1937) – český právník a významný politik mladočeské strany. Od 20. 7. 1918 byl předsedou Národního výboru Československa. Koncem října 1918 jednal s Edvardem Benešem v Ženevě o úpravě politických poměrů po pádu Habsburské monarchie. V letech 1918 – 1919 byl předsedou vlády ČSR, v letech 1918 – 1934 předsedou Čs. národní demokracie.

V období let 1918 – 1938 nedošlo k výrazným změnám základních předpisů upravujících postavení advokacie, i když potřeba novelizovat výrazně předpisy upravující postavení advokacie byla odbornou veřejností pocíťována.

Vznik samostatného československého státu přinesl českým a slovenským právníkům především nové příležitosti širokého uplatnění nejen ve všech oblastech veřejného života, ale i v oblasti soukromé, zejména v podnikatelské sféře. Po vzniku Československé republiky se nový stát musel vypořádat také s mimořádnou situací v soudnictví. Došlo ke změnám v soudní organizaci samotné, dočasně se projevil nedostatek soudců vzniklý negativním postojem soudců německé národnosti k novému státu. Na Slovensku bylo soudnictví ochromeno odchodem téměř všech maďarských soudců, kteří nechtěli složit slib nové republiky. Základem činnosti advokacie v českých zemích zůstala rakouská úprava zakotvená v advokátním řádu č. 96/1868 ř.z. a v zákoně č. 40/1872 ř.z. o vykonávání moci disciplinární nad advokáty a kandidáty advokátskými. Na původní rakouskou a uherskou úpravu navazovala také úprava advokátní komory. I činnost notářů byla po celou dobu první republiky upravena předpisy převzatými z doby monarchie (Notářský řád z r. 1871 upravoval činnost notářů při sepisování vydávání veřejných listin i v oblasti soukromé, tj. např. při vyhotovování podání a žádostí účastníků v nesporných věcech). V ČSR existovaly od roku 1920 čtyři advokátní komory, a to advokátní komora v Praze, Brně, Opavě a Turčianském Sv. Martině (do té doby byly na území Slovenska advokátní komory v Bratislavě, Bánské Bystrici, Košicích a Prešově). Advokátní komory byly organizace s povinným členstvím, hlavní zásady jejich organizace byly stanoveny zákonem, jejich správa byla autonomní a náklady na jejich činnost byly hrazeny z povinných dávek jejich členů. V roce 1936 došlo na Slovensku k další změně v organizaci advokátní komory, když byly zákonem č. 144/1936 Sb.

z. a n. zřízeny dvě advokátní komory, a to v Bratislavě a v Košicích. Pod advokátní komoru v Košicích bylo zahrnuto i území Podkarpatské Rusi.⁶⁵

Povinné zastoupení advokátem bylo stanoveno v případech stížností k nejvyššímu soudu správnímu, pro jednání sborových soudů (krajských a zemských), pro odvolání a odvolací řízení a řízení v III. instanci ve sporech majetkových. V trestních věcech bylo povinné zastoupení nařízeno v řízeních před porotou i senátem, a to povinné zastoupení advokátem, notářem nebo jiným právníkem. Takto stát pečoval jednak o zájmy stran samých a jednak o usnadnění soudního řízení. Obě tyto okolnosti byly považovány za natolik důležité, že stranám nemajetným nebo takovým, které nechtěl nikdo dobrovolně zastupovat, soud sám určil zástupce z úřední moci.⁶⁶

III. 3. Novelý advokátního řádu

V období let 1918–1938 byl advokátní řád několikrát novelizován, nejvýznamnějšími prvorepublikovými novelami advokátního řádu byly :

1. zák. č. 83/1920 Sb.z.a n.
2. zák.č. 40/1922 Sb.z.a n.
3. zák. č. 144/1936 Sb.z.a n.

Novela advokátního řádu z roku 1922 znamenala proti rakouským poměrům značné uvolnění a zmodernizování advokacie. Dle dosud platného advokátního řádu z roku 1868 byla k výkonu advokacie nutná sedmiletá praxe, z níž 1 rok připadal na zpravidla bezplatnou soudní praxi, která byla pro nemajetné kandidáty advokacie velkým břemenem. Zákon č. 40/1922 Sb. nezrušil ani starou výsadu § 6 advokátního řádu z roku 1868, podle kterého soudní radové po pětileté praxi se mohli stát advokáty i bez doktorátu, advokátní praxe a advokátní zkoušky.⁶⁷ Nový zákon také nerozlišoval osoby vykonávající advokacii podle pohlaví; na rozdíl od předchozí právní úpravy připouštěl k advokacii i ženy a dokonce umožnil ženám zvláštní výjimku. Advokát – muž pozbýval práva k výkonu advokacie v případě pozbytí československého občanství, ale v případě advokátky – ženy – provdala –li se za cizince a tím pozbyla československého občanství, mohlo Ministerstvo spravedlnosti povolit, aby advokátka dále vykonávala advokacii.

⁶⁵ Kober, J. : Advokacie v Českých zemích 1848 – 1994, Praha 1994

⁶⁶ Chalupný, E. : Advokát a advokacie jako zřízení právní a sociální, Praha 1922

⁶⁷ Chalupný, E. : Advokát a advokacie jako zřízení právní a sociální, Praha 1922

Novela z roku 1922 byla prvním právním předpisem na našem území, který nepřímo předpokládal připuštění žen k výkonu právního povolání. Reagovala tak na skutečnost, že od školního roku 1918/1919 zahájily na Právnické fakultě University Karlovy studium první řádné posluchačky. První ženou advokátkou byla Matylda Víchová – Moová. V roce 1931 však v Čechách bylo pouze 7 žen – advokátek a dalších 58 kandidátek advokacie.⁶⁸ I v ostatních právnických profesích se ženy postupně prosazovaly v souvislosti s přístupem žen na právnické fakulty. Podle zák. č. 278/1919 sb. z. a n. byly ženy připuštěny jako porotci a byla předepsána alespoň 1/3 žen v seznamu hlavní i doplňovacím.⁶⁹

Nový zákon nezrušil starou výsadu § 6 advokátního řádu z roku 1868, podle něhož se mohli soudní radové po 5 letech praxe stát advokáty, a to i bez doktorátu, právní praxe i bez advokátní zkoušky. Této výsady ze strany soudních radů bylo hojně zneužíváno. Dalším negativním jevem bylo zvyšování počtu případů, kdy členové komory přihlašovali za koncipienty osoby, které byli ve vztahu k advokátovi v jiném služebním poměru a nevykonávali plně advokátní praxi.

Dle ust. § 2 písm. c) novely z roku 1922 nebyl slučitelný výkon advokacie s výkonem funkce ministra vlády. V období 1. republiky bylo 17 advokátů ministry či správci ministerstev. V resortu ministerstva spravedlnost se např. jednalo o Františka Soukupa (1871 – 1940), Františka Veselého (1863 – 1935), Alfréda Maissnera (1871 – 1950), Augusta Popelku (1854 – 1938), Josefa Dolanského (1868 – 1943), Ivana Dérera (1884 – 1937), Vladimíra Fainora (1875 – 1952). Advokátem byl i Dr. Alois Rašín (1867 – 1923), ministr financí ve vládě Karla Kramáře. Alois Rašín si již v roce 1900 otevřel v Praze vlastní advokátní kancelář. I po vzniku Československa, nebyl-li právě ministrem financí, osobně vedl svou kancelář. Od roku 1906 byl Alois Rašín bez přerušení členem Spolku českých advokátů v království českém, resp. Spolku advokátů československých. Od roku 1891 pravidelně publikoval odborné práce zejm. z oblasti práva trestního a tiskového. Obecně známá je i jeho vlastní obhajoba v tzv. procesu s Omladinou či před vojenským soudem v roce 1915. Syn Aloise Rašína Ladislav Rašín (1900 – 1945) byl též advokátem a jedním z hlavních představitelů odbojové organizace Politické ústředí.

Třetí novelou advokátního řádu byl zákon č. 144/1936 Sb. ze dne 26. května 1936, kterým se mění a doplňují některá ustanovení o advokátech. Týkal se zejména advokátního řádu a kárného statutu. Od 1. července 1936, kdy novela advokátního řádu nabyla účinnosti, musel žadatel o zápis do seznamu advokátů vykázat, že byl na území Československé republiky

⁶⁸ Král, V.: Ženy v advokacii, Bulletin advokacie č. 1/2003

⁶⁹ Právník, 1921, str. 30

nebo před 28. říjnem 1918, na území bývalého Rakousko-Uherska zaměstnán v právní službě nejméně 6 let. Z této praxe musela trvat praxe u advokáta nejméně 5 let. Právní praxe u řádného soudu, u státního zastupitelství, u veřejného notáře, u úřadu správního nebo finančního se mohla započítat celkem v délce 1 roku. Ustanovení o prodloužení praxe na 6 let a o započtení i jiné praxe než praxe u advokáta se vztahovala pouze na koncipienty, kteří žádali o první zápis do seznamu kandidátů po účinnosti novely. Další významnou změnu přinesla novela v čl. II., který doplňuje § 27 advokátního řádu písm. g) tím, že do pravomoci advokátní komory náleželo usnášet se o zaopatření advokátů a kandidátů advokacie v invaliditě a ve stáří, o zaopatření vdov a sirotek po advokátech a kandidátech advokacie. Kárný statut (zák. č. 40/1872 ř.z.) byl novelou č. 144/1936 Sb. změněn jen nepatrně v § 5, jehož nové znění ukládalo zřídit disciplinární radu v sídle každé advokátní komory a upravovalo počet členů kárné rady a zástupců komory.

Změnu advokátního řádu a vypracování nového advokátního řádu považovala advokacie v celém období první republiky za svůj prvořadý úkol. Tomuto svému záměru věnovala mnoho schůzí výborů všech československých komor, jejich valných schůzí i stálých delegací, vypracovala návrhy novel zákona o advokacii i celého nového zákona o advokacii a byla též publikována řada článků na toto téma. K přijetí nového zákona o advokacii v období první republiky však přes veškeré snahy advokacie nedošlo, a to zejména z toho důvodu, že se nepodařilo zainteresovat na problematice advokacie i politickou reprezentaci. Požadavek vydání nového advokátního řádu byl zakotven též v usnesení III. sjezdu advokátů konaného v roce 1925 v Praze. Advokáti ze Slovenska zdůrazňovali i potřebu unifikace zákonů pro celé Československo a také advokátního řádu. Potřeba urychleného vydání nového advokátního řádu, který by odpovídal tehdejšímu vývoji a zabránil pokoutnictví je vyjádřena také v rezoluci IV. sjezdu advokátů konaného v září roku 1936 v Praze. Problematika nového advokátního řádu byla předmětem několika schůzí Stálých delegací konaných v průběhu roku 1937. K řešení této otázky však nedošlo v důsledku politických událostí ve střední Evropě a nadcházejícího válečného konfliktu.

III. 4. Usnesení a rozhodnutí valných hromad a výborů advokátní komory v Čechách o advokátních koncipientech

V roce 1935 byla zásluhou tajemníka Advokátní komory v Praze a předního historika české advokacie Evžena Tarabrina vydána „Zásadní usnesení a rozhodnutí valných hromad a výboru Advokátní komory v Čechách“.⁷⁰

Tato příručka obsahovala mj. i komorní judikaturu a stanoviska ve věci koncipientů, resp. kandidátů advokacie publikovaných primárně v Ústředním věstníku Advokátní komory v Čechách.

Tato příručka dokumentuje mj. i sociální situaci kandidátů advokacie v období první republiky. Z tohoto i jiných pramenů je zřejmé, že v období první republiky nebylo snadné nalézt zaměstnání u advokáta a uživit se jako kandidát advokacie.

III. 5. Stavovské organizace a spolky

Právníci se v období první republiky sdružovali do řady stavovských organizací a spolků. Nejstaršími z nich byl spolek českých právníků – **Právnícká jednota** z roku 1864, spolek **Všehrd**, který vznikl jako spolek českých studentů práv v roce 1868 a **Spolek českých advokátů** z roku 1897. Právnícká jednota se po vzniku Československa organizovala v sesterských organizacích v Praze, Brně a Bratislavě. Zajišťovala vydávání několika odborných časopisů a z pověření a za podpory ministerstva spravedlnosti i vydávání rozhodnutí Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu a řady titulů odborné právnické literatury. Dále pořádala Právnícká jednota přednášky a diskuse o aktuálních otázkách právní vědy, organizovala konference a sjezdy právníků. Spolek Všehrd se kromě přednáškové činnosti věnoval i činnosti publikační, a to již od 70. let 19. století, kdy byl založen fond Všehrdu, který vydával stejnojmenný časopis. K významným prvorepublikovým čestným členům Všehrdu patřili např. Karel Kramář, Alois Rašín nebo Emil Hácha. Od roku 1880 existoval spolek **Jednota kandidátů advokacie**, který např. pomáhal kandidátům advokacie při hledání uplatnění a všeobecně se zajímal o zájmy stavu advokacie.

⁷⁰

Tarabrin, E.: Zásadní usnesení a rozhodnutí valných hromad a výboru advokátní komory v Čechách, Praha 1935

Kromě výše uvedených spolků vzniklých již v druhé polovině 19. století, existovaly i novější právnické organizace např. Spolek notářů československých, Svaz československých soudců a dále profesní organizace německých právníků.⁷¹

III. 6. Shrnutí období let 1914 – 1938

Během období 1. světové války bylo zákonodárství zaměřeno na přizpůsobení poměrů souvisejících s advokací válečným poměrům. Vznikem Československa v roce 1918 začala dvacetiletá etapa, v níž nový stát navázal na úpravu platnou v období rakousko – uherském. V počátcích československého státu bylo třeba legislativně vyřešit mnohem závažnější úkoly, proto zůstalo v oblasti úpravy poměrů advokacie jako takové jen u dílčích novel – zejm. zákona č. 40/1922 Sb. z. a n., zákona č. zák. č. 144/1936 Sb. z. a n. a dále změn advokátního tarifu. Oblast, která zůstala bez kladného výsledku je unifikace pro celé tehdejší Československo (unifikace se nezdařila ani v rámci celého právního řádu), i když změnu advokátního řádu a vypracování nového advokátního řádu považovala advokacie v celém období první republiky za svůj prvořadý úkol. Tomuto svému záměru věnovala mnoho schůzí výborů všech československých komor, jejich valných schůzí i stálých delegací, vypracovala návrhy novel i celého nového zákona o advokacii a byla též publikována řada článků na toto téma. K přijetí nového zákona o advokacii v období první republiky však přes veškeré snahy advokacie nedošlo, a to zejména z toho důvodu, že se nepodařilo zainteresovat politickou reprezentaci na problematice advokacie i pro početně malý výskyt advokátů ve společnosti. Problematika nového advokátního řádu byla předmětem několika schůzí stálých delegací konaných v průběhu třicátých let. K řešení této otázky však nedošlo v důsledku politických událostí ve střední Evropě a nadcházejícího válečného konfliktu.

Limity pro výkon advokacie pro advokáty byly v letech 1918 – 1938 upřesňovány spíše výkladem.

III. 7. Druhá polovina třicátých let 20. století, rok 1939

V druhé polovině třicátých let dlouhodobě připravovaná expanze fašistického Německa do východní Evropy, a to nejprve proti sousedním státům, Rakousku, Polsku a Československu, dostávala reálnou podobu. Fašistické Německo ve svých snahách o expanzi do těchto zemích

⁷¹ Kober, J. : Advokacie v Českých zemích 1848 – 1994, Praha 1994

a požadavcích argumentovalo nevědecky zdůvodněnými rasovými, národnostními a hospodářskými zájmy německého národa.

Pro přípravu pohlcení Československa využilo Německo silnou národnostní menšinu německého obyvatelstva v českých zemích, kterou politicky reprezentovala Sudetoněmecká strana (SdP) v čele s Konradem Henleinem, která byla po volbách v roce 1935 fakticky nejsilnější politickou stranou, kterou volily dvě třetiny německých voličů. Během let 1936 – 1938 se protičeskoslovenské akce „domácích“ Němců a fašistického Německa stupňovaly. To vyústilo v podepsání Mnichovské dohody dne 30. září 1938, která diktovala Československu vůli cizích států a splňovala německé požadavky. Rozhodujícím důvodem pro uzavření Mnichovské dohody byla snaha vyhnout se válce s vojensky nesrovnatelně silnějším fašistickým Německem, ve které by Československo zůstalo osamoceno. Prezident Edvard Beneš odstoupil dne 5. října 1938 z prezidentské funkce, uchýlil se do emigrace a záhy se stal vůdčí osobností zahraničního odboje Čechů a Slováků proti fašismu. Svoji demisí umožnil Edvard Beneš změnu kursu československé zahraniční politiky a těsnější spolupráci Československa s fašistickým Německem. Za kandidáta na úřad prezidenta byl koncem listopadu 1938 vybrán dosavadní prezident Nejvyššího správního soudu Dr. Emil Hácha, který byl zvolen prezidentem 30. listopadu 1938. Pro jeho kandidaturu bylo rozhodující, že Hácha byl apolitický, již v pokročilém věku a již za monarchie působil v právních službách. V následujícím období ukončil svoji činnost parlament (16. prosince 1938), právní normy začaly být vydávány formou právních nařízení, následovala postupná omezení a likvidace samosprávných orgánů. Byla zavedena předběžná cenzura tisku, zastavena činnost politických stran i vydávání jejich časopisů atd.

Čeští advokáti neviděli prostor a možnost jak dále působit v odtržených oblastech bývalého Československa a snažili se usadit ve vnitrozemí. Možnosti pro usazení advokátů ve vnitrozemí byly však velice omezené, neboť i zde byl advokátů dostatek, v některých místech i přebytek. Vláda zmocnila advokátní komory, aby regulovaly přesídlování advokátů podle veřejného zájmu. Vládním nařízením č. 219/1938 Sb. o dočasných omezeních v živnostenském a jiném výdělečném podnikání byla na dobu jednoho roku řešena otázka přístupu k advokacii a právo advokátů měnit sídlo. Výbor komory mohl provést zápis do listiny advokátů jen měl-li za to, že proti tomu není námitek z hlediska mimořádných hospodářských poměrů způsobených stavem branné pohotovosti státu.

Dne 25. 10. 1938 bylo pod č. 249 vydáno vládní nařízení, kterým se změnil obvod advokátní komory v Brně tak, že k němu připadl obvod komory v Opavě zbývající po úpravě státních hranic. Slezská advokátní komora tímto nařízením zanikla. Dne 16. 11. 1938 bylo vydáno

Opatření stálého výboru Národního výboru republiky Československé č. 283 o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie.

Toto opatření omezovalo svobodný výkon advokacie, např. omezením zápisů advokátů a kandidátů advokacie do seznamu advokátů, resp. kandidátů advokacie, omezením přesídlování advokátů. V souvislosti s obsazením pohraničí bylo tímto Opatřením stálého výboru č. 283 umožněn výkon v orgánech advokátní komor (výbory advokátních komor, kárné rady) pouze advokátům, kteří měli sídlo v obvodu advokátní komory, pokud nebyl obsazen cizí mocí. Pokud nebyli příslušníky národnosti české, slovenské nebo rusínské, směl být jejich počet nanejvýše tak vysoký, aby odpovídal národnostnímu složení obyvatelstva advokátní komory.

Účastnit se a hlasovat na valných hromadách advokátních komor byli oprávněni jen advokáti, kteří měli své sídlo v obvodu advokátní komory, pokud nebyla obsazena cizí mocí. Právo vykonávat advokacii zanikalo podle tohoto Opatření také dovršením 65 let věku advokáta (dnem 31. prosince toho roku, kdy advokát dosáhne věku 65 let). Na rozdíl od období předchozího, kdy advokacii vykonávali pouze muži, působilo v roce 1938 v českých zemích 38 advokátek.

V polovině roku 1938 dosáhl počet advokátů maxima v dosavadních dějinách české advokacie. V Čechách bylo zapsáno 2.868 advokátů, na Moravě 845 a ve Slezsku 132 advokátů, celkem tedy 3.845 advokátů. V období po mnichovském diktátu jich zůstalo na okleštěném území Čech 1.968, Moravy 709 a Slezska 9; celkem 2.677 advokátů. V Praze stoupl počet advokátů od ledna do října 1938 na 1.249 o 32 advokátů především v důsledku přesídlení. Podle německých pramenů zůstalo v odtržených územích Čech z 908 advokátů pouze 505, na Moravě ze 100 advokátů pouze 27, ve Slezsku z 78 advokátů pouze 34. Odešli všichni židovští advokáti a většina advokátů českých. K 31. 12. 1939 uvádí statistika v Čechách 1.910 advokátů, z toho Čechů 1.178, Židů české národnosti 537, Židů německé národnosti 160 a Němců 35. V Praze z 1.221 advokátů bylo 679 Čechů, 357 Židů českého jazyka, 143 Židů německého jazyka a 32 Němců.⁷²

Územní zmenšení státu a snížení počtu advokátů se projevilo též v poklesu počtu odběratelů právnických časopisů, který byl v době první republiky značný – České právo, Soudcovské listy atd.⁷³

⁷² Kober, J. : Advokacie v Českých zemích 1848-1994, Praha 1994, str. 78

⁷³ Právník, 1939, str. 59

III. 8. Vznik Protektorátu Čechy a Morava

S využitím vojenské síly i diplomatického nátlaku se fašistické Německo rozhodlo zlikvidovat pomnichovské Československo. Dne 15. března 1939 obsadila německá armáda území Čech a Moravy. Cílem tohoto aktu bylo zabránění česko-moravského teritoria a tím územní rozšíření tzv. třetí říše a získání kontroly nad tímto důležitým strategickým středoevropským prostorem, kterým si Německo vytvořilo významné politické, vojenské a hospodářské předpoklady pro zahájení připravované války. Hitler jako vůdce a říšský kancléř zřídil na obsazeném území výnosem z 16. března 1939 „Protektorát Čechy a Morava“. Dikce výnosu konstruovala Protektorát jako autonomní, tedy omezeně svézákonný a samosprávný útvar (čl. 3 výnosu z 16. března 1939), který byl součástí „Velkoněmecké říše“, ale německá moc se od počátku v praxi rozcházela s mnohými ustanoveními výše zmíněného výnosu a necítila se obsahem vlastních pravidel v zásadě vázána.

Na území protektorátu se vytvořily dvě linie správních orgánů a dále existovaly i dvě soudní soustavy. Protektorátní soudnictví však bylo zatlačeno do pozadí. Pro německé státní příslušníky byla vytvořena trojinstanční soudní soustava a rovněž německý notariát a německá advokátní komora byly utvářeny odděleně od orgánů protektorátních.

Na území protektorátu bylo zřízeno 5 zvláštních soudů (Sondergericht), které sloužily k postihu deliktů zaměřených proti okupační moci. Řízení před těmito mimořádnými soudy bylo výrazně zkráceno a zjednodušeno, rozsudky těchto soudů byly okamžitě vykonatelné a nebylo proti nim možno podat žádný opravný prostředek.

Na území protektorátu platily vedle právních předpisů vydaných protektorátními orgány (často šlo o předpisy, které byly zcela závislé na německém právu) právní předpisy z období předokupačního a právní předpisy Německé říše. Podle nařízení o zákonodárství z Protektorátu Čechy a Morava ze dne 7. června 1939 mohl říšský protektor měnit protektorátní právo svým dekretem, jestliže existoval tzv. „společný zájem“. Říšský protektor mohl vydávat předpisy s platností zákona v jakékoliv oblasti, pokud existovalo nebezpečí z prodlení. Toto nebezpečí z prodlení určoval pouze sám říšský protektor. Právní poměry německých státních občanů se na území protektorátu řídily podle právních norem, které platily na území, odkud tito občané pocházeli (tj. podle německých, rakouských či sudetských). Protektorátní příslušníci mohli být souzeni i mimo území Protektorátu tzv.

lidovými soudy (Volksgerichtshof), které byly příslušné zejména pro trestné činy naplňující skutkovou podstatu velezrady.⁷⁴

Říšští občané byli zvýhodňováni i v mnohých dalších oblastech, např. v oblasti pracovního práva, sociálního zabezpečení atd. Mohli se také sdružovat do svých vlastních zájmových organizací, např. advokátních komor. V celém vývoji protektorátního práva lze pozorovat výraznou tendenci říšských orgánů co nejrychleji přizpůsobit protektorátní právo právu říšskému.

III. 9. Advokacie v době Protektorátu Čechy a Morava

Stávající dvě advokátní komory v českých zemích pokračovaly i za Protektorátu ve své činnosti a volily si své orgány. Jejich členy byli i němečtí advokáti, kteří obsadili i některé funkce v orgánech advokátních komor. Byly vydány seznamy německých advokátů připuštěných prozatímně a do odvolání k zastupování a obhajování před protektorátními německými soudy bez omezení. V dalším seznamu byli uvedeni čeští advokáti všeobecně zmocnění zastupovat osoby německé národnosti před německými soudy Protektorátu Čechy a Morava. V roce 1940 bylo v prvním seznamu uvedeno 70 právních zástupců, z toho v Praze 32, v Brně 18 a 13 v Moravské Ostravě. V druhém seznamu pak 38 advokátů, z toho 20 v Praze a 10 v Brně.⁷⁵ Němečtí právní zástupci připuštění u německých soudů zřízených v Protektorátu Čechy a Morava byli začleněni do Říšské komory právních zástupců v Protektorátu se sídlem v Praze.

Za Protektorátu bylo vydáno několik dalších předpisů týkajících se výkonu advokacie, např. vládní nařízení č. 174/1940 Sb., kterým byla změněna a doplněna ustanovení o působnosti orgánů advokacie. Nařízení rozšířilo pravomoc Výboru na úkor valné schůze o rozhodování o rozpočtu komory, určování a vybírání příspěvků členů.

V roce 1942 bylo vydáno vládní nařízení č. 154/1942 Sb., kterým se zaváděla některá opatření při řízení práce, na základě kterého byly i advokáti nasazováni na práci pro Říši. Výnosem z 9. 7. 1943 bylo vyhověno požadavkům advokátních komor, aby u nasazených advokátů nebyla automaticky zastavována právní praxe, advokáti byli nasazováni na práci pokud možno v místě svého působiště. Advokátům byl povolen přiměřený odklad nebo nebyli nasazováni na těžké manuální práce. Praxe úřadů práce při nasazování advokátů na nucené

⁷⁴ Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha, 1999, str. 384

⁷⁵ Kober, J. : Advokacie v Českých zemích 1848-1994, Praha 1994, str. 100

práce byla různá; známá je např. striktní praxe nasazování v Brně, naopak některé úřady práce advokáty nenasazovaly nebo jim poskytovaly odklad.

Ministerstvo spravedlnosti také např. uložilo výborům advokátních komor v Praze a v Brně, aby vyzvaly advokáty komorního obvodu, aby dali provést vnější označení kanceláře dvojjazyčně, přičemž označení v německém jazyce muselo předcházet názvu českému.⁷⁶

III. 10. Postavení obyvatelstva, právní postavení osob židovského původu působících v advokacii

Z hlediska tehdejší německé ideologie žili na území Protektorátu v první řadě němečtí říšští občané, kteří podléhali říšským orgánům a výhradní jurisdikci německých soudů. Druhou skupinu obyvatel tvořilo protektorátní obyvatelstvo, tj. příslušníci Protektorátu české národnosti, kteří měli řadu povinností a podléhali přísné kontrole ze strany protektorátních orgánů. Na protektorátní příslušníky se vztahovaly říšské právní předpisy, zejména předpisy trestněprávní povahy. Třetí skupinu obyvatel tvořili ti, na něž se vztahovaly tzv. „rasové předpisy“. Základem rasového zákonodárství na území Protektorátu se staly německé norimberské zákony z 15. září 1935, zejména zákon o německém občanství. Od roku 1939 byly vydávány předpisy, které omezovaly práva židovského obyvatelstva ve všech oblastech života (v oblasti hospodářské, rodinné, v oblasti pracovních vztahů, v oblasti měnové atd.). Výjimkou nebyla ani oblast veřejného života, soudnictví, státní správy a advokacie.

Za stěžejní předpis je pokládáno vládní nařízení č. 136/1940 Sb.z.a n. o právním postavení židů ve veřejném životě na základě ústavního zmocňovacího zákona č. 330/1938 Sb., které bylo protektorátním nařízením vycházejícím z říšskoněmeckých předpisů a dotýkalo se nejenom advokacie. Toto nařízení nabylo účinnosti dne 24. dubna 1940.

Podle tohoto nařízení nesměli židé vykonávat funkce v soudnictví ani ve veřejné správě, s výjimkou funkcí v židovské náboženské obci. Židé nesměli být členy žádných spolků a korporací společenského, kulturního a hospodářského života. Židé mohli podle tohoto předpisu být ustanoveni pouze židovskými právními zástupci. Mohli být ustanoveni podle potřeby, nejvýše však v počtu dvou procent počtu advokátů zapsaných v den vyhlášení tohoto nařízení v seznamech advokátních komor v Praze a v Brně. Židovští právní zástupci mohli obstarávat pouze právní věci Židů a organizací nebo zařízení, které sledovaly výhradně nebo převážně zájmy Židů, zejména mohli pro ně sepisovat podání a zastupovat je před soudy i

⁷⁶

Česká advokacie, 1940, str. 29

mimo ně. Židovští právní zástupci podléhali dozoru prezidenta krajského soudu a vrchního soudu svého působení a dále dozoru ministerstva spravedlnosti. Židovský právní zástupce byl povinen užívat tohoto svého označení ve všech jednáních. Pro židovské právní zástupce platily přiměřeně předpisy platné pro advokáty s výjimkou předpisů o jejich poměru k advokátní komoře.⁷⁷

Výmazy židovských advokátů provedly advokátní komory záhy po tomto nařízení č. 136/1940 Sb.z.a n.

Výbor advokátní komory vyzval všechny advokáty (kandidáty advokacie), kteří byli v zapsání v seznamu advokátů (kandidátů advokacie), aby písemně sdělili komoře skutečnosti rozhodné pro posouzení, zda jsou židé či nikoliv. Příslušné vládní nařízení zjišťovalo původ od prarodičů podle rasy (takže např. i prarodič po narození pokřtěný mohl být podle rasy židem). Lhůta k provedení nařízení nebyla stanovena, ale s ohledem na skutečnost, že do 10. června 1940 byly provedeny nové sliby advokátů, byly v této lhůtě všichni advokáti a kandidáti advokacie židovského původu ze seznamů advokátů vyškrtnuti.⁷⁸

Počátkem roku 1940 bylo v Čechách 1.883 advokátů, na konci roku 1940 jich bylo jenom 1.326. Výmazem advokátů v důsledku jejich židovského původu jich ubylo v roce 1940 v Praze 411 advokátů, mimo Prahu 151 advokátů.⁷⁹ Výmazy byly prováděny velmi přísně a nekompromisně. Přestupky proti tomuto nařízení a jeho prováděcím předpisům a zákazům na základě nich vydaným se trestalo pokutou do 10.000 K nebo vězením do šesti měsíců.

Židé se též nesměli účastnit politického života, ani být členy spolků ani jiných korporací, společenského, kulturního a hospodářského života. Tím nebyla dotčena jejich účast v nucených organizacích, v organizacích provozujících obchody a ve spolcích a jiných korporacích určených pro židy a jako takové označených.

III. 11. Říšský řád právních zástupců

Od měsíce března roku 1939 (tj. od č. 3) začaly v časopise Česká advokacie vycházet texty říšskoněmeckých zákonů. V září 1939 zde byly publikovány Říšský řád právních zástupců, Stanovy říšské komory právních zástupců a nařízení o vyloučení židů v říši z postavení právních zástupců. Vydávání časopisu Česká advokacie bylo zastaveno v roce 1942, ale do té doby byl časopis značně ovlivněn poměry v okupovaném protektorátu.

⁷⁷ Právní postavení židů ve veřejném životě, Česká advokacie, 1940, str. 2

⁷⁸ Česká advokacie, 1940, číslo I, str. 3

⁷⁹ Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie), Stanislav Bařk ml., 2000

V období protektorátu Čechy a Morava si advokátní komory v Praze a v Brně zachovaly samosprávný charakter pouze formálně. Záhy byla zřízena i Říšská komora právních zástupců, v jejímž čele stál pražský německý advokát Wilhelm Künzel. Říšský řád právních zástupců z roku 1936 platil též v Sudetech.

Jedním z hlavních autorů textu byl říšský ministr spravedlnosti Franz Gürtner (1881 – 1941). Pro právní zástupce, kteří nebyli německými státními příslušníky (tj. neměli říšskou příslušnost) platila podmínka pro vykonávání advokacie, že na vlastní žádost museli složit přísahu, ve které složili slib prokazovat úctu vůdci Německé říše.

III. 12. Období konce 2. světové války, období let 1945 - 1948

České země byly osvobozeny od nacistické okupace v průběhu března až května roku 1945. Právní život, který v době války skomíral, se s blížící se frontou na začátku roku 1945, na osvobozených územích začal rychle obnovovat. Obdobně jako v jiných středoevropských a východoevropských zemích byl vývoj v Československu značně ovlivněn výsledky 2. světové války. Důsledky války se projeví ve všech oblastech života společnosti. Český, resp. československý vývoj byl však specifický. Hospodářské důsledky války nebyly tak ničivé jako v jiných zemích, kde probíhaly intenzivní válečné akce. České země mohly navázat na demokratické tradice první republiky. Přesto však již nebylo možno vytvořit kontinuitu s předválečným vývojem, jak ho proklamovala londýnská vláda Edvarda Beneše. Vliv Sovětského svazu ve střední Evropě podstatně zesílil a komunistická strana se ve své propagandě opírala o skutečnost, že větší část republiky osvobodila Sovětská armáda.

V průběhu dubna a května 1945 postupně začali obnovovat svou činnost čeští advokáti ve svých původních advokátních kancelářích. Němečtí advokáti buď odešli před postupujícími osvobozujícími armádami nebo byli po osvobození zajištěni. Na revolučních schůzích advokátních komor v Praze a v Brně byly vytvořeny národní výbory komor. V Praze se o jeho vznik zasadil JUDr. František Čeřovský, advokát v Praze Karlíně. Již dne 17. července se konala valná hromada pražské advokátní komory, na které byl zvolen nový výbor komory s funkčním obdobím do 7. 10. 1945, kdy se konala druhá valná hromada advokátní komory pro Čechy v politicky již konsolidovanějším prostředí. Prozatímní komorní výbor si vytknul za cíl zejména následující úkoly : 1. provést očistu advokátního stavu, 2. zachování a udržení postavení advokacie u veřejnosti a upevnění váhy advokátního stavu, 3. pomoc advokátům persekvovaným nacistickým režimem a pomoc jejich rodinám a pozůstalým. Očista

advokátního stavu od Němců byla provedena v Čechách úplně, neboť němečtí advokáti vystupovali vesměs jako nejaktivnější nacisté.

Další valná hromada advokátní komory v Praze se konala 6. října 1946 za účasti 230 členů; zprávy publikované o jejím průběhu jsou poměrně stručné, svědčící o tom, že poměry v advokacii byly zkonsolidovány. Usnesením valné hromady ze dne 7. 9. 1945 bylo advokátům ponecháno na vůli, zda přijmou obhajoby kolaborantů, Němců apod. s výjimkou obhajob před Lidovými soudy, v případě že se jednalo o obhajoby ex offio. Výkupné z ex offio obhajob bylo stanoveno na 300 Kčs ročně.

V Brně se sešla již dne 11. 5. 1945 revoluční schůze členů Moravské advokátní komory, která dosadila místo volených funkcionářů Národní výbor advokátní komory, jehož vedení bylo složeno podle politického klíče z představitelů Národní fronty. Další valná hromada Moravské advokátní komory se konala 7. září 1946 v Brně a byli na ní zvoleni na funkční období tří let podle jednacích řádů všichni funkcionáři komory.

Pod č. 201/1946 Sb. byl vydán zákon o úpravě některých otázek týkajících se advokacie. Ustanovil obvod každé z advokátních komor (české a moravské) shodně s obvody zemských soudů. Ponechal výboru komory právo odmítnout zápis do seznamu advokátů nebo koncipientů, mohl-li být dotčen veřejný zájem. Tím bylo změněno dosud platné ustanovení zaručující každému, kdo splnil zákonné podmínky pro zápis do seznamu advokátů na takovýto zápis. Nedostatkem této úpravy bylo, že veřejný zájem pro odmítnutí zápisu do seznamu advokátů nebyl přesně definován. Byla zkrácena předepsaná doba praxe pro zápis do seznamu advokátů pro účastníky odboje a absolventům práv zdrženým v nástupu studia. Délka praxe byla zkrácena na 5 let, z toho nejméně 4 roky u advokáta. Tato úprava a ulehčení studia práv umožnila doplnit počty advokátů tak, že ke konci roku 1947 bylo v českých zemích zapsáno 2.103 advokátů. Novela č. 201/1946 Sb. výslovně zrušila nařízení č. 249/1938 Sb., č. 284/1938 Sb. a č. 174/1940 Sb. Zákonem č. 201/1946 Sb. byly pro české země zřízeny dvě advokátní komory v Praze a v Brně. Prezidentem advokátní komory pro Čechy byl opakovaně zvolen Antonín Klouda, prezidentem Moravské advokátní komory byl v letech 1945 - 1948 zvolen Josef Slezák. Advokátní komora ve Slezsku nebyla po roce 1945 obnovena pro nedostatek zájmu tamních advokátů.⁸⁰

Vyhláškou Nejvyššího úřadu cenového ze dne 30. 12. 1945, vládním nařízením č. 95/1923 Sb., byly upraveny v rámci všeobecného zvýšení cen nové sazby advokátního tarifu.

⁸⁰

Balík, S: Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie, Plzeň, 1998

III. 13. Shrnutí let 1945 - 1948

Po skončení druhé světové války byla nejprve zák. č. 201/1946 Sb., učiněna dílčí úprava stávajících advokátních předpisů, která se v oblasti podmínek k výkonu povolání dotkla délky praxe (pět let, z toho čtyři u advokáta), možností započtení výkonu jiné praxe s tím, že mimo jiné pětiletá praxe v hodnosti okresního soudce nahrazovala u žadatele praxi, doktorát i advokátní zkoušky.

Novela dále stanovila speciální případy zápočtů délky praxe za dobu nesvobody u různých skupin žadatelů a také zkrácení délky povinné praxe pro účastníky odboje nebo oběti politické perzekuce.

Zásadně změnila také princip volného výkonu povolání, když upravila znění § 21 advokátního řádu v tom smyslu, že přesídlení advokáta již nebylo na jeho libovůli, ale o povolení přesídlení rozhodovala advokátní komora a výkon povolání advokáta na jiném místě byl možný pouze nebyl-li dotčen veřejný zájem.

Zde se tedy poprvé objevuje povinné "přesídlení" advokátů do určitých obvodů a rozhodnutí o jejich umístění v zásadě spadá do pravomoci komory.

Přesídlení povolil advokátovi výbor advokátní komory jen v případě, nebyl-li dotčen veřejný zájem. Proti odepření povolení si advokát mohl stěžovat u advokátní komory v 15 dnech od doručení k ministerstvu spravedlnosti.

Přesídlení bylo přípustné po uplynutí 3 měsíců od povolení; výbor advokátní komory mohl tuto dobu zkrátit nebo prominouti, byli-li pro to závažné důvody.

O přesídlení do obvodu jiné advokátní komory rozhodoval výbor této komory. Povolení přesídlení vyhlásil výbor advokátní komory v listě, ve kterém se uveřejňovaly úřední vyhlášky, a zároveň o tom uvědomil presidium zemského soudu, presidium nejvyššího soudu a ministerstvo spravedlnosti.

Tato úprava však neplatila dlouho, protože již dva roky poté v souvislosti se změnou politických poměrů v Československu byl vydán nový advokátní řád - zák. č. 322/1948 Sb. (viz. kapitola IV. 2).

ČÁST IV.

Vývoj advokacie v letech 1948 - 1989

IV. 1. Vývoj po roce 1948

Únor 1948 byl předělem státního a národního vývoje v Československu. Místo právního systému nastoupila Komunistická strana jako vedoucí síla společnosti. Jako jedna z metod prosazování moci Komunistické strany byly tzv. akční výbory, jejichž úkolem bylo odstranit z politického, hospodářského a sociálního života osoby, které nesouhlasily s politikou strany a zastrašit veškerou opozici. Již 25. února vznikl Ústřední akční výbor Národní fronty, jehož generálním tajemníkem se stal Dr. Alexej Čepička, pozdější ministr spravedlnosti. Podle něj bylo třeba advokacii reformovat takovým způsobem, aby získala veřejnoprávní charakter. Činnost obhájců ex offio byla honorována státem. Tento záměr byl realizován vládním nařízením č. 35/1948 Sb. o odměnách obhájců před mimořádnými lidovými soudy. Obhájcům byl přiznán nárok na odměnu podle délky a složitosti případu ve výši 200 až 800 Kč. a odměna byla hrazena ze státních prostředků. V obou advokátních komorách byly ustaveny akční výbory, jejichž členy byli advokáti, koncipienti a zástupci zaměstnanců, kteří byli nakloněni myšlenkám restrikcí a reformy advokacie podle požadavků KSČ. Komunistická strana Československa používala i další prostředky k upevnění svých pozic, protože mezi tehdy působícími advokáty bylo málo členů KSČ. Poúnorová vláda a parlament viděli v právu pouze nástroj k uplatnění své moci. Nerespektovali základní principy práva a právní kultury, hrubě porušovali zásady zaručující právní jistoty občanů, např. nerespektovali zákaz zpětného působení zákonů a pravomocná rozhodnutí byla rušena vydáváním nových předpisů. Zákon o zlidovění soudnictví z 22. prosince 1948 č. 319/1948 Sb. vyloučil advokáty ze zastoupení v pracovních sporech nepřesahovala-li výška sporu 5.000 Kčs., v odvolacím řízení musely být strany sporu zastoupeny advokátem nebo zaměstnanci znalými práva nebo zaměstnanci odborových organizací. Pozici advokacie podřývaly i další skutečnosti, například některé oficiální výroky označovaly advokacii jako přežitek kapitalismu, která již do socialistické společnosti nepatří.

Již od převratu v roce 1948 se ve společnosti šířilo přesvědčení, že za komunistického systému nebude právo respektováno a že bude vládnout jenom vůle mocných představitelů komunistické strany. V roce 1948 byla zahájena nejtragičtější éra komunistického režimu, kdy byli stavěni před soud a odsuzováni k těžkým trestům neviní občané. Analýza důvodů

porážky demokracie v Československu a překvapivé vítězství KSČ tvoří jednu z hlavních otázek poválečných dějin střední a východní Evropy. Řada politických událostí roku 1948 a jejich souvislostí nebyla dosud zcela objasněna a otázkou zůstává, jak mohl stabilní stát s demokratickým režimem a staletou humanistickou tradicí podlehnout v relativně krátké době politické krize komunistickému nátlaku. Dvě základní příčiny poválečného vývoje bylo za prvé vymezení sfér vlivu mezi západními mocnostmi a SSSR a za druhé specifické podmínky vzniku a vývoje politického systému v osvobozeném Československu pod patronací KSČ. Politici i odborné právnické kruhy stojící mimo KSČ se poměrně pozdě odhodlali k otevřené kritice, která vyvolala i diskusi v ústavodárném Národním shromáždění. Ve velmi krátké době po únorovém převratu v roce 1948 došlo podle obecného schématu totalitních režimů mezi prvními opatřeními k útokům na inteligenci. Akčními výbory Národní fronty byli protiprávně zbaveni svých míst také soudci a státní zástupci a dále vědečtí pracovníci zejména z oborů společenských věd. Právní nihilismus byl doplněn silným politickým tlakem na výklad a aplikaci platného práva, nový režim se potřeboval zbavit demokratických soudců, státních zástupců a úředníků.

V oblasti trestního práva stála po únoru 1948 v popředí činnosti nového režimu snaha o posílení represivní úlohy trestního práva. Již na podzim roku 1948 byl vydán nový zákon na ochranu lidově demokratické republiky⁸¹, který byl zároveň doplněn vytvořením instituce státního soudu.⁸² Tyto normy tvořily základ pro důslednou persekuci všech odpůrců režimu. Dalším prostředkem k pronásledování politických odpůrců se stal zákon č. 33/1948 Sb. o přechodné účinnosti retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví, který vedl k obnově již pravomocných rozhodnutí trestních soudů, včetně již pravomocných osvobozujících rozsudků. První etapa tohoto vývoje byla ukončena trestním zákoníkem č. 86/1950 Sb. s účinností od 1. srpna 1950, jehož vysoké trestní sazby, včetně trestu smrti, tvořily hlavní právní oporu rozsudků první poloviny padesátých let. Dále následovaly kodifikace soudního řízení – občanský soudní řád č. 87/1950 Sb. a zákon o správním řízení trestním č. 89/1950 Sb., kterými byly splněny hlavní úkoly právnické dvouletky a vytvořena právní základna pro udržení a fungování komunistické diktatury. K prosazení a fungování nového právního režimu bylo třeba změnit významným způsobem i stávající soudnictví a vyměnit stávající pracovníky justice, zejména soudce a státní zástupce. To bylo provedeno Ústavou 9. května a dále na ni navazujícím zákonem o soudnictví, který umožnil zásadní přebudování celé justice v duchu totalitního systému. Byly zrušeny porotní soudy a byly nahrazeny tzv. soudci z lidu,

⁸¹ Zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb.

⁸² Zákon o státním soudu č. 232/1948 Sb.

kteří rozhodovali jako rovnocenní členové senátu se soudci z povolání, nejen o vině a trestu, ale i v občanskoprávních věcech. Tito soudci z lidu vytvářeli vedle nově jmenovaných soudců pro komunistický režim záruku, že nové zákony budou vykládány ve smyslu komunistické ideologie. Právo socialistického státu bylo v řadě případů formálně bez chyb, ale přesto bylo velmi vzdáleno evropské právní kultuře a evropskému právnímu myšlení založenému na právu římském a právu kanonickém. Socialistickému právu chybělo jednak uplatnění principu rovnosti a dále již starými Římany požadované spojení dobrého, správného a spravedlivého v právu jako takovém.

Počátek padesátých let v Československu byl charakteristický nezákonnými politickými procesy. Atmosféra doby se promítala i do prací z oblasti práva, které se vyznačovaly vysokým stupněm závislosti na právní vědě Sovětského svazu. Ani po XX. sjezdu KSSS v roce 1956, ani po vydání nové československé ústavy v roce 1960, nedošlo v oblasti právní vědy k významným pozitivním změnám.

IV.2. Zákon o advokacii z roku 1948

Zákon č. 322/1948 Sb. byl přijat dne 22. prosince 1948 s účinností od 1. 1. 1949. Zákon č. 322/1948 Sb. o advokacii (advokátní řád) byl první úpravou advokacie v období komunistického totalitního režimu po únoru 1948. Tento předpis umožnil provést likvidaci soukromých advokátních kanceláří a advokátních komor. Stal se nástrojem persekuce advokátů, kteří byli poúnorovému režimu nepohodlní a formálně umožnil přeměnu advokacie v instituci, přispívající dle tehdejší ideologie k „zachování a upevnění lidově demokratického zřízení“.

Zákon o advokacii z roku 1948 změnil s účinností od 1. 1. 1949 organizační strukturu advokacie, posílil oprávnění ministerstva spravedlnosti v oblasti dozoru nad advokací a vedl k zániku soukromých praxí. Instituce svobodné advokacie, organizované v samosprávných komorách byla pro totalitní režim nežádoucí. Diktatuře jediné vládnoucí strany zejména nevyhovovalo, aby advokacii mohl vykonávat každý, kdo splnil zákonné podmínky pro výkon tohoto povolání a nebyl závislý na státu.

Podle zákona č. 322/1948 Sb. byli advokáti oprávněni vykonávat advokacii pouze v tzv. krajských sdruženích advokátů,⁸³ jednalo se o princip tzv. demokratického centralismu.⁸⁴ Od 1. 1. 1949 se snižovaly počty advokátů. Tento trend pokračoval již od doby protektorátní.

⁸³ § 8 a násl. zákona č. 322/1948 Sb. ze dne 22. prosince 1948 o advokacii (advokátní řád)

⁸⁴ Kober, J. : Advokacie v Českých zemích 1848-1994, Praha 1994, str. 134

V roce 1937 bylo v českých zemích 3.845 advokátů, v roce 1951 bylo převzato do krajských sdružení advokátů pouze 570 osob.⁸⁵ Důvody pro citelné snížení počtu advokátů byly následující :

- a) část advokátů se do KSA nepřihlásila,
- b) část advokátů nebyla převzata a jejich kanceláře byly likvidovány,
- c) někteří advokáti po únoru 1948 emigrovali,
- d) někteří advokáti byli na základě vykonstruovaných obvinění trestně stíháni.

Krajské sdružení advokátů mohlo, ale nemuselo při splnění zákonných podmínek advokáta přijmout. Advokátní praxe advokátů, kteří nebyli převzati do krajských sdružení byla zlikvidována; kanceláře byly likvidovány likvidátory z řad advokátů.

Úkolem advokáta bylo podle § 1 zákona č. 322/1948 Sb. „přispívat k zachování a upevnění lidově demokratického právního řádu a napomáhat státním orgánům k provádění zákonů“. Zákon zcela pominul vyjádřit základní poslání advokáta, a to hájit zájmy klienta. Krajské sdružení advokátů mohlo advokáta vyloučit, byl-li tu důležitý veřejný zájem (§ 14). Důležitý veřejný zájem byl však uveden jen příkladmo a byla tak ponechána možnost širokého výkladu. Advokáti přestali být nezávislí též po finanční stránce. Zákonem č. 322/1948 Sb. byly zrušeny všechny advokátní komory a pro celou republiku bylo zřízeno Ústřední sdružení advokátů v Praze. Podle zákona č. 280/1948 Sb. byly zrušeny země a zřízeno 19 krajů, z toho v českých zemích 13 krajů. V každém z krajů bylo zřízeno krajské sdružení advokátů. Jejich vedení bylo svěřeno správním komisím jmenovaným ministrem spravedlnosti Dr. Alexejem Čepičkou (ministrem spravedlnosti v letech 1948 – 1950) a který se nemalou měrou zasloužil o likvidaci nezávislosti soudů, tzv. zlidovění soudnictví. Alexej Čepička se ve svém působení ve funkci ministra spravedlnosti velkou měrou zasadil o to, že justice se stala důležitým článkem komunistického totalitního režimu.

Ministerstvu spravedlnosti náležel dohled na výkon advokacie a na činnost krajských sdružení i ústředního sdružení a všech jejich orgánů.

Ministerstvo spravedlnosti mohlo zrušit nebo měnit usnesení a opatření krajských sdružení nebo ústředního sdružení, vyžadoval-li toho veřejný zájem; ministerstvo spravedlnosti rovněž mohlo zastavit výkon jejich usnesení nebo opatření. Orgány krajských sdružení a ústředního sdružení mohl ministr spravedlnosti rozpustit, odvolat nebo zastavit jejich činnost, byla-li v rozporu s právními předpisy nebo veřejným zájmem.

⁸⁵ Balík, S. : Advokacie včera a dnes (vybrané texty z dějin a současnosti advokacie), Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000, str. 137

Byl-li rozpuštěn výbor krajského sdružení nebo předsednictvo ústředního sdružení, mohlo ministerstvo spravedlnosti ustanovit správní komisi k dočasnému plnění jejich úkolů.⁸⁶

Snížení počtu advokátů bylo po přijetí zákona č. 322/1948 Sb. provedeno velice drasticky, byla provedena výrazná restrikce advokátního stavu. Někteří advokáti nebyli přijati do advokátní komory, proti některým bylo zahájeno trestní řízení na základě vykonstruovaných obvinění a někteří po únoru 1948 emigrovali do zahraničí. V důsledku zastavení činnosti vysokých škol za války nebyl ani dostatek advokátních koncipientů. Někteří nebyli převzati do krajských sdružení advokátů, část z nich si našla jiné zaměstnání. Restrikce byly prováděny ve dvou fázích. V první bylo uloženo správním komisím, aby nepřevzatým advokátům opatřili manuální zaměstnání. Druhá etapa byla prováděna současně s akcí 77 tisíc z administrativy do výroby, na které bylo uloženo podílet se i advokacii. Obecně lze říci, že nová úprava advokacie a vývoj hospodářských a politických poměrů neprospívaly ani agendě advokátů převzatých do krajských sdružení advokátů. I když výrazně klesl počet advokátů, rozsah jejich práce se zmenšoval. Důvodů pro to bylo několik. Jednak se zmenšila potřeba právní pomoci, když zanikl soukromý velkoobchod a živnosti a maloobchod se likvidoval a jednak klienti neměli k nové instituci důvěru a zmenšovala se i důvěra v justici. Nově zřizované státní a národní podniky si zřizovaly svá vlastní právní oddělení. Advokacii zůstala trestní agenda (včetně ex offo obhajob a obhajob u státních soudů).⁸⁷

Zákaz pokoutnictví byl upraven zákonem č. 322/1948 Sb. ze dne 22. prosince 1948 o advokacii (advokátní řád) následujícím způsobem :

„Kdo neoprávněně po výdělečném způsobu obstarával právní záležitosti, mohl být potrestán okresním národním výborem pro přestupek vězením do 6 měsíců a pokutou do 100.000 Kčs. Pro případ nedobytnosti pokuty mohl být uložen podle míry zavinění náhradní trest vězení do 6 měsíců.

Přestupek pokoutnictví se promlčoval v promlčecí lhůtě 3 roky.“⁸⁸

Pro kárné řízení proti advokátům platily přiměřeně předpisy o kárném řízení se soudci. Kárného přečinu se dopustil advokát, který porušil povinnosti svého povolání, ač se nejednalo o pouhou nepořádnost.

Kárné tresty podle zákona č. 322/1948 Sb. byly:

- a) písemné pokárání,
- b) pokuta od 500 Kčs do 1.000.000 Kčs,

⁸⁶ § 21 a násl. zákona č. 322/1948 Sb. ze dne 22. prosince 1948 o advokacii (advokátní řád)

⁸⁷ Kober, J. : Advokacie v Českých zemích 1848-1994, Praha 1994

⁸⁸ § 34 a násl. zákona č. 322/1948 Sb. ze dne 22. prosince 1948 o advokacii (advokátní řád)

- c) ztráta členství v krajském sdružení spojená s nezpůsobilostí nabytí členství v jiném krajském sdružení.

Pokuty uložené v kárném řízení se vymáhaly soudní exekucí a odváděly se do státní pokladny.

Stíhání kárných přečinů se promlčovalo po 5 letech od té doby, kdy byly spáchány, nahradil-li obviněný úplně škodu z nich vzešlou a nedopustil-li se v promlčecí lhůtě nového kárného přečinu. Promlčení se neskončilo, jednalo-li se o čin, který zároveň zakládal skutkovou podstatu činu trestného soudně, dokud nenastalo promlčení tohoto činu podle trestního zákona.

Promlčení kárného přečinu bylo přerušeno, jakmile bylo zahájeno pro týž čin kárné řízení nebo jakmile byla podána na advokáta stížnost u krajského nebo ústředního sdružení. Kárným soudem pro advokáty byl krajský soud příslušný podle sídla krajského sdružení, jehož byl advokát členem v době stíhaného porušení povinností.

Kárný soud se skládal z předsedy krajského soudu nebo jeho náměstka jako předsedy kárného senátu, ze dvou členů krajského sdružení jmenovaných krajským sdružením a ze dvou soudců z lidu jako přísedících.

O odvolání proti nálezům krajských soudů jako soudů kárných rozhodoval nejvyšší soud v senátech složených z prvního nebo druhého předsedy nejvyššího soudu jako předsedy senátu, ze dvou advokátů k tomu ustanovených ústředním sdružením a ze dvou soudců z lidu jako přísedících. Jako kárný zástupce byl u kárného soudu činný krajský prokurátor, u nejvyššího soudu generální prokurátor. O zahájení kárného řízení a o jeho výsledku vyrozuměl kárný soud příslušné krajské sdružení.⁸⁹

IV. 3. Zákon o advokacii z roku 1951 (zák.č. 114/1951 Sb.) a advokátní tarif z roku 1951 (nařízení ministra spravedlnosti č. 115/1951 Sb.)

Zákon o advokacii - zákon č. 114/1951 Sb. o advokacii nabyl účinnosti dne 1. 1. 1952. V roce 1963 byl nahrazen zákonem o advokacii č. 57/1963 Sb.

V období let 1952 – 1963 byla advokacie přizpůsobována zájmu na tzv. upevňování socialistické zákonnosti a nezřídka doplňována o osoby, u nichž byla záruka, že budou hledět na podřazení zájmu zastupovaných zájmům společnosti a na soulad se zásadou materiální

⁸⁹ § 26 a násl. zákona č. 322/1948 Sb. ze dne 22. prosince 1948 o advokacii (advokátní řád)

pravdy v lidovědemokratickém pojetí, čímž se v podstatě stíraly formální rozdíly mezi úlohou advokáta, soudce a prokurátora.⁹⁰

Úkoly advokacie podle dle ust. § 2 zákona o advokacii z roku 1951 plnily pracovní kolektivy – advokátní poradny. Advokátní poradny byly právníckými osobami.

Dle ust. čl. § 13 zákona č. 114/1951 Sb., který upravoval podmínky pro výkon advokacie :

1. Advokátem může být jen ten, kdo je občansky bezúhonný, je oddán lidově demokratickému zřízení a

- a) je československým občanem,
- b) má právnícké vzdělání,
- c) konal právní praxi po dobu aspoň dvou let,
- d) složil odbornou zkoušku a
- e) je členem advokátní poradny.

Předpoklady k výkonu advokacie ad 1 písm. a) až 1 písm. d) jsou (pomineme – li požadovanou pouze dvouletou právní praxi) obdobné současné úpravě.

O předpokladu ad 1 e) – členství v advokátní poradně je zmiňováno v předchozích odstavcích. Významné je ust. § 13 odst. 2, který stanovil, že „Nedostatek náležitostí uvedených v odst. 1 písm. a) až e) (tohoto paragrafu) může ministr spravedlnosti zcela nebo zčásti pominout.“ Podle zákona č. 114/1951 advokáty mohly stát i osoby, které nesplňovaly kvalifikační předpoklady včetně vzdělání, a to v důsledku toho, že ministr spravedlnosti mohl zčásti nebo zcela prominout níže uvedené podmínky :

- československé občanství
- právnícké vzdělání
- složení odborné zkoušky
- předepsanou právní praxi.

S ohledem na přechodná ustanovení všech následujících zákonů o advokacii není vyloučeno, aby některé tyto osoby vykonávaly advokacii doposud.

Bylo zřízeno Ústředí advokátních poraden, jako právnícká osoba se sídlem v Praze.

Ústředí advokátních poraden organizovalo, řídilo a kontrolovalo výkon advokacie a činnost advokátních poraden.

Dle § 11 zákona o advokacii z roku 1951 Ústředí advokátních poraden zejména

- a) zřizovalo advokátní poradny (jejich pobočky) a určovalo jejich sídlo,

⁹⁰ Balík, S: Mínulost, přítomnost a perspektivy advokacie, Plzeň, 1998

- b) rozhodovalo o členství advokátů v poradně (o jejich začlenění do jiné poradny a o zrušení členství),
- c) stanovilo a odvolávalo vedoucí advokátních poraden,
- d) určovalo výši příspěvků na plnění úkolů Ústředí advokátních poraden.

Orgány Ústředí advokátních poraden byly :

- a) plenární schůze vedoucích advokátních poraden a delegátů z řad ostatních členů kolektivů advokátních poraden,
- b) výbor (pro Slovensko výbor oblastní),
- c) předseda a jeho náměstkové.

Předseda, jeho náměstkové a členové výboru byli voleni plenární schůzí. Předsedou Ústředí advokátních poraden byl v letech 1952 – 1958 Dr. Jiří Vízek. Ministru spravedlnosti náležel vrchní dohled nad výkonem advokacie a nad činností advokátních poraden a dále dohled nad činností Ústředí. Ministr spravedlnosti byl oprávněn změnit usnesení nebo opatření Ústředí, vyžadoval – li to obecný zájem. Dále byl ministr spravedlnosti oprávněn výkon usnesení nebo opatření Ústředí zastavit.

V zákoně o advokacii z roku 1951 nebyl vysloveně zmiňován numerus clausus. Podmínkou pro přijetí bylo členství v advokátní poradně, o němž rozhodovalo Ústředí advokátních poraden.

V podstatě nezměněna zůstala právní úprava odmítnutí zastoupení (resp. vypovězení plné moci) a úprava povinnosti mlčenlivosti. V těchto případech byl okruh případů, ve kterých se advokát této povinnosti nemohl dovolat ohraničen trestnými činy, které byl advokát povinen oznámit (§ 165 odst. 2 trestního zákona). Okruh agendy, kterou vyřizovali advokáti se zúžil na právo trestní, rodinné, občanské a pracovní. Ubývalo i zastupování socialistických právnických osob a začalo převažovat zastupování občanů. Zákon o advokacii z roku 1951 neobsahoval sankci proti pokoutníkům, vylučoval pouze soukromý výkon advokacie a zakazoval komukoliv poskytování právní pomoci za úplatu.

Kárné řízení bylo v méně závažných případech v pravomoci vedoucího advokátní poradny, v případě porušení povinnosti nebo při kárném provinění vedoucího advokátní poradny v pravomoci Ústředí advokátních poraden. Kárnými tresty byla důtka, písemná důtka, pokuta do výše 20.000,- Kč nebo ztráta členství v advokátní poradně spojená s trvalou či dočasnou nezpůsobilostí nabýt jí znovu.⁹¹

⁹¹ Balík, S: Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie, Plzeň, 1998

Advokátní tarif – nařízení ministra spravedlnost ze dne 28. prosince 1951 č. 115/1951 Sb., kterým se stanoví sazby odměn za úkony právní pomoci poskytované advokátními poradnami, které nabylo účinnosti dnem 1. ledna 1952, vylučovalo smluvní odměnu. Sazby odměn byly stanoveny podle úkonů právní pomoci a byly přesně stanoveny v sazebníku odměn a náhrad za promeškaný čas, který tvořil přílohu výše uvedeného nařízení č. 115/1951 Sb. Advokátním tarifem č. 115/1951 Sb. byly zrušeny dosud platné předpisy upravující sazby za úkony advokátů :

1. nařízení ministra spravedlnosti č. 194/1950 Sb., o sazbách za advokátské a notářské výkony,
2. vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 5/1951 Ú. l. I (č. 53/1951 Ú. v. I), kterou se stanoví sazby za advokátské výkony.

Úkony právní pomoci se odměňovaly podle tohoto nařízení č. 115/1951 Sb. a sazebníku, který je jeho částí. Sazebník se skládal ze dvou částí : část první upravovala odměny a část druhá náhradu za promeškaný čas. Odměny byly rozděleny pro sedm okruhů :

1. věci trestní
2. věci občanskoprávní
3. věci správní
4. věci kárné
5. smlouvy a jiné právní úkony
6. správa majetku
7. porady a drobné úkony.

Těchto ustanovení se používalo v poměru advokátní poradny k zastoupenému, a nebylo-li dále stanoveno jinak, i pro určení nákladů, jichž náhrada se ukládá jiným osobám. V řízení před soudy se odměňovaly pouze hlavní úkony uvedené v sazebníku; v odměně za hlavní úkon byla zahrnuta odměna za všechny úkony, související s jeho provedením. V ostatních věcech v sazebníku uvedených se odměňovalo úplné vyřízení věci úhrnnou odměnou; za jednotlivé úkony v těchto věcech náležela odměna odpovídající zlomku úhrnné odměny podle toho, jakou pracovní námahu a dobu bylo třeba vynaložit na tyto úkony ve srovnání s pracovní námahou a dobou, která byla nebo by byla vynaložena při obvyklém průběhu na úplné vyřízení věci. Ve věcech v sazebníku neuvedených náležela odměna stanovená v sazebníku za tytéž nebo obdobné úkony ve věcech podobného druhu. Odměna se určovala podle druhu věci, které se úkon týkal; jen jednalo-li se o věc penězi určenou nebo penězi ocenitelnou, je rozhodující též, nestanoví-li sazebník něco jiného, cena věci v době úkonu. K příslušenství nároku se nepřihlíželo, ledaže jen příslušenství samo bylo předmětem úkonu.

Cena opětuujícího se plnění se stanovila, jednalo-li o plnění na dobu neurčitou, na dobu života nebo na dobu delší než tři roky, trojnásobkem ceny ročního plnění; při exekuci pro opětuující se dávky rozhodovaly při stanovení ceny jen splátky, které byly v době povolení exekuce již splatné. Nebylo-li možné cenu věci stanovit, předpokládala se cena 15.000 Kčs.

Advokátní tarif z roku 1951 upravoval i tzv. ustanovení obhájců, a to nepřímou novelou nařízení ministra spravedlnosti č. 192/1950 Sb., kterým se vydávají podrobnější předpisy pro řízení v trestních a občanskoprávních věcech (jednací řád), tím způsobem, že předseda senátu v řízení před soudem nebo prokurátor požádali advokátní poradnu, aby mu sdělila, který advokát má být ustanoven obhájcem. Postup ustanovování obhájců a zástupců v místě, kde bylo několik advokátních poraden, se upravil v zájmu jejich rovnoměrného zatížení dohodou mezi krajským prokurátorem, předsedou krajského soudu a vedoucími advokátních poraden (§ 12 nařízení č. 115/1951 Sb.).

IV. 4. Vývoj advokacie po roce 1960

Dne 9. 4. 1960 schválilo Národní shromáždění novou územní organizaci státu a nové volební zákony. Podle nového územního rozdělení bylo vytvořeno 10 krajů a 108 okresů. Na těchto základech přijal výbor Ústředí advokacie usnesení o přestavbě organizace advokacie a prohloubení účasti pracovníků advokacie na řízení. Organizační přestavba advokacie provedená po roce 1960 způsobem odpovídajícím nové územní organizaci státu se promítla do zákona č. 57/1963 Sb. o advokacii, který nabyl účinnosti dnem vyhlášení tj. 19. 7. 1963. Byl jím zrušen dosavadní zákon o advokacii č. 114/1951 Sb. a dle poznámky ve Sbírce zákonů také výnos ministra spravedlnosti ze dne 23. 1. 1959, kterým se vydává organizační řád Ústředí advokátních poraden. Podle § 5 tohoto zákona se advokáti sdružovali v Krajských sdruženích advokátů a v Praze v Městském sdružení advokátů. V čele advokacie stálo Ústředí československé advokacie. Oproti předchozí úpravě formuloval zákon č. 57/1963 Sb. o advokacii úkoly advokacie v §§ 1 – 3 širěji. Advokacii výslovně ukládal, aby přispívala k tomu, aby se předcházelo porušování právních předpisů. Její činnost měla být také jednou ze záruk uskutečňování ústavního práva obviněného na obhajobu. Advokacie měla též pomáhat veškerou svou činností při výchově občanů k zachování zákonů a jiných právních předpisů.

Advokátní tarif z roku 1963 stanovil demonstrativně důvody pro odmítnutí zastupování, např. z důvodů kolize zájmů, např. z důvodů příbuzenských a obdobných vztahů a tehdy, bylo-li po advokátu požadováno, aby zastupoval zájmy zřejmě neoprávněné.⁹²

Ustanovení o kárné odpovědnosti advokáta rozlišovalo dvě základní skutkové podstaty:

1. porušení povinnosti advokáta zvlášť závažným způsobem,
2. chování advokáta způsobem nedůstojným občana socialistické společnosti.⁹³

Kárné řízení mohlo být zahájeno pouze do 1 roku od spáchání kárného provinění a provádělo ho Krajské sdružení advokátů, resp. Městské sdružení advokátů. O případném odvolání advokáta, které mohl podat do 15 dnů od doručení rozhodnutí, rozhodoval výbor Ústředí československé advokacie.

Kárné opatření, které bylo možné za kárné provinění uložit bylo :

- a) důtka,
- b) veřejná důtka,
- c) snížení funkčního platu až o 10 % na dobu nejvýše tři měsíců.⁹⁴

Zákon o advokacii č. 57/1963 Sb. nově obsahoval v § 25 písm. b) ustanovení o zrušení členství advokáta v Krajském sdružení advokátů, resp. v Městském sdružení advokátů a ustanovení o dočasném zákazu poskytování právní pomoci (§ 25) v případě, bylo-li proti advokátovi zahájeno trestní stíhání nebo byl-li projednáván návrh na zrušení advokátova členství ve Sdružení pro zvlášť závažné porušování povinnosti anebo pro vážné závady v práci. Pravomoc v těchto případech mělo KSA (resp. MěSA).

Povinnost mlčenlivosti advokáta, upravená v § 18 zákona o advokacii č. 57/1963 Sb., se oproti předchozí právní úpravě v zásadě nezměnila. Advokát mohl být zastoupeným zproštěn mlčenlivosti o skutečnostech, které mu byly svěřeny při poskytování právní pomoci; u soudu nebo u jiného orgánu mohl advokát o těchto věcech vypovídat také tehdy, jestliže jej Ústředí z důležitého státního zájmu závazku mlčenlivosti zprostilo. Povinnosti mlčenlivosti se advokát nemohl dovolávat, jednalo-li o zákonem stanovenou povinnost překazit spáchání trestného činu (§ 167 tr. zák.).

Advokáti plnili své úkoly v advokátních poradnách, které byly zřízeny v jednotlivých okresech, v Praze v jednotlivých městských obvodech. Zákon umožňoval zřízení specializovaných advokátních poraden. Mezinárodní agendu např. v Praze zajišťovaly

⁹² § 4 odst. 3 zákona č. 57/1963 Sb. (advokátní řád)

⁹³ § 30 odst. 1 zákona č. 57/1963 Sb. (advokátní řád)

⁹⁴ § 32 odst. 1 zákona č. 57/1963 Sb. (advokátní řád)

advokátní poradna č. 1 a advokátní poradna č. 10.⁹⁵ V čele advokátní poradny stál její vedoucí, který řídil a kontroloval práci všech pracovníků advokátní poradny. Advokáti se sdružovali v Krajských sdruženích advokátů (v Praze bylo na úrovni KSA Městské sdružení advokátů). Advokátní poradna nebyla právnickou osobou. Nejvyšším orgánem Sdružení byla členská schůze advokátů a výkonným orgánem členské schůze advokátů byl Výbor Sdružení. Výbor Krajského sdružení advokátů měl 5 členů, Výbor Městského sdružení advokátů byl sedmičlenný. Zákon o advokacii č. 57/1963 Sb. posílil samosprávu advokacie, Ústředí mohlo prominout požadavek právní praxe uchazeči o členství ve Sdružení. Dosud toto právo příslušelo jen ministru spravedlnosti. Z ministra spravedlnosti na Ústředí přešlo i právo zprostit advokáta povinnosti mlčenlivosti v případech že se jednalo o věc důležitého státního zájmu, o kterých měl advokát vypovídat u soudu nebo jiného státního orgánu. Ministru spravedlnosti i nadále zůstalo široké dohlédací právo. Forma dohledu ministra spravedlnosti se oproti zákonu o advokacii z roku 1951 v zásadě nezměnila, ministru spravedlnosti přibyl dohled nad tím, aby hospodaření advokacie (advokátních poraden) bylo v souladu s úkoly stanovenými plánem rozvoje národního hospodářství a státním rozpočtem.

Advokátní tarif – vyhláška ministra spravedlnosti ze dne 15. června 1965 o odměnách za poskytování právní pomoci (advokátní tarif) č. 50/1965 Sb. nabyla účinnosti dne 1. července 1965 a byla zrušena až k 1. červnu 1990. Úkony právní pomoci provedené před účinností této vyhlášky se odměňovaly podle dosavadních předpisů. Jako v předchozí úpravě byla vyloučena veškerá smluvní volnost, sazby vycházely z ocenění úkonů právní pomoci. V trestních věcech byla stanovena odměna podle trestní sazby; v ostatních věcech dle druhu věcí, kterých se úkon týkal, nebo u věcí penězi ocenitelných podle druhu věci a jejich ceny; ve věcech průmyslových práv se při určování odměny přihlíželo k hospodářskému významu věci. Dle advokátního tarifu č. 50/1965 Sb. bylo možno stanovit odměny i odchylně od sazebníku.

Právní pomoc bylo možno poskytnout za odměnu sníženou nebo bezplatně, jestliže to odůvodňovaly osobní a majetkové poměry občana nebo byly-li pro to jiné důvody hodné zvláštního zřetele. Důvody hodné zvláštního zřetele byly dány zejména, byla-li poskytnutím slevy odstraněna nebo zmírněna tvrdost vyplývající z použití příslušné sazby (například v pracovních věcech), záviselo-li určení výše nároku na uvážení soudu (například ve věcech

⁹⁵

Balík, S: Mínulost, přítomnost a perspektivy advokacie, Plzeň, 1998

náhrady škody) nebo mohlo-li poskytnutím slevy usnadnit vyřízení věci smírem. O poskytnutí právní pomoci za sníženou odměnu nebo bezplatně rozhodoval vedoucí advokátní poradny. Pro určení odměny za poskytnutí právní pomoci zvláště složité, mimořádně obtížné nebo časově velmi náročné platily sazby zvýšené až na pětinasobek základních sazeb uvedených v sazebníku. Advokátní organizace mohly uzavírat s organizacemi dohody o poskytování právní pomoci za odměnu smluvenou měsíční nebo čtvrtletní úhrnou částkou. Výše odměny se určovala v rámci sazeb uvedených v sazebníku podle předpokládaného rozsahu poskytované právní pomoci s přihlédnutím k celospolečenskému zájmu na poskytování právní pomoci organizacím, u nichž se jevila její potřeba zvláště naléhavá. S jednotnými zemědělskými družstvy a státními statky mohly advokátní organizace uzavírat dohody o poskytování právní pomoci za odměnu sníženou nebo bezplatně.⁹⁶ Ve věcech neuvedených v sazebníku náležela odměna podle sazeb uvedených v sazebníku za tytéž nebo obdobné úkony ve věcech podobného druhu.⁹⁷

Sazebník odměn za poskytování právní pomoci upravoval :

- A. Sazby odměn za poradní a podobnou činnost
- B. Sazby odměn za zastupování v řízení pro přestupky, v kárném řízení a v trestním řízení
 - I. Řízení pro přestupky a řízení v kárných věcech
 - II. Trestní řízení
- C. Sazby odměn za zastupování v občanském soudním řízení a v řízení před jinými orgány než soudy
 - I. Občanské soudní řízení
 - II. Řízení před státním notářstvím
 - III. Řízení před rozhodci
 - IV. Řízení před národními výbory a ostatními státními i jinými orgány
- D. Sazby odměn za zastupování ve věcech průmyslových práv (vynálezů, zlepšovacích návrhů, ochranných známek, chráněných vzorů)
 - I. Úkony ve věcech vynálezů
 - II. Úkony ve věcech ochranných známek
 - III. Úkony ve věcech průmyslových vzorů
 - IV. Obecné úkony

⁹⁶ § 9 a násl. zákona č. 50/1965 Sb. (advokátní tarif)

⁹⁷ § 4 nařízení ministra spravedlnosti č. 50/1965 Sb.

Na skutečnost, že v mnohých případech byla právní pomoc poskytována „na černo“ reagoval zákon o advokacii č. 57/1963 Sb. ustanovením § 20 odst. 2, podle kterého „Advokát, advokátní čekatel ani jiný pracovník Sdružení nesmí získat v souvislosti s poskytováním právní pomoci pro sebe ani pro jiného majetkový prospěch“.

IV. 5. Advokacie v letech 1968 – 1975

S ohledem na politické poměry v roce 1968, kdy v lednu 1968 bylo zvoleno nové vedení Komunistické strany, které si vytyčilo tzv. budování socialismu s lidskou tváří a generálním tajemníkem ÚV KSČ byl zvolen Alexander Dubček, byla nová politická linie převzata i vedením československé advokacie. Zákon o soudní rehabilitaci č. 82/1968 Sb. usnadnil práci advokacie, která se ostatně podílela na jeho přípravách a opatřeních k jeho realizaci. Uplatnění advokátů při jeho aplikaci výrazně přispělo i k obnovení společenského významu advokacie, jejíž prestiž zvýšilo i jmenování některých advokátů do významných státních funkcí. Velká změna v organizaci advokacie nastala po přijetí ústavního zákona o Československé federaci č. 143/1968 Sb. Advokacie v českých zemích provedla nové uspořádání na konferenci konané 19. a 20. listopadu 1968 v Praze. Vznik československé federace v roce 1968 si vyžádal i změny v úpravě advokacie. K rozdělení advokacie mezi obě republiky došlo až v roce 1975 zákony č. 118/1975 Sb. a č. 133/1975 Sb. Právní úprava v obou částech státu však byla shodná.

IV. 6. Zákon o advokacii z roku 1975 (zák. č. 118/1975 Sb.)

Zákon České národní rady ze dne 29. října 1975 č. 118/1975 Sb. o advokacii, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1976 představuje velice podrobnou a na socialistické poměry zdánlivě demokratickou úpravu advokacie. Tento zákon byl posledním zákonem o advokacii před listopadem 1989 a byl nahrazen až zákonem č. 128/1990 Sb. o advokacii z 25. dubna 1990, který nabyl účinnosti 1. července 1990.

Zákon o advokacii z roku 1975 v hlavních rysech převzal organizační strukturu orgánů advokacie v podobě dané zákonem z roku 1963, hlouběji ji propracoval a přizpůsobil tehdejšímu federálnímu uspořádání Československé socialistické republiky. I když v zákoně o advokacii z roku 1975 není uzákoněn princip numerus clausus, byl tento princip fakticky uskutečňován vedoucí úlohou Komunistické strany Československa. Zákon č. 118/1975 Sb. byl zrušen až prvním polistopadovým zákonem o advokacii, zákonem č. 128/1990 Sb. z.

V zákoně o advokacii č. 118/1975 Sb. z. byla upravena organizace advokacie v části druhé zákona. Advokáti měli právo volit do orgánů advokacie a být do nich voleni. Měli právo účastnit se členských schůzí advokátů, vyjadřovat se k projednávaným otázkám a podávat návrhy. Základními advokátními organizacemi bylo Ústředí české advokacie, které řídilo a kontrolovalo veškerou činnost advokacie.

Nejvyšším orgánem sdružení byla členská schůze advokátů, která měla zejména tyto kompetence (dle ust. § 19 zákona č. 118/1975 Sb., jedná se demonstrativní výčet kompetencí):

- a) projednávat zásadní otázky řízení advokacie ve sdružení,
- b) stanovit úkoly sdružení pro příští období,
- c) projednávat a schvalovat zprávu o činnosti výboru sdružení,
- d) volit na dobu pěti let členy a náhradníky sdružení a odvolávat je,
- e) volit delegáty na konferenci české advokacie.

Členská schůze advokátů byla způsobilá usnášení, byla-li přítomna dvoutřetinová většina všech advokátů – členů sdružení a k platnosti usnesení bylo třeba souhlasu nadpoloviční většiny přítomných členů sdružení.

Výkonným orgánem členské schůze advokátů byl Výbor sdružení, který svolával pravidelně jedenkrát za dva roky členskou schůzi advokátů.

Výbor sdružení měl rozsáhlé pravomoci, zejména :

- a) projednával a schvaloval plány činnosti sdružení,
- b) zřizoval a rušil advokátní poradny, stanovil sídla a pracoviště advokátních poraden a počty advokátů a advokátních koncipientů a ostatních pracovníků advokátních poraden,
- c) volil a odvolával vedoucí advokátních poraden,
- d) rozhodoval o přijetí advokáta za člena sdružení a o jeho zařazení v advokátní poradně, o vyloučení člena ze sdružení, o zrušení členství ve sdružení a o dočasném zákazu poskytování právní pomoci,
- e) uzavíral a rozvazoval pracovní poměr s advokátními koncipienty a ostatními členy sdružení,
- f) kontroloval úroveň právní pomoci poskytované advokáty, dodržování povinností stanovených zákonem o advokacii, plnění usnesení Ústředí advokáty, advokátními koncipienty a ostatními pracovníky sdružení,
- g) zajišťoval podmínky pro výkon právní pomoci, hospodařil s prostředky sdružení podle schválených plánů a spravoval majetek sdružení a Ústředí české advokacie,
- h) plnil nejen odbornou, ale také ideovou činnost dle tehdejších požadavků společnosti.

V rámci Ústředí české advokacie byly nově zřízeny komise, a to revizní komise a kárná komise, jejichž členové byli voleni konferencí české advokacie.

Advokáti, advokátní koncipienti a ostatní pracovníci advokacie plnili své úkoly v advokátních poradnách. V čele advokátní poradny stál její vedoucí, který organizoval a řídil práci poradny a zajišťoval podmínky pro řádné poskytování právní pomoci. Advokacii mohl vykonávat jen ten, kdo byl členem sdružení a složil do rukou předsedy předepsaný slib. Za člena sdružení mohl být přijat jen občan tehdejší Československé socialistické republiky, bezúhonný, plně způsobilý k právním úkonům, s úplným vysokoškolským právnickým vzděláním, který vykonával tři roky právní praxi, z toho nejméně dva roky v advokacii, a složil úspěšně advokátní zkoušku.

Za advokátní zkoušku mohla být Ústředím uznána i jiná odborná zkouška nebo odborná justiční zkouška a ve výjimečných případech mohla být Ústředím zcela nebo zčásti právní praxe prominuta.

Advokátní koncipienti vykonávali přípravnou advokátní praxi v advokátní poradně pod dohledem advokátů, jimž byla svěřena jejich výchova. Advokátní koncipienti mohli advokáty zastupovat při jednotlivých úkonech právní pomoci za postupování podle pokynů advokátů, které zastupují. Advokátním koncipientem mohl být občan tehdejší Československé socialistické republiky, občansky bezúhonný, plně způsobilý k právním úkonům, s úplným vysokoškolským právnickým vzděláním.

Dále byla zákonem č. 118/1975 Sb. precizována i ustanovení o dohledu ministra spravedlnosti nad advokací. Ministr spravedlnosti nemohl v konkrétních případech zasahovat do personálních záležitostí advokacie, v nichž v konečné instanci rozhodovalo Ústředí české advokacie, ale uděloval např. předchozí souhlas s usnesením orgánů advokacie stanovujícími počty advokátů v Krajských sdruženích advokátů a v advokátních poradnách. Ministr spravedlnosti mohl také navrhopvat orgánům advokacie vydání usnesení nebo opatření; o takovém návrhu byly orgány advokacie povinny rozhodnout nejpozději do tří měsíců. Usnesení orgánů advokacie, jímž byl stanoven celkový počet advokátů v jednotlivých sdruženích a advokátních poradnách a soustava odměňování advokátů, advokátních koncipientů a ostatních pracovníků, bylo možno vydat jen s předchozím souhlasem ministra spravedlnosti.⁹⁸

Podle právní úpravy zákonem č. 118/1975 Sb. o advokacii, nebyla advokacie na rozdíl od soudů a státních notářství (viz. kapitola IV.7.) považována za státní orgán a nevyvíjela žádnou

⁹⁸ § 26 a násl. zákona č. 118/1975 Sb. o advokacii

rozhodovací činnost. V zákoně o advokacii č. 118/1975 Sb., bylo deklarováno, že advokacie se podílí spolu se státním notářstvím, prokuraturou a jinými státními orgány na poskytování právní ochrany právům a právem chráněným zájmům občanů a organizací, zejména poskytováním právní pomoci. Občanský zákoník řadil advokacii mezi tzv. socialistické organizace, které poskytovaly občanům a organizacím služby.

Ve zprávě o III. konferenci české advokacie konané v červnu 1976⁹⁹ Ústřední výbor české advokacie uvádí, že v souladu s celospolečenskými potřebami by bylo třeba orientovat poskytování právní pomoci na některé, v dosavadní praxi okrajové oblasti, jako např. rozsáhlou oblast hospodářského, správního a pracovního práva, ale s ohledem na počty tehdejších advokátů a jejich pracovní vytíženost tzv. klasickými agendami byl takový záměr nereálný. Základním úkolem advokacie podle výše uvedené zprávy bylo zvyšování kvality poskytované právní pomoci. Pojem kvality poskytované právní pomoci zahrnoval velmi širokou škálu postulátů. Odhlédneme-li od požadované vysoké politické úrovně právní pomoci, byla vyžadována vysoká odborná a profesionální úroveň a dále věcná a formulační přesnost. Ve zprávě byly nastíněny nedostatky tehdejší advokacie vycházející z výsledků prověrek úrovně poskytované právní pomoci. Mezi nejtypičtější požadavky na kvalitní poskytování právní pomoci patřil požadavek na změnu praxe při substitučním zastoupení. Při pracovním zatížení advokátů se neúměrně zvyšoval počet substitucí. K nejčastějším stížnostem občanů patřila výtka, že v jejich věci intervenuje u každého stání jiný advokát, někdy i bez potřebné znalosti okolností případu. Stoupající rozsah právní pomoci poskytované advokáty, existující nemalý rozsah potřeby právní pomoci uspokojované mnohdy nežádoucím způsobem pokoutníky a dosud nepokrytá společenská potřeba právní pomoci si jednoznačně vyžadovala zvýšení počtu advokátů. V řadě okresů po naplnění dosud neobsazených míst soudců, fungovalo tolik senátů a samosoudců, že dosavadní počty advokátů v jednotlivých poradnách nestačily ani na obstarání nejnutnějších soudních jednání, proto se nejrůznější orgány krajů a okresů obracely na Ústředí s žádostmi o zvýšení počtu advokátů.

V 80. letech se advokátní agenda nově rozrostla o vymáhání pohledávek pro organizace s cílem prostřednictvím zvýšení nákladů řízení o advokáta de facto sankcionovat dlužníka (např. vymáhání pokut pro dopravní podniky).

⁹⁹ Zpráva o III. konferenci české advokacie konané 16. – 17. června 1976, Zvl. výtisk Bulletinu advokacie, Ústředí české advokacie, 1976

Vzhledem k tomu, že v této etapě nedošlo k podstatnějším změnám právních předpisů, upravujících oblast, v nichž vystupovali advokáti, stávala se jejich agenda rutinní a typově stereotypní.¹⁰⁰

IV. 7. Právní úprava notářství v období let 1949 – 1989

Před rokem 1948 patřilo notářství mezi tzv. svobodná povolání. V letech 1945 - 1948 bylo upraveno zákonem č. 75/1881 ř.z. (notářský řád). Úprava platná na Slovensku byla provedena zákonem č. XXXV/1874, novelizovaným a doplněným zák. č. VII/1886, XVI/1894 a zákonem č. 267/1923 Sb.

K zásadním změnám v organizaci, ale i charakteru notářství došlo po roce 1948. V souvislosti s tzv. zlidověním soudnictví a s jeho unifikací, zjednodušením a zrušením zvláštních soudů, došlo i k nové úpravě notářství, které se mělo politicky i ekonomicky přizpůsobit novým společenským poměrům vydáním zákona č. 201/1949 Sb. o notářství a v návaznosti na něj nařízení ministerstva spravedlnosti č. 202/1949 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o notářství.

V zásadě se nezměnily úkoly notářství, došlo však k jejich nové organizaci. Byly zrušeny notářské komory, v sídle každého krajského soudu byl zřízen krajský sbor notářství, jehož členy byli všichni notáři působící v obvodu příslušného kraje. Notářství ztratilo svůj soukromopodnikatelský charakter. Notáři se podle této úpravy nebyli státními zaměstnanci, ale platby, které přijímali za svoji notářskou práci, nebyly jejich příjmem. Notáři je museli vyúčtovat krajskému sboru notářství, který jim z nich periodicky rozděloval odměny podle vykonaných prací. Notářští koncipienti byli zaměstnanci krajského sboru notářství.

Následně přinesly další zásahy do postavení a působnosti notářů nové občanskoprávní kodifikace vydané v období tzv. právníké dvouletky. V roce 1950 to byl občanský zákoník a občanský soudní řád, které podstatně změnily úkoly notářství. V návaznosti na tyto kodexy byl vydán zákon č. 116/1951 Sb., doplněný nařízením ministra spravedlnosti č. 117/1951 Sb. a dále nařízením ministra financí č. 118/1951 Sb. o notářských poplatcích. Nový zákon o notářství rozlišoval tři druhy činností :

- a) činnost ve vlastním okruhu působnosti, spočívající především v sepisování notářských listin
- b) činnost z pověření soudu, spočívající zejména v rozhodování o dědictví

¹⁰⁰ Balík, S: Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie, Plzeň, 1998

c) činnost na žádost stran

Změněna byla zásadně i organizace notářství. Došlo ke zřízení tzv. „státního notářství“ v obvodech okresních soudů, čímž se notářství stalo státním úřadem a notáři a notářští zaměstnanci státními zaměstnanci.

K dalším změnám došlo v roce 1954 (zákonem 52/1954 Sb.), kdy byla zrušena činnost z pověření soudů a dvojkolejnost byla odstraněna tím, že především agenda dědická byla předána do pravomoci státního notářství. V roce 1957 byl vydán zákon č. 26/1957 Sb., který sjednotil veškeré poplatky dědické, darovací, převodní a úkonové a přenesl je jako notářské poplatky do pravomoci státního notářství. K provedení tohoto zákona bylo vydáno nařízení ministerstva financí č. 30/1957 Sb., které obsahovalo tarify těchto poplatků. V souvislosti s vydáním nového občanského soudního řádu v roce 1963 byl vydán nový notářský řád pod č. 95/1963 Sb., na který navazoval i nový zákon o notářských poplatcích č. 24/1964 Sb. Státní notářství bylo považováno za státní orgán, který měl pomáhat občanům a organizacím při ochraně jejich práv a při uspořádání jejich vzájemných vztahů. Své úkoly plnilo prováděním činností rozhodovací, včetně činnosti poplatkové, činností listinné a osvědčovací, činností poradenské a obstaráváním správy pozemkových knih a spolupůsobení při evidenci nemovitostí. V rámci rozhodovací pravomoci konalo státní notářství řízení a rozhodování o dědictví, o umořování listin, o registraci právních úkonů, o úschovách, o notářských poplatcích a dále provádělo soudem nařízenou exekuci prodejem nemovitostí. V čele státního notářství byl vedoucí státní notář, který dohlížel na činnost notářů, notářských čekatelů a pracovníků státního notářství. Územní organizace státních notářství byla zcela v souladu s územní organizací okresů. Řízení činnosti státních notářství a jejich kontrola náležely do působnosti předsedů příslušných krajských soudů. Vrchní dohled nad činností státních notářství měl ministr spravedlnosti, který ustanovoval do funkcí a odvolával z nich vedoucí státní notáře, státní notáře a přijímal a propouštěl notářské čekatele.

Výše uvedená úprava notářství platila až do 31. 12. 1992. Zákonem č. 264/1992 Sb. ze dne 28. 2. 1992 s účinností od 1. ledna 1993 došlo ke zrušení státních notářství a v návaznosti na to byl vydán zákon ČNR č. 358/1992 Sb. o notářích a jejich činnosti, který se stal základem pro novou organizaci notářství platnou od 1. ledna 1993.

IV. 8. Shrnutí let 1948 – 1989

Únorové události roku 1948 byly předělem státního a národního vývoje Československa, nástup Komunistické strany, jako vedoucí síly společnosti nastolil podmínky pro další vývoj

celé společnosti. Advokacie po roce 1948 byla významně transformována v souvislosti se změnou politického uspořádání Československa. Zákon o advokacii z roku 1948 zcela změnil organizační strukturu advokacie, posílil oprávnění ministerstva spravedlnosti v oblasti dozoru nad advokacii a vedl k zániku soukromých praxí. Instituce svobodné advokacie, organizované v samosprávných komorách byla pro totalitní režim nežádoucí. Advokáti byli oprávněni vykonávat advokacii pouze v tzv. krajských sdruženích advokátů; počty advokátů se snižovaly.

Zákony o advokacii z let 1951 (zákon č. 114/1951 Sb.), 1963 (zákon č. 57/1963 Sb.) a z r. 1975 (zák. č. 118/1975 Sb.) byly zcela v duchu tehdejšího politického vývoje a prohlubovaly trend započatý únorovými událostmi roku 1948. Právo bylo v tomto období nástrojem boje proti třídnímu nepříteli a pozůstatky advokacie v tomto režimu živořily. Čistky v roce 1948 a následujících letech odstranily cca 80 % dosavadních advokátů. Počty advokátů byly striktně zredukovány a důsledně kontrolovány stranickou a státní mašinérií. Advokáti byli odměňováni jako státní úředníci bez ohledu na objem a kvalitu svých profesních výkonů. Advokátní samospráva byla jen iluzorní.

K období let 1963 – 1989 lze konstatovat, že po roce 1963, tedy s přijetím zákona o advokacii č. 57/1963 Sb. se podmínky pro výkon advokacie postupně formálně zlepšovaly. Po celou dobu budování socialismu si povolání advokáta uchovávalo určitou svébytnost a odlišnost a stát advokacii v podstatě mlčky trpěl. Tradici advokátského povolání se i přes nízký numerus clausus podařilo udržet a advokacie se nikdy nestala státním orgánem jako notářství.

ČÁST V.

Vývoj advokacie od roku 1989 do současnosti

V. 1. Vývoj po 17. listopadu 1989

Společenský vývoj v druhé polovině roku 1989 v tehdejší Československé federativní republice vytvořil podmínky k výrazným změnám v oblasti politické struktury. Tento vývoj byl urychlen událostmi 17. listopadu 1989, kdy dva dny po studentské demonstraci, která vyústila konfliktem s Veřejnou bezpečností bylo ustaveno Občanské fórum.

V období po 17. listopadu 1989 byla zásadním zlomem ústavní novela z 29. listopadu 1989 (ústavní zákon č. 13/1989 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 100/1960 Sb. – Ústava československé socialistické republiky), již byl z ústavy vypuštěn čl. 4 zakotvující vedoucí úlohu Komunistické strany Československa. Tím padla jediná opora nadvlády KSČ nad státem a celou společností a vytvořil se zákonný předpoklad pro obnovení politické plurality. Další ústavní novely měly za cíl především odstranit z politického života nejvíce zkompromitované osoby ještě před konáním řádných voleb, dále k volbě, resp. kooptaci nových poslanců (zák. č. 183/1989 Sb.) a k volbě nového prezidenta republiky (zák. č. 161/1989 Sb.).

Rok 1990 byl v zákonodárství charakterizován sérií ústavních zákonů a zákonů obnovujících politickou demokracii a občanské svobody. Jednalo se o zákony o polických stranách (zák. č. 15/1990 Sb.), o sdružování občanů (zák. č. 83/1990 Sb.), o volbách do Federálního shromáždění (zák. č. 47/1990 Sb.), o právu shromažďovacím (zák. č. 84/1990 Sb.), o právu petičním (zák. č. 85/1990 Sb.) a o periodickém tisku (zák. č. 86/1990 Sb.).

V trestněprávní oblasti byly přijaty novely trestního zákona, jimiž byly z trestního zákona odstraněny skutkové podstaty využívané v předchozím období k pronásledování politických odpůrců kritiků režimu. Významným okruhem zákonodárství byly zákony spojené s nápravou křivd z uplynulých desetiletí. Byl to zejména zákon o soudní rehabilitaci (zák. č. 119/1990 Sb.), zákon o vydání majetku církvím (zák. č. 298/1990 Sb.) a zákon restituční (zák. č. 403/1990 Sb. o zmírnění následků některých majetkových křivd).

V.2. Vývoj advokacie po roce 1989

Období od listopadu 1989 do prosince 1996 (tj. před účinností současného zákona o advokacii č. 85/1996 Sb.) je možno rozdělit na tři etapy základní etapy :

1. od 17. listopadu 1989 do 30. června 1990 – etapa revolučních událostí a příprav nové právní úpravy advokacie
2. od 1. července 1990 do přelomu roku 1993 – 1994 – etapa rivality advokátů a komerčních právníků
3. od ledna 1994 do prosince 1996 – etapa přípravy a přijetí zákona č. 85/1996 Sb. o advokacii a jeho uvedení do praxe¹⁰¹

ad 1)

Tato etapa byla charakteristická tím, že advokáti se velmi aktivně zapojili do politického dění. Právní úprava advokacie z předlistopadového období zůstávala prozatím v platnosti a probíhala rychlá příprava právních předpisů upravujících výkon nezávislých právnických profesí, která byla završena jejich přijetím.

S průběhem dění v advokacii byli advokáti seznámeni na Fóru českých advokátů konaném 11. února 1990.

Na základě stávajícího zákona o advokacii č. 118/1975 Sb. došlo k volbě nového výboru Městského sdružení advokátů v Praze dne 8. 12. 1989 i k uskutečnění mimořádné konference české advokacie ve dnech 21. – 22. 2. 1990. Na této konferenci bylo konstatováno, že text návrhu zákona o advokacii byl připraven v paragrafovém znění a dále bylo rozhodnuto o tom, že advokáti budou neodkladně seznámeni s návrhem zákona a se zásadami advokátního tarifu.

V době konání výše uvedené konference české advokacie se mnozí advokáti aktivně zúčastňovali politického života, např. jako poslanci České národní rady a Federálního shromáždění. Dalšími příklady advokátů, kteří zaujímali významná místa v exekutivě nebo soudnictví byli Dagmar Burešová (6. 12. 1989 – 8.6. 1990 ministryně spravedlnosti) nebo Otakar Motejl (od 23. 1. 1990 předseda Nejvyššího soudu ČSFR).

ad 2)

Od 1. června 1990 působily vedle sebe dvě nezávislé právní profese, a to na základě zákona č. 128/1990 Sb. o advokacii, přijatém Českou národní radou dne 25. dubna 1990 a zákona č. 209/1990 Sb. o komerčních právnících a právní pomoci jimi poskytované, přijatém

¹⁰¹ Balík, S: Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie, Plzeň, 1998

Českou národní radou dne 18. května 1990. Společným právním předpisem byl pro obě dvě profese advokátní tarif, vydaný vyhláškou č. 270/1990 Sb. o odměnách advokátů a komerčních právníků za poskytování právní pomoci. Tato vyhláška byla novelizována vyhláškou ministerstva spravedlnosti české republiky č. 583/1992 Sb.

Výše uvedenými zákony č. 128/1990 Sb. o advokacii a č. 209/1990 Sb. byly položeny základy organizační struktury obou profesních komor, tj. České advokátní komory a Komory komerčních právníků. Obě profesní komory byly právníckými osobami, samosprávnými profesními organizacemi, které sdružovaly všechny advokáty (resp. komerční právníky) zapsané do seznamů vedených příslušnou komorou. Česká advokátní komora se ze zákona stala právním nástupcem Ústředí české advokacie, Krajských sdružení advokátů a Městského sdružení advokátů v Praze. Komora komerčních právníků se ze zákona stala právním nástupcem Unie podnikových právníků.

Oprávnění advokátů bylo koncipováno širěji, jako poskytování právní pomoci provozované jako nezávislé povolání, zpravidla za úplatu. Právní pomocí bylo zejména zastupování před soudy a jinými orgány, obhajoba v trestních věcech, sepisování listin a udělování právních porad.¹⁰² Oprávnění komerčních právníků bylo omezeno na poskytování právní pomoci v souvislosti s podnikatelskou činností.¹⁰³

Dvojkolejnost nezávislých právníckých profesí vylučovala vzájemnou substituci advokáta komerčním právníkem a naopak. Rozdílné byly též profesní zkoušky. Advokátní zkouška se skládala ze zkoušky ze všech hlavních právních oborů, odborná zkouška komerčního právníka byla rozsahem omezena a odpovídala rozsahu oprávnění komerčního právníka. Největší rozdíl byl logicky v oboru trestního práva.

Složení profesní zkoušky komerčního právníka se dle § 5 zákona č. 209/1990 Sb. nevyžadovalo u toho, kdo vykonává alespoň po dobu pěti let

- a) funkci státního arbitra, soudce z povolání nebo státního notáře,
- b) povolání advokáta,
- d) vědeckou nebo vysokoškolskou pedagogickou činnost v oboru právo.

Znevýhodnění komerčních právníků v praxi se projevovalo zejména tím, že soudy jim v občanskoprávních sporech v hraničních případech nepřiznávaly přísudky a komerční právníky připouštěly k zastupování jen jako obecné zmocněnce.

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že mezi advokáty a komerčními právníky panovala značná rivalita, ale již od počátku roku 1992 se objevovaly snahy o sloučení obou profesních

¹⁰² § 1 zákona č. 128/1990 Sb. o advokacii

¹⁰³ § 2 odst. 1 zákona č. 209/1990 Sb. o komerčních právnících a právní pomoci jimi poskytované

komor. Názory na sloučení se lišily na obou stranách; např. Komora komerčních právníků ještě v únoru 1993 na svém sněmu sjednocení s advokáty odmítla.¹⁰⁴

ad 3)

Tato etapa byla zahájena II. celostátní konferencí české advokacie konanou 7.-8. ledna 1994 a ukončena sněmem České advokátní komory konaným 2. prosince 1996. V tomto období převážily tendence ke sloučení profesí advokáta a komerčního právníka a ke sloučení České advokátní komory a Komory komerčních právníků. Obě profesní komory umožňovaly svým členům prakticky volný přechod z jedné komory do druhé, což vedlo k nárůstu počtu advokátů na úkor počtu komerčních právníků, a postupovaly společně k přípravě a přijetí nového zákona o advokacii (viz kapitola V.4.).

Vedle advokacie existovala od 7. února 1990, kdy nabylo právní moci rozhodnutí MV ČSR, kterým byly schváleny její stanovy *Unie podnikových právníků*. Dne 24. 2. 1990 se uskutečnil v aule Právnické fakulty u Praze ustavující sjezd Unie podnikových právníků ČR. Jejím prvním předsedou byl Dr. Milan Račok.

Na právnické fakultě UK se 29. března 1990 sešla mimořádná konference Jednoty českých právníků, která ukončila jednu část historie, kdy stavovská organizace žila v útlumu. Jejím předsedou byl Dr. Karel Malý.

V. 3. Zákon o advokacii z roku 1990 (zákon č. 128/1990 Sb.)

Po listopadu 1989 se advokacie díky rychlému přijetí zákona č. 128/1990 Sb. o advokacii vydala směrem, kterým by se pravděpodobně ubírala pokud by vývoj nebyl přerušen únorovými událostmi roku 1948 a následným vývojem. Během let 1948 – 1989 došlo nejen v advokacii, ale i v celé společnosti ke generačnímu posunu. Zákon č. 128/1990 Sb. v oblasti veřejnoprávní výrazně omezil pravomoci státních orgánů ve vztahu k advokacii. Naproti tomu byla zavedena soudní kontrola rozhodování orgánů advokacie v oblasti zápisu do seznamu advokátů, pozastavení výkonu advokacie a zčásti ve vztahu ke kárným rozhodnutím. Byl zrušen dohled ministra spravedlnosti nad výkonem advokacie.

V roce 1989 bylo v České republice pouze 826 advokátů a advokátních koncipientů.

Zákon č. 128/1990 Sb. byl prvním polistopadovým zákonem o advokacii. Krátce po něm byl Českou národní radou přijat dne 18. 5. 1990 zákon č. 209/1990 Sb. o komerčních právnících

¹⁰⁴

Balík, S: Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie, Plzeň, 1998, str. 74

a právní pomoci jim poskytované. Obě nezávislé právnické profese pak vedle sebe působily od 1. června 1990 do 30. června 1996.

Odlišnosti mezi úpravou povolání advokáta a komerčního právníka spočívaly v rozdílném vymezení rozsahu oprávnění k poskytování právní pomoci a v rozdílném stanovení některých předpokladů pro výkon povolání. Společným právním předpisem pro obě profese byla vyhláška Ministerstva spravedlnosti České republiky č. 270/1990 Sb. o odměnách advokátů a komerčních právníků za poskytování právní pomoci. Tato vyhláška byla schválena dne 19. 6. 1990 s účinností od 1. 7. 1990. Zrušena byla ke dni 1. července 1996 Vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb. o odměnách advokátů za poskytování právních služeb (advokátním tarifem). Hlavním autorem textu zákona č. 128/1990 Sb. o advokacii byl JUDr. Karel Čermák, který byl na konferenci ve dnech 6. a 7. prosince 1990 zvolen prvním předsedou České advokátní komory.

Zákon o advokacii č. 128/1990 Sb. definoval výkon advokacie jako poskytování právní pomoci provozované jako nezávislé povolání zpravidla za úplatu. Právní pomocí se rozumělo zejména zastupování před soudy a jinými orgány, obhajoba v trestních věcech, sepisování listin a udělování právních porad, výhradně jen podle tohoto zákona.

Advokátem byl podle zákona č. 128/1990 Sb. ten, kdo byl zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou. Komora byla povinna zapsat do dvou měsíců od doručení písemné žádosti do seznamu advokátů každého, kdo

a) má plnou způsobilost k právním úkonům,

b) získal vysokoškolské vzdělání na právnické fakultě vysoké školy se sídlem v České a Slovenské Federativní Republice,

c) vykonával po dobu alespoň pěti let právní praxi, z toho nejméně tři roky jako advokátní koncipient,

d) je bezúhonný,

e) složil advokátní zkoušku,

f) po splnění podmínek uvedených v písmenech a) až e) složil do rukou předsedy Komory tento slib: "Slibuji na své svědomí a občanskou čest, že budu zachovávat ústavu, ostatní zákony a další obecně závazné právní předpisy, svědomitě a čestně plnit své povinnosti advokáta a dodržovat povinnost mlčenlivosti o všech skutečnostech, o nichž se dovíím v souvislosti s výkonem advokacie."

Advokátní komora dále byla povinna zapsat do dvou měsíců od doručení písemné žádosti a po složení slibu do seznamu advokátů též profesory a docenty v oboru právo vysokých škol v České republice.

Advokáti, kteří byli ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona (tj. k 1. červenci 1990) členy krajských sdružení advokátů a Městského sdružení advokátů v Praze, se stali advokáty podle tohoto zákona a Komora je byla povinna zapsat do seznamu advokátů bez žádosti.

Uchazečům o zápis do seznamu advokátů, jejichž žádost dojde Komoře do dvou let ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona, Komora do pětileté praxe započítala i jinou právní praxi než praxi advokátního koncipienta.

Zákonem č. 128/1990 Sb. byla zřízena advokátní komora, jako samosprávná stavovská organizace sdružující všechny advokáty zapsané v seznamu advokátů vedeném Komorou.

Komora měla tyto orgány:

- a) celostátní konferenci advokátů,
- b) představenstvo,
- c) revizní komisi,
- d) kárnou komisi.

Nejvyšším orgánem Komory je celostátní konference advokátů.

Celostátní konference advokátů

- a) volila přímou a tajnou volbou na dobu tří let z advokátů členy představenstva, revizní komise a kárné komise; členy těchto orgánů také tajným hlasováním odvolávala,
- b) schvalovala organizační řád, volební řád a kárný řád,
- c) zřizovala sociální fond, popřípadě i jiné fondy, a schvalovala pravidla jejich tvorby a používání,
- d) schvalovala výši příspěvků na činnost orgánů Komory,
- e) schvalovala výši náhrady za ztrátu času výkonem funkcí v orgánech Komory,
- f) projednávala a schvalovala zprávu o činnosti ostatních orgánů Komory,
- g) mohla zrušit nebo změnit rozhodnutí představenstva,
- h) usnášela se o všech dalších věcech, které si vyhradila.¹⁰⁵

Představenstvo komory rozhodovalo o

- a) určení zástupce advokáta podle § 12 odst. 3,
- b) určení advokáta podle § 16 odst. 2,
- c) opravných prostředcích podle § 28 odst. 1,
- d) všech věcech podle tohoto zákona, pokud o nich nerozhodují jiné orgány Komory.

¹⁰⁵ § 37 zákona č. 128/1990 Sb. o advokacii

Představenstvo komory dále

- a) vedlo seznam advokátů a seznam advokátních koncipientů a provádělo v těchto seznamech zápisy,
- b) hospodařilo se sociálním fondem Komory, popřípadě s jinými fondy Komory,
- c) svolávalo konferenci,
- d) schvalovalo zkušební řád pro advokátní zkoušky a jmenovalo členy zkušební komise z řad advokátů, popřípadě i soudců, prokurátorů, státních arbitrů a dalších odborníků právní praxe,
- e) spravovalo majetek Komory,
- f) chránilo a prosazovalo zájmy advokátů ve všech oblastech,
- g) pravidelně informovalo advokáty o činnosti Komory; za tím účelem zajišťovalo studijní, publikační, dokumentační a informační činnost,
- h) činilo veškerá opatření nezbytná k činnosti Komory,
- i) provádělo další činnosti podle tohoto zákona, pokud nepřísluší jiným orgánům Komory.¹⁰⁶

V. 4. Obnova samosprávy advokacie, princip liberálního výkonu advokacie

Česká advokátní komora se od svého nového počátku v roce 1990 opírá o principy liberálního výkonu advokacie. K těmto principům řadíme zejména právní nárok na přístup k povolání pro každého, kdo splňuje určité kvalifikační předpoklady (právnícké vzdělání) a dále splňuje určité předpoklady mravní (tj. bezúhonnost). Dále výkon povolání na tržním principu, v prostředí svobodného trhu a regulované soutěže, jistý stupeň výlučnosti odborných výkonů pro příslušníky povolání a konečně stavovská samospráva vybavená pravomocí nad všemi příslušníky povolání.

Při bližším pohledu nejen do minulosti (ať již té vzdálenější či zcela nedávné) a také při pohledu do zahraničí vidíme, že advokacii lze vykonávat i za podmínek zcela odlišných.

Nejasností trpí i termín „komora stavovská“. Česká advokátní komora je stavovskou komorou advokátů, podobně jako jsou stavovskými komorami komora notářů, lékařů, daňových poradců a auditorů.

Obecně tento termín znamená veřejnoprávní funkci při správě toho kterého povolání v takovém rozsahu, v jakém byla tato pravomoc demokratickým státem na stavovskou komoru přenesena. Je otázkou, nakolik má komora do svého programu zařadit uplatňování zájmů advokátům, a to jednak advokacie jako celku a jednak jednotlivých advokátů.

¹⁰⁶

§ 38 odst. 1,2 zákona č. 128/1990 S. o advokacii

V. 5. Přijetí zákona o advokacii č. 85/1996 Sb.

Platný zákon o advokacii č. 85/1996 Sb. byl přijat v roce 1996. Jeho přijetí předcházely rozsáhlé diskuse. Na jedné straně s objevily v souvislosti s vládními záměry nově upravit postavení profesních názory, že i v advokátní komoře by členství nemělo být povinné, na druhé straně doznívala i po roce 1994 rivalita advokátů a komerčních právníků. Hlasy, že obě komory neměly být slučovány se v té době stále ještě objevovaly. Přijetí současného zákona o advokacii předcházely různé průtahy. V teoretické rovině byly uváděny následující důvody pro sloučení obou profesí :

Advokáti i komerční právníci

- ☐ vykonávali analogickou činnost, tj. poskytovali právní pomoc jako nezávislé povolání,
- ☐ měli analogická práva a analogické povinnosti ke stavu i k povolání,
- ☐ podléhali analogicky koncipované kárné odpovědnosti,
- ☐ používali totožný tarif odměn.

Sloučení obou profesních komor mělo přispět k sjednocení přístupu k povolání, etických pravidel a dále kárné praxe.

Návrh nového zákona o advokacii, který předložil ministr spravedlnosti Jiří Novák, nebyl ve vládě Václava Kaluse schválen, takže zákon o advokacii z roku 1996 byl přijat na schůzi poslanecké sněmovny dne 13. 3. 1996 na základě poslaneckého návrhu poslanců Josefa Pavely a dalších.

Zákon o advokacii č. 85/1996 Sb. se stal – z hlediska obou profesí – zejména zákonem slučovacím. Z hlediska středoevropského, se České republice podařilo sloučit profesi advokáta a komerčního právníka dříve než v sousedních zemích – např. v Polsku nebo na Slovensku.

V. 6. Právní úprava advokacie v současnosti

Platný zákon o advokacii č. 85/1996 Sb. ve znění novel

Platným zákonem o advokacii je zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, který nabyl účinnosti dne 1. července 1996. Přijetí zákona č. 85/1996 Sb. v roce 1996 předcházely rozsáhlé diskuse. Na jedné straně se objevily v souvislosti s vládními záměry nově upravit postavení profesních komor názory, že i v advokátní komoře by členství nemělo být povinné, na druhé straně

doznívala i po r. 1994 rivalita advokátů a komerčních právníků. Stále se ještě ozývaly hlasy, že obě komory neměly být slučovány.

Peripetie před přijetím zákona č. 85/1996 Sb. dospěly tak daleko, že návrh nového zákona o advokacii předložený ministrem spravedlnosti Jiřím Novákem nebyl ve vládě schválen a zákon o advokacii z roku 1996 byl přijat na základě poslaneckého návrhu poslanců Josefa Pavely a dalších, na schůzi poslanecké sněmovny dne 13. 3. 1996.

Zákon č. 85/1996 Sb. se stal především zákonem slučovacím. K významným novinkám patřilo zařazení ustanovení o institutu tzv. zahraničního advokáta¹⁰⁷ a uznávací zkoušky¹⁰⁸.

Uznávací zkouškou upravenou v § 54 odst. 2 zákona o advokacii se ověřují znalosti právních předpisů o poskytování právních služeb a základní znalosti o právním řádu České republiky; účelem uznávací zkoušky je i ověření znalostí stavovských předpisů. Uznávací zkoušku lze složit i v některém z cizích jazyků používaných běžně v mezinárodním styku.

Novela č. 210/1999 Sb. reaguje na poznatky aplikační praxe a přináší i některá zjednodušení (např. ruší kvórum pro usnášeníschopnost sněmu České advokátní komory). I tato novela nebyla, i když se jedná o vládní návrh, přijata bez diskuse. Pro nesouhlas s ust. § 8 odst. 1 písm. e) věta druhá zákona o advokacii, ji nepodepsal prezident republiky Václav Havel. Havel proti novele neúspěšně namítal, že nespravedlivě zvýhodňuje osoby zvolené do veřejné funkce. Advokátní komora mohla nově podle novely vyškrtnout ze seznamu advokátů ty, kteří nevykonávají advokátní činnost déle než čtyři roky, s výjimkou členů vlády, orgánů samosprávy, poslanců, senátorů a jiných veřejných činitelů. Poslanec ČSSD Zdeněk Jičínský označil stanovisko tehdejšího prezidenta Havla za neodůvodněné a poslancům doporučil setrvat na původním návrhu.

Novela č. 210/1999 Sb. reagovala na poznatky aplikační praxe a přináší některá upřesnění a zjednodušení.

Nově bylo upraveno zejména :

- ☞ omezení povinnosti mlčenlivosti advokáta v jeho vlastní věci, která je předmětem řízení před příslušnými orgány Advokátní komory nebo před soudem,
- ☞ vymezení právních skutečností, na jejichž základě dochází k vyškrtnutí ze seznamu advokátů a k pozastavení výkonu advokacie, a to nejen na základě konstitutivního rozhodnutí komory, ale též přímo ze zákona, pokud nastanou zákonem předpokládané skutečnosti,

¹⁰⁷ § 5 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb.

¹⁰⁸ § 54 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb.

- ☐ vymezení účinků pozastavení výkonu advokacie, stanovení povinnosti advokáta, kterému byl pozastaven výkon advokacie,
- ☐ upřesnění práv a povinností advokáta, který byl Advokátní komorou určen jako zástupce jiného advokáta a zavedení institutu nástupce advokáta, který byl ze seznamu advokátů vyškrtnut,
- ☐ detailnější úprava kárného řízení,
- ☐ provedení úpravy řízení, které je vedeno před orgány Advokátní komory,
- ☐ určení oficiálního publikačního prostředku Advokátní komory – Věstníku České advokátní komory.

V. 7. Novelizace zákona č. 85/1996 Sb. v letech 2000 až 2005

Zákon č. 85/1996 Sb. byl v letech 2000 až 2005 novelizován :

- ☐ zákonem č. 120/2001 Sb. o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů
- ☐ zákonem č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)
- ☐ zákonem č. 228/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 85/1996 Sb. o advokacii ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)
- ☐ nálezem Ústavního soudu vyhlášeným pod č. 349/2002 Sb.
- ☐ zákonem č. 192/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích) ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony
- ☐ zákonem 237/2004 Sb., kterým se v souvislosti s přijetím zákona o dani z přidané hodnoty mění některé zákony a přijímají některá další opatření a mění zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, ve znění zákona č. 479/2003 Sb., a zákona č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů
- ☐ zákonem č. 284/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

☞ zákonem 555/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, zákonem 555/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, zákonem 555/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, zákonem 555/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

☞ zákonem č. 205/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Novela zákona o advokacii provedená zákonem č. 228/2002 Sb., jejímž hlavním cílem bylo provedení harmonizace zákona o advokacii se směrnicemi Evropských společenství upravujícími nebo dotýkajícími se výkonu advokacie v členských státech Evropské Unie, tj. se směrnicí 77/249/EHS, o usnadnění účinného výkonu volného pohybu služeb advokátů, směrnicí 98/5/ES, o usnadnění trvalého výkonu povolání advokáta v jiném členském státě než v tom, ve kterém byla získána kvalifikace, a se směrnicí 84/48/EHS, o obecné úpravě pro uznávání vysokoškolských diplomů udělených po ukončení nejméně tříletého odborného vzdělání. Výše uvedenou novelou bylo založeno oprávnění pro fyzické osoby, které jsou státními příslušníky některého z členských států Evropské unie nebo některého z členských států Dohody o evropském hospodářském prostoru, a které v některém z těchto států získaly oprávnění poskytovat právní služby pod profesím označením svého domovského státu, k poskytování právních služeb na území České republiky. K tomu byl do zákona o advokacii doplněn institut evropského advokáta (směrnice 77/249/EHS) a usazeného evropského advokáta (směrnice 98/5/ES), a dále upraveny podmínky výkonu advokacie těmito evropskými advokáty.

Novelou zákona o advokacii, provedenou zákonem č. 237/2004 Sb. bylo stanoveno, že advokátovi, který je plátcem DPH, náleží k odměně a k náhradám výdajů rovněž částka odpovídající této dani, kterou je advokát povinen z odměny a z náhrad odvést podle zákona o dani z přidané hodnoty.

Novelou zákona o advokacii, provedenou zákonem č. 284/2004 Sb., bylo nově upraveno :

- ☞ oprávnění advokáta nahradit úřední ověřením podpisu vyžadované zvláštními právními předpisy svým prohlášením o pravosti podpisu, se stejnými účinky, pokud advokát listinu sám sepsal a jednající osoba ji před advokátem vlastnoručně podepsala,
- ☞ zřízení pobočky sídla České advokátní komory v Brně,

- ☞ výjimky z povinnosti mlčenlivosti advokáta při plnění povinností vyplývajících z právních předpisů o opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti,
- ☞ působnost kontrolní rady při zajišťování úkolů, které pro advokáty a Českou advokátní komoru vyplývají z právních předpisů o opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti.

Novelou zákona o advokacii provedenou zákonem č. 205/2005 Sb., byla např. prodloužena lhůta pro svolávání sněmu ze tří na čtyři roky a v návaznosti na to rovněž prodlouženo funkční období členů a náhradníků představenstva České advokátní komory na čtyři roky. Dále bylo upřesněno kvórum rozhodné pro volbu orgánů Advokátní komory na sněmu.

V. 8. Prováděcí právní předpisy k zákonu č. 85/1996 Sb. o advokacii

V návaznosti na zákon č. 85/1996 Sb., ve znění jeho pozdějších předpisů, popř. v návaznosti na novelizace souvisejících předpisů vydalo Ministerstvo spravedlnosti následující právní předpisy :

- ☞ vyhlášku 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif) ve znění vyhlášky č. 235/1997 Sb., vyhlášky 484/2000 Sb., vyhlášky 68/2003 Sb. a vyhlášky č. 618/2004 Sb.,
- ☞ vyhlášku č. 197/1996, kterou se vydává zkušební řád pro advokátní zkoušky a uznávací zkoušky (advokátní zkušební řád), ve znění vyhlášky č. 245/1999 Sb. a vyhlášky č. 267/2003,
- ☞ vyhlášku č. 244/1996 Sb., kterou se podle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii stanoví kárný řád (advokátní kárný řád), ve znění vyhlášky č. 246/1999 Sb.,
- ☞ vyhlášku č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměn za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, ve znění vyhlášky č. 49/2001 Sb., vyhlášky č. 110/2004 Sb. a vyhlášky č. 617/2004 Sb.,
- ☞ sdělení č. 253/2004, kterým se oznamuje profesní označení podle § 2 odst. 1 písm. b) zákona o advokacii.

V. 9. Platné stavovské předpisy vydané k provedení právní úpravy organizace a výkonu advokacie

V rámci své pravomoci přijaly příslušné orgány České advokátní komory od roku 1996 dodnes řadu stavovských předpisů, popř. jejich novelizací, a to v následujícím časovém sledu:

- ☐ usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. října 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky, ve znění usnesení sněmu č. 3/1999 Věstníku ze dne 8. listopadu 1999, ve znění usnesení představenstva České advokátní komory č. 2/2003 ze dne 24. června 2003 a ve znění redakčního sdělení o opravě tiskových chyb, oznámeného v částce 3/2003 Věstníku,
- ☐ usnesení představenstva České advokátní komory č. 4/1997 Věstníku ze dne 27. září 1996 o uznávání jiné právní praxe jako praxe advokátního koncipienta v některých případech,
- ☐ usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1998 Věstníku ze dne 10. března 1998, o výchově advokátních koncipientů a dalším vzdělávání advokátů, ve znění usnesení představenstva České advokátní komory č. 3/2003 ze dne 10. června 2003,
- ☐ usnesení představenstva České advokátní komory č. 2/1998 Věstníku ze dne 14. dubna 1998, kterým se upravuje smírčí řízení (advokátní smírčí řád), ve znění usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/2003 ze dne 17. února 2003,
- ☐ usnesení představenstva České advokátní komory č. 6/1998 Věstníku, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokáta, ve znění usnesení představenstva české advokátní komory č. 1/2002 Věstníku, usnesení představenstva České advokátní komory č. 3/2004 Věstníku a ve znění redakčního sdělení o právě tiskových chyb, oznámeného v částce 1/1999 Věstníku,
- ☐ usnesení představenstva České advokátní komory č. 2/1999 Věstníku, kterým se stanoví jednorázová částka náhrady nákladů kárného řízení,
- ☐ usnesení sněmu České advokátní komory č. 3/1999, kterým se schvaluje organizační řád České advokátní komory ve znění usnesení sněmu č. 2/2002 Věstníku a ve znění redakčních sdělení o opravě tiskových chyb, oznámených v částkách 1/2000 a 2/2002 Věstníku,
- ☐ usnesení sněmu České advokátní komory č. 4/1999 Věstníku, kterým se schvaluje výše a splatnost příspěvku na činnost České advokátní komory,

- ☞ usnesení sněmu České advokátní komory č. 5/1999 Věstníku, o sociálním fondu České advokátní komory,
- ☞ usnesení sněmu č. 6/1999 Věstníku, kterým se schvaluje výše a splatnost odvodu advokátů do sociálního fondu České advokátní komory,
- ☞ usnesení sněmu č. 7/1999 Věstníku, kterým se schvaluje výše náhrad za ztrátu času stráveného výkonem funkcí v orgánech České advokátní komory a upravuje poskytování náhrady hotových výdajů,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 8/1999 Věstníku, kterým se stanoví poplatky za vydání osvědčení o zápisu do seznamu advokátů,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 9/1999 Věstníku, kterým se stanoví některé podrobnosti o dokumentaci advokáta vedené při poskytování právních služeb,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 10/1999 Věstníku, o prokazování oprávnění k výkonu advokacie a o průkazu advokáta a průkazu advokátního koncipienta
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/2001 Věstníku ze dne 14. června 2001, kterým se stanoví pravidla vydávání věstníku České advokátní komory,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 2/2001 Věstníku, kterým se upravují podrobnosti o placení ročního příspěvku na činnost České advokátní komory a odvodu do sociálního fondu České advokátní komory,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 2/2004 Věstníku, kterým se stanoví poplatky za advokátní zkoušku, zkoušku způsobilosti a uznávací zkoušku a způsob jejího placení,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 4/2004 Věstníku o používání stavovských předpisů České advokátní komory pro evropské advokáty,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 6/2004 Věstníku, kterým se stanoví postup advokátů a kontrolní rady České advokátní komory při plnění povinností stanovených právními předpisy o opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 7/2004 Věstníku ze dne 28. června 2004, o provádění úschovy peněz, cenných papírů nebo jiného majetku klienta advokátem,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 9/2004 Věstníku ze dne 14. září 2004, kterým se stanoví podrobnosti o povinnostech advokáta při činění prohlášení o pravosti podpisu a při vedení evidence o těchto prohlášeních,
- ☞ usnesení představenstva České advokátní komory č. 10/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004, kterým se stanoví výše úplaty za vydání knihy o prohlášeních o pravosti podpisu,

- ☐ usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004, k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy v trestním řízení,
- ☐ usnesení představenstva České advokátní komory č. 14/2004 Věstníku, o úpravě příspěvku na činnost České advokátní komory,
- ☐ usnesení představenstva České advokátní komory č. 3/2005 Věstníku, ze dne 12. dubna 2005, o užívání loga České advokátní komory.

V.10. Rozšíření Evropské unie a jeho dopady na výkon advokacie v ČR

Vstup České republiky do Evropské unie k 1. 5. 2004 mělo rovněž zásadní význam a vliv na postavení, působnost a pracovní aktivity advokátů. Prvním podstatným faktorem, který musel český advokátní stav absorbovat a aplikovat, bylo právo ES/EU a v případě jeho nesouladu s českým právem přednost evropské úpravy před vnitrostátními předpisy. Druhou významnou skutečností je aktivní účast českých advokátů v některých řízeních u Evropského soudního dvora. Dle článku 19 Statutu Soudního dvora může zastupovat některou stranu před Soudním dvorem nebo jí být nápomocen pouze advokát oprávněný k výkonu advokacie podle práva některého členského státu nebo státu, který je stranou dohody o Evropském hospodářském prostoru. Nicméně největší význam mají principy vnitřního trhu (ve vztahu k advokátům zejména svoboda poskytování služeb, svoboda usazování a volný pohyb osob) a z nich vyplývající možnost českých advokátů poskytovat své právní služby na území ostatních členských států Evropské unie a současně možnost advokátů z jiných členských států poskytovat své právní služby v České republice. Práva, povinnosti a podrobné zásady činnosti českých advokátů v ostatních členských státech Evropské unie upravují komunitární směrnice a příslušné vnitrostátní předpisy daného členského státu týkající se výkonu advokacie. Úprava postavení evropského advokáta v České republice, jehož právní úprava vychází ze směrnic upravujících výkon advokacie. Postavení českého advokáta je tudíž v kterémkoli jiném státě EU velmi obdobné postavení evropského advokáta v českém právním řádu. Zákon č. 228/2002 Sb., který novelizoval zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii a který nabyl účinnosti ke dni vstupu ČR do EU, zavedl právní úpravu postavení advokátů z jiných členských států Evropské unie v České republice. Tímto předpisem byl do českého právního řádu zakotven pojem evropského advokáta. Podle formy poskytování právních služeb a způsobu jejich regulace se pojem evropského advokáta dělí na hostujícího evropského advokáta a usazeného evropského advokáta. *Evropský advokát* je oprávněn poskytovat na území České republiky

veškeré právní služby, včetně služeb spočívajících v zastupování v řízení před soudními a jinými orgány, a to i tehdy kdy dle zvláštního českého právního předpisu platí advokátní přímus. Nicméně pokud by evropský advokát poskytoval právní služby spočívající v zastupování v soudním nebo správním řízení a příslušný český právní předpis by vyžadoval povinné zastoupení advokátem, musí takový evropský advokát, a to po dohodě se svým klientem, ustanovit českého advokáta jako konzultanta v otázkách procesního práva, které budou nebo mohou být v daném správním nebo soudním řízení řešeny. Požadavek ustanovení konzultanta vyplývá ze specifík procesních předpisů České republiky, která čeští advokáti ovládají vzhledem ke svým zkušenostem a vzdělání nepochybně lépe než evropští advokáti. Kromě zvláštních ustanovení zákona o advokacii, která upravují konkrétně postavení, práva a povinnosti evropských advokátů, a souvisejících stavovských předpisů České advokátní komory se na výkon právních služeb evropskými advokáty na území České republiky vztahují ostatní ustanovení zákona o advokacii, včetně předpisů o kárné odpovědnosti advokáta.

Za hostujícího evropského advokáta je považován takový advokát, který poskytuje své právní služby na území České republiky buď dočasně nebo příležitostně. Při poskytování svých služeb musí takový advokát používat profesní označení své osoby v souladu s označením ve svém domovském státě (seznam profesních označení evropských advokátů je vyhlášen sdělením Ministerstva spravedlnosti, které je publikováno ve Sbírce zákonů¹⁰⁹ a tento advokát musí uvádět příslušný profesní orgán svého domovského státu. Výše uvedené označení musí být vyjádřeno v jednom z úředních jazyků daného domovského státu. Na rozdíl od českého a usazeného evropského advokáta nemůže hostující evropský advokát poskytovat své služby jako člen sdružení advokátů anebo jako společník veřejné obchodní společnosti. Odlišně od možnosti usazeného evropského advokáta není hostující evropský advokát oprávněn k účasti na sněmu ČAK. Pokud hostující evropský advokát poskytuje na území České republiky své právní služby nepřerušeně po dobu nejméně 1 měsíce, musí v takovém případě oznámit České advokátní komoře adresu na území České republiky, na kterou mají být doručovány její písemnosti. Jak bylo uvedeno výše, hostující evropský advokát může svého klienta na území České republiky zastupovat v soudním, resp. správním řízení. V případě hostujícího evropského advokáta je pojmově vyloučeno, aby pro něho z právního řádu vyplývala povinnost mít na našem území sídlo. Nicméně pro účely vyloučení obtížného doručování písemností do zahraničí formou mezinárodní právní pomoci byla evropskou

¹⁰⁹ Sdělení Ministerstva spravedlnosti č. 253/2004 Sb., kterým se oznamují profesní označení podle § 2 odst. 1 písm. b) zákona o advokacii

novelou zákona o advokacii zakotvena povinnost evropského hostujícího advokáta ustanovit si českého advokáta jako svého zmocněnce pro doručování písemností. ČAK a rovněž české soudní nebo správní orgány mají právo požádat evropského hostujícího advokáta o předložení dokladu o jeho profesní způsobilosti z jeho domovského státu. Pokud tuto povinnost na vyžádání nesplní, není oprávněn své právní služby poskytovat. Na rozdíl od činnosti evropského hostujícího advokáta se činnost evropského usazeného advokáta charakterizuje svou soustavností. Odlišné postavení usazeného evropského advokáta je zvýrazněno rovněž tím, že se usazený evropský advokát zapisuje do seznamu evropských advokátů vedeného ČAK. Aby byl evropský usazený advokát zapsán do zvláštního seznamu evropských advokátů, musí kromě písemné žádosti doložit ČAK následující doklady:

- průkaz o profesní způsobilosti vydaný domovským státem (tento průkaz nesmí být starší tří měsíců od dne podání písemné žádosti),
- potvrzení o tom, že usazený evropský advokát je státním příslušníkem některého členského státu EU,
- potvrzení o pojištění pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou poskytováním právních služeb, a to v rozsahu, v jakém je možné rozumě předpokládat rozsah jím poskytovaných právních služeb.

Identicky s hostujícím evropským advokátem je usazený evropský advokát povinen používat při poskytování svých právních služeb své profesní označení uvedené ve výše zmíněném sdělení Ministerstva spravedlnosti č. 253/2004 Sb., v jednom z úředních jazyků svého domovského státu. Avšak tam, kde hostující evropský advokát musí odkazovat na profesní organizaci domovského státu, usazený evropský advokát je povinen k svému profesnímu označení uvádět odkaz na jeho zápis do seznamu usazených evropských advokátů. Kromě výše uvedené povinnosti má usazený evropský advokát možnost si ke svému označení přiložit údaje o tom, že ve svém domovském státě, případně jiných členských státech EU je oprávněn poskytovat právní služby jako společník sdružení anebo společník právnické osoby obdobné charakterově českému sdružení advokátů anebo veřejné obchodní společnosti. Vzhledem k tomu, že usazený advokát je oprávněn v jiných členských státech vykonávat advokacii jako člen sdružení nebo společník právnické osoby, umožnila rovněž euronovela zákona o advokacii č. 228/2002 Sb., aby evropský usazený advokát poskytoval své právní služby v ČR jako člen sdružení advokátů anebo jako společník veřejné obchodní společnosti. Usazený evropský advokát má rovněž řadu povinností vůči ČAK. Každoročně nejpozději do 30. listopadu je povinen předložit oprávnění o profesní způsobilosti vydané svým domovským státem a doklad o pojištění pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou výkonem

advokacie. Usazený evropský advokát je rovněž povinen hradit příspěvek na činnost ČAK, a to v pravidelné roční výši 6.000 Kč.¹¹⁰ Hostující evropský advokát nemá vůči ČAK žádnou platební povinnost. I když má evropský usazený advokát možnost účastnit se sněmu ČAK, nemůže být volen do jejich orgánů. Aby mohl usazený evropský advokát poskytovat právní služby na území České republiky jako český advokát, musí splňovat následující podmínky:

- musí mít plnou způsobilost k právním úkonům a být bezúhonný,
- nesmí mu být uloženo kárné opatření vyškrtnutí ze seznamu advokátů nebo se na něho musí pohlížet jakoby mu kárné opatření nebylo uloženo,
- není v pracovním nebo jiném obdobném poměru s výjimkou pracovního poměru vysokoškolského učitele a ani nevykonává činnost, která je neslučitelná s výkonem advokacie,
- nebyl vyškrtnut ze seznamu advokátů z důvodu prohlášení konkurzu na takového advokáta nebo na společnost, jejímž je společníkem, případně bylo povoleno vyrovnání anebo návrh na prohlášení konkurzu byl zamítnut z důvodu, že jeho majetek nepostačuje k úhradě nákladů konkurzu, nebo uplynula-li od vyškrtnutí dle tohoto odstavce doba nejméně pěti let,
- podá písemnou žádost a složí slib,
- poskytoval v České republice bez podstatnějších přerušení právní služby jako usazený evropský advokát po dobu nejméně tří let, a to v oblasti práva České republiky.

Přistoupení ČR k EU mělo, má a bude mít mnohými advokáty dosud nedoceněné následky. Kromě dokonalé znalosti práva ES/EU a vhodného poradenství svým klientům v této oblasti vyplývají z přistoupení k EU pro advokáty další povinnosti. Jednou z nich je povinnost českého ustanoveného advokáta poskytnout bezplatnou právní pomoc v přeshraničních sporech v rámci EU. Požadavek zajištění bezplatné právní pomoci advokáty členských států v případě přeshraničních sporů je zakotven ve směrnici Rady č. 2003/8/ES ze dne 27. 1. 2003 o zpřístupnění spravedlnosti v přeshraničních sporech stanovením minimálních společných pravidel pro právní pomoc v těchto sporech.¹¹¹

¹¹⁰ Usnesení sněmu č. 4/1999 Věstníku ČAK ze dne 8. listopadu 1999, kterým se schvaluje výše a splatnost příspěvku na činnost ČAK, ve znění usnesení č. 5 sněmu ČAK ze dne 29. října 2002.

¹¹¹ Směrnice Rady 2003/8/ES definuje přeshraniční spor v rámci EU jako spor vyplývající, s výjimkou příjmových, celních a správních záležitostí, z občanskoprávních nebo obchodních vztahů, včetně řízení o řádných nebo mimořádných opravných prostředcích, řízení o uznání rozhodnutí, řízení o prohlášení vykonatelnosti a řízení vykonávacího nebo exekučního, jehož účastník má své trvalé nebo obvyklé bydliště v jiném členském státě EU, než ve kterém působí soud, který spor rozhoduje.

V. 11. Poslední přímá novela zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii – zákon č. 79/2006 Sb.

Doposud poslední přímou novelou zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii je zákon č. 79/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Z podnětu České advokátní komory a ve spolupráci s ní připravilo Ministerstvo spravedlnosti nový návrh zákona, kterým se mění zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii. Tento návrh byl projednán legislativní radou vlády, vládou schválen usnesením vlády č. 416 ze dne 13. dubna 2005, jako sněmovní tisk č. 975 projednán Poslaneckou sněmovnou parlamentu České republiky, Senátem a podepsán prezidentem republiky v únoru 2006. Novela zákona o advokacii vyšla pod č. 79/2006 ve Sbírce zákonů dne 15. 3. 2006 a je účinná od 1. dubna 2006 s výjimkou ustanovení části třetí čl. V bodů 10 až 20, bodu 21, pokud jde o § 200dc odst. 1 a 2, bodu 22 a čl. VI, a ustanovení části jedenácté čl. XVI, které nabývají účinnosti dnem jeho vyhlášení ve Sbírce zákonů dne 15. 3. 2006.

Novela zákona o advokacii č. 79/2006 Sb. obsahuje zejména tyto změny zákonné úpravy :

- ☐ stanovení přísnějších pravidel pro započítávání těch dob do právní praxe advokátního koncipienta, během nichž koncipient fakticky práci nevykonává,
- ☐ stanovení povinnosti advokáta doplňovat a rozšiřovat si vzdělání, které získal studiem na vysoké škole a v rámci školení pořádaných Českou advokátní komorou pro advokátní koncipienty,
- ☐ zavedení nového institutu, resp. nového způsobu výkonu advokacie v pracovním poměru k jinému advokátovi nebo k veřejné obchodní společnosti zřízené k výkonu advokacie (zaměstnaný advokát) upravené ust. § 15a až 15c. Pracovněprávní vztahy zaměstnaných advokátů se řídí zákonem 65/1965 Sb., zákoníkem práce. Zaměstnaný advokát může být zaměstnancem pouze jednoho advokáta nebo jedné společnosti a zaměstnaný advokát není oprávněn vykonávat současně advokacii samostatně ani společně s jinými advokáty.
- ☐ umožnění rozhodnout kárnou věc bez jednání kárného senátu, a to vydáním kárného příkazu s tím, že kárným příkazem by mohla být uložena jen taxativně uvedená mírnější kárná opatření,
- ☐ uvedení znění příslušných ustanovení zákona o advokacii do souladu s existující právní úpravou správního soudnictví,

- ☞ podrobnější úprava povinného pojištění advokátů pro případy odpovědnosti za škodu a úprava možnosti České advokátní komory sjednat ve prospěch advokátů hromadné pojištění,
- ☞ podrobnější stanovení pravidel určování advokátů Českou advokátní komorou v případech, kdy se žadatel nemůže jiným způsobem domoci poskytnutí právních služeb. Úprava vychází z principu, že pokud se jedná o určení advokáta pro zastupování v řízení, je potřeba nejprve vyčerpat prostředky, které poskytují příslušné procesní předpisy k ustanovení advokáta soudem, popř. jiným orgánem, a teprve pokud není takový postup možný, vzniká žadateli nárok na určení advokáta Českou advokátní komorou,
- ☞ přizpůsobení těch ustanovení zákona o advokacii, která upravují subsidiární použití správního řádu před příslušnými orgány České advokátní komory,
- ☞ možnost výkonu advokacie ve formě společnosti s ručením omezeným,
- ☞ změny obchodního zákoníku konkrétně novelizace ustanovení týkajících se řízení ve věcech zápisů do obchodního rejstříku.

Ráda bych se podrobněji věnovala dvěma zákonem č. 79/2006 Sb. nově upraveným oblastem, a to institutu zaměstnaného advokáta a možnosti nově vykonávat advokacii i formou společnosti s ručením omezeným nebo komanditní společnosti.

Institut zaměstnaného advokáta

Dosavadní právní úprava umožňovala výkon advokacie pouze formou podnikání, a to se všemi riziky z toho vyplývajícími. Oproti jiným podnikatelům – např. těm, kteří podnikají na základě živnostenského oprávnění – však advokát musí v zájmu ochrany svých klientů dodržovat přísná pravidla a omezení stanovená normami profesionální etiky.

Z praxe však vyplynula potřeba umožnit, aby povolání advokáta bylo vykonáváno nejen formou podnikání, ale též v rámci pracovního poměru. Důvodem je především to, že řada osob, které úspěšně složily advokátní zkoušky, mohou být nepochybně na slovo vzatí právníci schopní poskytnout klientům kvalitní právní pomoc, avšak nejsou natolik podnikatelsky zdatní, případně je u nich dána jiná překážka (např. žena-advokátka po návratu z mateřské dovolené, začínající advokát, který nemá dostatek prostředků na vybavení kanceláře apod.), aby se osamostatnili a vykonávali advokacii samostatně.

Novela zákona o advokacii nyní říká, že advokát může advokacii vykonávat i v pracovním poměru k jinému advokátovi nebo obchodní společnosti, jejímž předmětem podnikání je výkon advokacie. Jedná se o úpravu, která v ČR sice nemá tradici, ale v zahraničí je institut zaměstnaného advokáta něčím velmi běžným (osvědčuje se ve Francii, Rakousku, Německu, Velké Británii, Španělsku atd.). S výkonem advokacie v pracovním poměru počítá i právo

Evropské unie. Zavedení institutu zaměstnaného advokáta umožní nově začínajícím advokátům vykonávat advokacii pod vedením zkušených advokátů a rozvíjet tak své znalosti a dovednosti pro případný další samostatný výkon advokacie.

Možnost vykonávat advokacii formou společnosti s ručením omezeným a komanditní společnosti.

Advokacie mohla být až dosud vykonávána společně jen formou sdružení podle občanského zákoníku nebo formou veřejné obchodní společnosti, jejímiž společníky mohou být výlučně advokáti.

Praxe ukazuje, že takové omezení společného výkonu advokacie není účelné a stalo se omezujícím faktorem, čemuž nasvědčují i úpravy v jiných zemích. Novela zákona o advokacii nyní proto umožní společný výkon advokacie též formou komanditní společnosti a společnosti s ručením omezeným. Právní vztahy těchto společností se budou obecně řídit obchodním zákoníkem; v zájmu zajištění právní ochrany klientů však novela č. 79/2006 Sb. zavádí určité zvláštní podmínky právě pro tento výkon advokacie, aby odstranila obecnou nevýhodu omezeného ručení společnosti (upravuje např. povinnost pojištění společníků, minimální výši pojistného plnění z povinného pojištění pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou v souvislosti s výkonem advokacie, atd.).

V. 12. Úvahy de lege ferenda

Současná úprava advokacie se již přiblížila úpravě výkonu advokacie ve vyspělých demokratických zemích a za 15 let svobodné advokacie prošla cestou, která, ač nebyla jednoduchá, je adekvátní relativně krátké době, která uplynula od roku 1990. Významně se od té doby zvýšil počet advokátů a advokátních koncipientů. V roce 1990 působilo na území tehdejšího Československa cca šest set advokátů, v současnosti je výkonných přibližně sedm tisíc tři sta advokátů a zhruba dva a půl tisíce koncipientů.

Dle mého názoru je třeba dále precizovat současně platné stavovské předpisy, což by mělo být prioritou zejména České advokátní komory, jako profesní organizace sdružující všechny advokáty a advokátní koncipienty v ČR.

Česká advokátní komora by měla v souladu s přijatými prioritami práce představenstva pro rok 2006 zejména usilovat o :

☐ pokračování v aktivitách na poli legislativního procesu se zaměřením na :

- a) rekodifikační proces soukromého práva a OSŘ,
- b) tvorbu zákona o mediaci,

- c) vydání komentovaného zákona o advokacii a komentovaného tarifu, vydání nové a úplné sbírky stavovských předpisů a rozhodných usnesení,
- d) sledování a připomínkování úpravy justiční reformy a úpravy odpovídajících vztahů v justici,
- ☐ pokračování v reorganizaci advokátní komory v oblasti systémové i personální,
- ☐ přijetí stavovského předpisu o kontinuálním vzdělávání advokátů, přijetí koncepce vzdělávání,
- ☐ zahájení prací na optimalizaci vzdělávacího procesu koncipientů, nová koncepce školících celků pro koncipienty.

Podle mého názoru by Česká advokátní komora měla širokou advokátskou veřejnost podrobněji informovat o svojí práci, za jakých podmínek a za jakých finančních nákladů a s jakými cíli vykonává svoji činnost. U mnohých advokátů bez osvětlení těchto faktů nenachází existence České advokátní komory v její současné podobě tak výraznou podporu, jakou by profesní organizace sdružující advokáty měla mít, jelikož podle mnohých advokátů se v jejich každodenním výkonu práce činnost České advokátní komory výrazně neprojevuje.

Jaký dosah bude mít novela zákona o advokacii č. 79/2006 Sb. například při pozastavování výkonu praxe advokátům, kteří se účelově vyhýbají kárnému řízení, zpřesňující podmínky bezplatného (či zlevněného) poskytnutí advokátních služeb nebo upravující institut tzv. zaměstnaného advokáta, ukáže až praxe.

S ohledem na skutečnost, že platný zákon o advokacii č. 85/1996 Sb. byl do odevzdání této práce novelizován již patnáctkrát (!), nelze předpokládat, že úprava přijatá novelou č. 79/2006 Sb. zákona o advokacii nebude v následujícím období opětovně novelizována.

Závěr

Předkládaná rigorózní práce na téma „Výkon advokacie v českých zemích od vydání Prozatímního advokátního řádu z roku 1849 do současnosti“ ve svých pěti kapitolách postihuje vývoj právní úpravy advokacie v období od roku 1849, kdy byl císařským nařízením z 16. srpna 1849 schválen Provizorní advokátní řád do současnosti, kdy k 1. 4. 2006 nabývá účinnosti novela zákona č. 85/1996 Sb. o advokacii publikovaná pod č. 79/2006 Sb.

V první část rigorózní práce (v Čl. I. 1. až I. 18.) je krátce shrnut vývoj úpravy advokacie v českých zemích do roku 1848, který tvoří vývojový základ, na který navazuje další vývoj právní úpravy advokacie ve sledovaném období od roku 1849 do současnosti.

V druhé části práce, která obsahuje přehled vývoje úpravy advokacie v letech 1849 – 1914, jsem se zaměřila především na dva stěžejní zákony upravující advokacii, a to Provizorní advokátský řád z roku 1849 a zákon č. 96/1868, jímž se uvádí řád advokátský. Tento zákon byl základním právním předpisem advokátního práva v moderních dějinách naší advokacie a jeho účinnost trvala na našem území od 1.1. 1869 do 31.12. 1948, tedy celých 80 let.

Třetí část rigorózní práce je věnována demokratickému období první republiky, dále období druhé světové války a krátkému období demokracie do roku 1948, kdy bezprostředně po 2. světové válce zůstala kontinuita svobodné advokacie z let 1918 – 1938 zachována.

Čtvrtá část se věnuje období od roku 1948 do listopadového převratu roku 1989. V roce 1948 došlo zákonem č. 322/1948 Sb. ke zrušení dosavadních advokátních komor, advokáti byli povinně sdruženi do krajských sdružení advokátů a bylo zřízeno Ústřední sdružení advokátů. Soukromý výkon advokacie nebyl dovolen, konkrétní výkon advokacie se prováděl v advokátních poradnách, do nichž byl přidělován příslušný počet advokátů a advokátních pracovníků. Dalšími advokátními řády vydanými v období totality (zákony z let 1951, 1963 a 1975) došlo jen k dalšímu prohlubování zásahů totalitní moci do sféry advokacie.

Část pátá je věnována vývoji advokacie po roce 1989, a to ve dvou základních obdobích, Jednak v období do roku 1996, ve kterém vedle sebe vykonávali svoji právní praxi souběžně advokáti a komerční právníci, a jednak období po roce 1996, kdy vešel v účinnost dosud platný zákon o advokacii č. 85/1996 Sb. Tento zákon byl několikrát novelizován; jednou z nejvýznamnějších novel byla tzv. euronovela č. 228/2002 Sb., jejímž základním cílem byla harmonizace českého zákona o advokacii č. 85/1996 Sb. se třemi směrnicemi Evropských společenství, a to č. 77/249/EHS – směrnice k poskytování služeb, č. 89/48/EHS o obecné

úpravě uznávání diplomů a směrnicí 98/5/ES - směrnice k usnadnění trvalého výkonu advokacie.

Poslední přímá novelizace zákona o advokacii proběhla zákonem č. 79/2006 Sb., který nabyl účinností dne 1. 4. 2006 a obsahuje proti předcházející úpravě větší ochranu klientů. Mezi nejvýznamnější změny, které tato novela zákona o advokacii přinesla, patří zavedení institutu tzv. zaměstnaného advokáta, možnost výkonu advokacie ve formě společnosti s ručením omezeným a komanditní společnosti, nově umožní pozastavit výkon advokacie advokátovi, který se účelově vyhýbá kárnému řízení a obsahuje též změny obchodního zákoníku, konkrétně novelizaci ustanovení týkajících se obchodního rejstříku.

Résumé

The presented rigorous work on the "Advocacy enforcement in Czech countries since the issue of Temporary Legal Rule in 1849" topic concerns, in its five chapters, legal regulations of advocacy development since 1849 when the Provisional Legal Rule was passed by an imperial order on 16th August 1849 when the amendment of Advocacy Act No. 85/1996 Coll. published under No. 79/2006 Coll. came into force.

In the first part of the rigorous work (in Par. I. 1. to I. 18.) the development of advocacy regulations in Czech countries since 1848 which has created a developmental base with other coherent development of legal advocacy regulations in the observed period since 1849 is shortly summarised. In the last two centuries of this period, i.e. in 17th and 18th century, tendencies in advocacy development directed a transformation of freelance occupation into authority.

In the second part of the work which contains a summary of advocacy regulations development in 1849 – 1914 I focused mainly on two fundamental acts which regulate advocacy, respectively Temporary Legal Rule from 1849 and Act No. 96/1868 which is an introduction to legal rule. This act was a fundamental legal regulation in modern history of our advocacy and its force in our territory lasted from 1. 1. 1869 to 31. 12. 1948, thus all 80 years.

The third part of the rigorous work is devoted to democratic period of the first republic, the Second World War period and a short democratic period from 1948 when, immediately after the Second World War, the continuity of the free advocacy from 1918 – 1938 was kept.

The third part applies to the period from 1948 to November revolution in 1989. In 1948 the existing Bar Associations were dissolved by Act No. 322/1948 Coll., lawyers were compulsorily associated in regional legal associations and the Central Legal Association was established. The private legal enterprise was not allowed, concrete legal practise took place in private consulting rooms to which the appropriate number of lawyers and solicitors was assigned. Other legal rules published in totalitarian period (acts from 1951, 1963 and 1975) resulted in deepening of totalitarian power impacts on the legal sphere.

The fifth part is devoted to advocacy development after 1989, respectively in two basic periods. Partly in 1996 when private and commercial lawyers practised their legal profession concurrently, and, partly after 1996 when the so far valid advocacy Act No. 85/1996 Coll. came into force. This Act has been amended many times; one of the most important

amendments was an amendment known as "Euro Amendment" No. 228/2002 Coll. whose basic aim was a harmonization of the Czech Advocacy Act No. 85/1996 Coll. with three European Communities directions, namely No. 77/249/EHS – service providing direction, No. 89/48/EHS regarding the general direction of diploma acceptance, and No. 98/5/ES – simplification of permanent legal practise direction.

The last amendment of the Advocacy Act went through the Act No. 79/2006 Coll. which came into force on 1. 4. 2006. Among the most important changes which were brought by this advocacy act amendment belong the institute establishment known as employed lawyer, possibility of legal practise if a form of limited company and also contains changes in Commercial Code, concretely the amendment of regulations regarding the Companies Register.

Obsah

Úvod	1
ČÁST I.	
Vývoj advokacie v Českých zemích od nejstarších období do vydání Provizorního advokátního řádu z roku 1849	
I.1. Pojem advokát, advokacie, vývoj terminologie	3
I.2. První zmínky o advokátech v českých zemích	4
I.3. Listina Konráda III. z roku 1144	6
I.4. Kanonické právo	7
I.5. Codex Carolinus-Majestas Carolina, Řád práva zemského	7
I.6. Pluralismus právních řádů, právo zemské, právo městské	8
I.7. Ondřej z Dubé – Práva zemská česká	9
I.8. Viktorin Kornel ze Všehrd - „ O právích země české knihy devatery “	9
I.9. Kniha Tovačovská	11
I.10. Středověcí řečníci	11
I.11. Zemská zřízení	12
I.12. Traktát „O mezích, hranicích, soudu a rozepři mezní“	13
I.13. Knihy práv městských Mistra Brikiho z Licka	14
I.14. Pavel Kristian Koldín - „Práva městská království českého a markrabství moravského“	15
I.15. Kodifikace zemského práva, Vladislavské zemské zřízení	17
I.16. Sněmovní usnesení z roku 1615	19
I.17. Obnovené zřízení zemské a pokusy o jeho revizi v 18. století	20
I.18. Zákonodárství v 2. polovině 18. století	23
ČÁST II.	
Vývoj advokacie v českých zemích v období let 1849 – 1914	
II.1. Provizorní advokátský řád z roku 1849	26
II.2. Nařízení o nakládání s pokoutníky z roku 1857	29
II.3. Advokátní řád z roku 1868 – zákon č. 96/1868 ř.z.	30
II.4. Předpoklady pro výkon advokacie podle zákona č. 96/1868 ř.z.	34
II.5. Advokátní komora	38
II.6. Výkon disciplinární pravomoci	40
II.7. Další pravomoci advokátní komory	41
II.8. Vývoj advokátního tarifu platného v českých zemích v letech 1868 – 1914	42
II.9. Ústřední věstník advokátní komory	45
II.10. Zprávy z valných schůzí advokátní komory	46
II.11. Právnícké časopisy	46
II.12. Advokátní právnícké spolky	47
II.13. Právní úprava notářství	47
II.14. Shrnutí období let 1868 – 1914	48
ČÁST III.	
Vývoj advokacie v období let 1914 – 1948	
III.1. Období 1. světové války, vznik Československa	50

III.2. Situace české advokacie po roce 1918	51
III.3. Novely advokátního řádu	52
III.4. Usnesení a rozhodnutí valných hromad a výborů advokátní komory v Čechách o advokátních koncipientech.	55
III.5. Stavovské organizace a spolky	55
III.6. Shrnutí období let 1914 – 1938	56
III.7. Druhá polovina třicátých let 20. století, rok 1939	56
III.8. Vznik Protektorátu Čechy a Morava	59
III.9. Advokacie v době Protektorátu Čechy a Morava	60
III.10. Postavení obyvatelstva, právní postavení osob židovského původu působících v advokacii	61
III.11. Říšský řád právních zástupců	62
III.12. Období konce 2. světové války, období let 1945 – 1948	63
III.13. Shrnutí let 1945 – 1948	65

ČÁST IV.

Vývoj advokacie v letech 1948 – 1989

IV.1. Vývoj po roce 1948	66
IV.2. Zákon o advokacii z roku 1948	68
IV.3. Zákon o advokacii z roku 1951 (zák.č. 114/1951 Sb.) a advokátní tarif z roku 1951 (nařízení ministra spravedlnosti č. 115/1951 Sb.)	71
IV.4. Vývoj advokacie po roce 1960	75
IV.5. Advokacie v letech 1968 – 1975	79
IV.6. Zákon o advokacii z roku 1975 (zák. č. 118/1975 Sb.)	79
IV.7. Právní úprava notářství v období let 1949 – 1989	83
IV.8. Shrnutí let 1948 – 1989	84

ČÁST V.

Vývoj advokacie od roku 1989 do současnosti

V.1. Vývoj po 17. listopadu 1989	86
V.2. Vývoj advokacie po roce 1989	87
V.3. Zákon o advokacii z roku 1990 (zák. č. 128/1990 Sb.)	89
V.4. Obnova samosprávy advokacie, princip liberálního výkonu advokacie	92
V.5. Přijetí zákona o advokacii č. 85/1996 Sb.	93
V.6. Právní úprava advokacie v současnosti. Platný zákon o advokacii č. 85/1996 Sb. ve znění novel	93
V.7. Novelizace zákona č. 85/1996 Sb. v letech 2000 až 2005	95
V.8. Prováděcí právní předpisy k zákonu č. 85/1996 Sb. o advokacii	97
V.9. Platné stavovské předpisy vydané k provedení právní úpravy organizace a výkonu advokacie	98
V.10. Rozšíření Evropské unie a jeho dopady na výkon advokacie v ČR	100
V.11. Poslední přímá novela zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii – zákon č. 79/2006 Sb.	104
V.12. Úvahy de lege ferenda	106

Závěr	108
Resumé	110

Seznam použitých pramenů :

Literatura :

1. Adamová, K., Soukup, L.: Prameny k dějinám práva v českých zemích, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 2004
2. Antologie české právní vědy (2. polovina 19. století až 30. léta 20. století), uspoř. P. Skřejpková, L. Soukup, Praha 1993
3. Balík, S.: Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie, Plzeň 1998
4. Balík, S.: Advokacie včera a dnes, Aleš Čeněk, Dobrá Voda u Pelhřimova, 2000
5. Balík, S., Keller R.: Tradice advokacie v českých zemích. Vybrané právní předpisy o advokacii z let 1868 – 1948, Česká advokátní komora, Praha, 1995
6. Balík, S., Keller R.: Česká advokacie v dobách zkoušky. Právní předpisy o advokacii z let 1848 – 1994), Česká advokátní komora, Praha 1995
7. Dějiny právního stavu a právnických profesí, Ediční středisko PF UK, Praha 1999
8. Dějiny Univerzity Karlovy 1347/48 – 1622 I, Praha 1995
9. Chalupný, E.: Advokát a advokacie jako zřízení právní a sociální, Praha 1922
10. Květ, K.: Advokacie. Příspěvek k sociologii advokátního stavu. II. vydání, Praha 1996
11. Janák, J., Hledíková, Z.: Vývoj správy v českých zemích do roku 1945, Praha 1989
12. Kapras, J. : Právní dějiny zemí Koruny české, I-III, Praha 1913 - 1920
13. Kejř, J.: Dějiny pražské právní univerzity, Praha 1995
14. Knoll, Smržová, Zborníková : Vybrané mezníky českých právních dějin, 2002
15. Kober, J.: Advokacie v Českých zemích 1848 – 1994, Praha 1994
16. Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 1999
17. Malý, K.: České právo v minulosti, Praha 1995
18. Moravčík, Ct.: Organizace soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava, Brno, 1993
19. Peroutka, Fr.: Budování státu, I, 1918-1919, Praha 1991
20. Schelle, K.: Organizace veřejné správy 1848 – 1948, Brno 1993
21. Schelleová, I., Schelle, K.: Právní úprava advokacie (Historie a současnost), Brno, Masarykova univerzita, 1993
22. Tarabrin, E.: Nástin vývoje advokacie v zemích koruny české (XIII.-XVIII. stol.), Praha : Jednota advokátů československých, 1936
23. Tarabrin, E.: Zásadní usnesení a rozhodnutí valných hromad a výboru advokátní komory v Čechách, Praha 1935
24. Tarabrin, E.: Zásadní usnesení a rozhodnutí valných hromad a výboru advokátní komory v Čechách, Praha 1939
25. Vaněček, V.: České právníctví za kapitalismu, Praha, 1953
26. Winter, Z.: Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. A XVI. věku, Praha 1890
27. Z minulosti advokacie : sborník příspěvků z 1. konference o dějinách advokacie konané výborem pro dějiny advokacie ČAK ve spolupráci s Právní fakultou ZČU dne 11. 11. 2004 v Praze. Sestavil a uspořádal St. Balík ml. a Jitka Machová. Linde Praha, 2005

Články :

1. Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868-1914 a jejich dobového výkladu, Právně historické studie, 34, 1993
2. Balík, S.: Jednota právnická v Praze v letech 1864 – 1882, Právněhistorické studie, 32, 1992
3. Balík, S.: K podílu advokátů na prohlubování úrovně právního vědomí v Čechách v letech 1848 – 1914, Bulletin advokacie č. 10/1993
4. Balík, S.: Po pěti letech (črta z dějin advokacie v Čechách v letech 1869 – 1873), Bulletin advokacie č. 10/1995
5. Balík, S.: K vývoji advokátního tarifu v českých zemích v letech 1890 – 1914, Bulletin advokacie č. 3/1993
6. Balík, S.: Ke stavu zpracování dějin advokacie v českých zemích, Historický obzor č. 11/12 (1995)
7. Balík, S., Piková, P.: Podíl advokátů v Čechách na výkonu práv chudých v letech 1869-1914, Bulletin advokacie č. 10/1996
8. Čermák, K.: Eseje o principech postavení liberální advokacie, Bulletin advokacie č. 4/2003
9. Král, V.: Ženy v advokacii, Bulletin advokacie č. 1/2003
10. Sedemund, J.: Advokát a právo Evropské unie, Bulletin advokacie č. 5/2003
11. Šolc, M.: Kam kráčíš, advokacie?, Právní rádce 1/1993
12. Šolle, V.: Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích, Sborník archivních prací 18, 1968
13. Šolle, V.: Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích, Sborník archivních prací 12, 1962

Příloha č. 1

Právní předpisy upravující výkon advokacie od roku 1849:

Část I. Předpisy upravující výkon advokacie v letech 1849 - 1918

- zákon ze dne 6. 7. 1868, jímžto se uvádí řád advokátský – č. 96/1868 ř.z.
- zákon ze dne 1. 4. 1872, o vykonávání moci disciplinární nad advokáty a kandidáty advokátskými – č. 40/1872 ř.z.
- zákon ze dne 26. března 1890, jímž ministr práv se zmocňuje, aby vydal nařizovacím způsobem tarif pro takové výkony advokátů a jejich kanceláří v soudním řízení, které pro svou jednoduchost a své opětvování dopouštějí průměrného ocenění – č. 58/1890 ř.z.
- nařízení min. práv ze dne 25. 6. 1890, jímž na základě zákona, daného dne 26. 3. 1890 (Z. Ř. č. 58), vydává se tarif pro výkony advokátů a jejich kanceláří v tomto zákoně jmenované (Platí pro všechna království a země v říšské radě zastoupené vyjímaje Dalmatsko, Tyrolsko a Voralbersko) – č. 129/1890 ř.z.
- nařízení min. práv z 27. 7. 1891, jímž nařízení ministerstva práv ze dne 25. 7. 1890 (Z.Ř. č. 129) rozšiřuje se na Tyrolsko a Voralbersko a pro odměnu výkonu advokátů a jejich kanceláří v Tyrolsku a Voralbersku , v zákoně ze dne 26. března 1890 (Z.Ř. č. 58) jmenovaných, vydává se tarif – č. 116/1890 ř.z.
- nařízení min. práv ze dne 25. března 1892, jímž pro obvod obce Vídně mění se tarif pro výkony advokátů a jejich kanceláří, nařízením ministerstva práv ze dne 25. 7. 1890 (Z. Ř. č. 129) vydaný – č. 59/1892 ř.z.
- nařízení min. práv ze dne 22. 5. 1892, jímž nařízení ministeria práv ze dne 25. června 1890 (Z. Ř. č. 129) a ze dne 27. července 1891 (Z. Ř. č. 116) rozšiřuje se na Dalmatsko a pro odměnu výkonu advokátů a jejich kanceláří v Dalmatsku , v zákoně ze dne 26. března 1890 (Z. Ř. 58) jmenovaných, vydává se tarif – č. 82/1892 ř.z.
- nařízení min. práv ze dne 11. 12. 1897, jímž se na základě zákona daného dne 26. 3. 1890 (Z. Ř. č. 58), vydává se tarif pro výkony advokátů a jejich kanceláří v tomto zákoně jmenované – č. 293/1897 ř.z.
- nařízení min. práv ze dne 16. 11. 1898, jímž se mění nařízení ze dne 11. 12. 1897 – tarif pro běžné věci advokátní – č. 203/1898 ř.z.
- nařízení min. práv ze dne 8. 1. 1899, jímž se mění nařízení ze dne 11. 12. 1897 – tarif pro běžné věci advokátní – č. 8/1899 ř.z.
- nařízení min. práv ze dne 24. 11. 1900, jímž se mění nařízení ze dne 11. 12. 1897 – tarif pro běžné věci advokátní – č. 201/1900 ř.z.
- zákon, ze dne 17. 4. 1902, že kandidáti advokacie smějí zastupovati v řízení o přestupcích – č. 79/1902 ř.z.
- nařízení min. práv ze dne 30. 5. 1904, jímž se mění advokátní tarif nařízením ze dne 11. 12. 1897, Z.Ř. č. 293 vyhlášený – č. 54/1904 ř.z.
- nařízení ministerstva práv ze dne 17. 6. 1904, jímž dovoluje se advokátům, kandidátům advokátům, kandidátům advokacie a obhájčům nositi roucho úřední – č. 59/1904 ř.z.
- zákon ze dne 16. 11. 1906, jímž se mění a doplňují některé ustanovení disciplinárního statutu pro advokáty a kandidáty advokátní ze dne 1. 4. 1872, Z.Ř. č. 293 a advokátního řádu ze dne 6.7. 1868 Z. Ř. č. 96 – č. 223/1906 ř.z.
- nařízení ministra práv ze dne 13. 2. 1907 jímž se mění advokátní tarif pro běžné věci advokátní – č. 51/1907 ř.z.

- nařízení ministra práv ze dne 3. 6. 1909 o novém advokátním tarifu – č. 82/1909
- nařízení ministra práv ze dne 12. 12. 1910 o výkazech činnosti advokátských komor v disciplinárních věcech – č. 225/1910 ř.z.
- nařízení ministra práv ve shodě s ministrem vnitra a správcem obchodního ministeria ze dne 30. června 1911 o zachování nedělního klidu v advokátních kancelářích – č. 129/1911 ř.z.
- nařízení obchodního ministeria ze dne 11. 1. 1913 o dodávání poštovních zásilek advokátům a notářským substitutům – č. 9/1913 ř.z.
- zákon ze dne 12. 7. 1913, o započtení jednotlivých vojenských služeb do doby soudcovské přípravné služby, soudní, advokátní a notářské praxe – č. 139/1913 ř.z.
- nařízení ministra práv ze dne 1. 5. 1914 o změně poznámky č. 5 k sazebnímu č. 10 advokátního tarifu – č. 98/1914 ř.z.
- císařské nařízení ze dne 11. 2. 1915, o volbě bydliště advokáty – č. 33/1915 ř.z.
- císařské nařízení ze dne 1. 6. 1916 o opatřeních při překážkách činnosti advokátních komor, jejich výborů a disciplinárních rad, vzešlých následkem války – č. 165/1916 ř.z.
- nařízení ministra práv ze dne 21. 8. 1916 o opatřeních pro právní čekatele (právní praktikanty, auskultanty, kandidáty advokacie a notářství), kterým bylo válkou konání jejich civilní služby znemožněno – č. 268/1916 ř.z.
- nařízení ministra práv ze dne 31. 8. 1917 o změně advokátního tarifu – č. 371/1917 ř.z.

Část II. Předpisy upravující výkon advokacie v letech 1918 – 1947

- zákon ze dne 28. května 1919, jímž se ruší dvorní dekret ze dne 4. října 1883 čís. 2633 Sb. z a článku V. uvoz. zákona k civilnímu řádu soudnímu ze dne 1. 8. 1895, Z. Ř. č. 112, o likvidaci a vymáhání advokátních platů – č. 306/1919 Sb. z a n.
- nařízení vlády republiky Československé ze dne 17. 7. 1919, kterým se doplňuje nařízení ministerstva spravedlnosti ze dne 21. srpna 1916 č. 268 ř.z. – č. 392/1919 Sb. z a n.
- nařízení vlády republiky Československé ze dne 2. 9. 1919 o nové sazbě advokátní - č. 498/1919 Sb. z a n.
- nařízení vlády republiky Československé ze dne 9. 12. 1919, kterým se mění a doplňuje nařízení min. spravedlnosti ze dne 21. srpna 1916 č. 268 ř.z., o opatřeních pro právní čekatele (právní praktikanty, auskultanty, kandidáty advokacie a notářství), kterým bylo válkou konání jejich civilní služby znemožněno – č. 651/1919 Sb. z a n.
- zákon ze dne 2. 12. 1919, kterým se mění ustanovení o služební přísaze právníků praktikantů, auskultantů, soudních notářů, soudců a advokátů – č. 13/1920 Sb. z a n.
- nařízení vlády republiky Československé ze dne 17. ledna 1920, jímž se provádí zákon č. 13/1919 Sb. z a n., o služební přísaze právních praktikantů, auskultantů, soudních notářů, soudců a advokátů – č. 34/1920 Sb. z a n.
- **zákon ze dne 3. února 1920 o prozatímní úpravě advokacie - č. 83/1920 Sb.z.a n.**
- nařízení vlády republiky Československé ze dne 23. března 1920, kterým se mění nařízení ze dne 9. prosince 1919, č. 651 Sb. z a n., o opatřeních pro právní čekatele, kterým bylo znemožněno konati civilní službu – č. 176/1920 Sb.z.a n.

- zákon ze dne 18. února 1921, kterým se vláda zmocňuje, aby vydala sazby pro výkon advokátů a jejich kanceláří – č. 78/1921 Sb.z.a n.
- nařízení vlády republiky Československé ze dne 30. března 1921, kterým se ustanovují sazby pro výkony advokátů a jejich kanceláří v obvodech vrchních zemských soudů v Praze a v Brně - č. 142/1921 Sb.z.a n.
- **zákon ze dne 31 ledna 1922, kterým se mění a doplňují některá ustanovení o advokátech - č. 40/1922 Sb.z.a n.**
- nařízení vlády republiky Československé ze dne 6. září 1922, kterým se mění a doplňuje vládní nařízení č. 651/1919 Sb.z.a n. – č. 262/1922 Sb.z.a n.
- vládní nařízení ze dne 3. května 1923, kterým se ustanovují sazby pro výkony advokátů a jejich kanceláří – č. 95/1923 Sb.z.a n.
- vládní nařízení ze dne 17. listopadu 1932, kterým se upravuje sazba odměn za zastupování advokáty v řízení před pracovními soudy a v řízení opravném – č. 170/1932 Sb.z.a n.
- zákon ze dne 13. května 1936, jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky – č. 130/1936 Sb.z.a n.
- **zákon ze dne 26. května 1936, kterým se mění a doplňují některá ustanovení o advokátech - č. 144/1936 Sb.z.a n.**
- vládní nařízení ze dne 3. července 1936 o započtení vojenské služby presenční do právní praxe kandidátů advokacie - č. 224/1936 Sb.z.a n.
- vládní nařízení ze dne 3. června 1938 o dočasných omezeních v živnostenském a jiném výdělečném podnikání – č. 219/1938 Sb.z.a n.
- vládní nařízení ze dne 25. října 1938, kterým se mění obvod advokátní komory v Brně – č. 249/1938 Sb.z.a n.
- vládní nařízení ze dne 4. listopadu 1938 o dočasných omezeních v živnostenském a jiném výdělečném podnikání – č. 265/1938 Sb.z.a n.
- opatření stálého výboru ze dne 16. listopadu 1938 o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie – č. 284/1938 Sb.z.a n.
- vládní nařízení ze dne 4. července 1939 o právním postavení židů ve veřejném životě – č. 136/1939 Sb.z.a n.
- vládní nařízení ze dne 28. března 1940, kterým se mění a doplňují ustanovení o působnosti orgánů advokátních komor – č. 174/1940 Sb.z.a n.
- vládní nařízení ze dne 12. září 1942 o kárných opatřeních proti politicky nespolehlivým advokátům a kandidátům advokacie – č. 354/1942 Sb.z.a n.
- zákon ze dne 16. října 1946 o úpravě některých otázek týkajících se advokacie – č. 201/1946 Sb.z.a n.
- vládní nařízení ze dne 14. února 1947 o započtení vojenské služby do právní služby kandidátů advokacie - č. 44/1947 Sb.z.a n.
- o dočasnej působnosti advokátskej komory v Bratislave a v Turčianskom Svätom Martine – č. 25/1947 Sb.
- o uznaní niektorých sudcovských a advokatských skúšok, vykonaných v maďarskom štáte – č. 83/1947 Zb. SNR

Část III. Předpisy upravující výkon advokacie v letech 1948- 1989

- vládní nařízení ze dne 18. 5. 1948 o odměně obhájců v řízení před mimořádnými lidovými soudy – č. 135/1948 Sb.z a n.
- **zákon ze dne 22. 12. 1948 o advokacii (advokátní řád) – č. 322/1948 Sb.z a n.**
- zákon č. 74/1949 Sb., kterým se provádějí některá ustanovení zákona č. 322/1948 Sb. o advokacii
- **zákon 114/1951 Sb. o advokacii**
- zákon č. 115/1951 Sb., kterým se stanoví sazby odměn za úkony právní pomoci poskytované advokátními poradnami (advokátní tarif)
- o nemocenském pojištění a o důchodovém zabezpečení advokátů – členů advokátních poraden – č. 94/1958 Ú.I.
- **zákon č. 57/1963 Sb. o advokacii**
- vyhláška č. 50/1965 Sb. o odměnách za poskytování právní pomoci (advokátní tarif)
- vyhláška č. 72/1965 Sb. o opravě tiskové chyby ve vyhlášce č. 50/1965 Sb. o odměnách za poskytování právní pomoci (advokátní tarif)
- **zákon č. 118/1975 Sb. o advokacii**
- zákon č. 133/1975 Sb. o advokacii
- zákon č. 34/1975 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon Slovenské národní rady č. 133/1975 Sb. o advokacii

Část IV. Nejdůležitější předpisy upravující výkon advokacie po roce 1989

E. 1. Právní předpisy :

- **zákon o advokacii č. 128/1990 Sb.**
- **zákon o komerčních právnících č. 209/1990 Sb.**
- **zákon č. 85/1996 Sb. o advokacii ve znění pozdějších předpisů**
- **Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů za poskytovanou právní službu a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif) ve znění pozdějších předpisů**
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se mění Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif) ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 197/1996 Sb., kterou se vydává zkušební řád pro advokátní zkoušky a uznávací zkoušky (advokátní zkušební řád) ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 224/1996 Sb., kterou se podle zákona o advokacii stanoví kárný řád (advokátní kárný řád) ve znění pozdějších předpisů

E. 2. Nejdůležitější stavovské předpisy České advokátní komory :

- Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky, ve znění usnesení sněmu č. 3/1999 Věstníku, kterým se schvaluje organizační řád České advokátní komory (etický kodex)
- Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1998 Věstníku, o výchově advokátních koncipientů a dalším vzdělávání právníků
- Usnesení představenstva České advokátní komory č. 2/1998 Věstníku, kterým se upravuje smírčí řízení (advokátní smírčí řád)
- Usnesení představenstva České advokátní komory č. 6/1998 Věstníku, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokáta
- Usnesení sněmu č. 3/1999 Věstníku, kterým se schvaluje organizační řád České advokátní komory
- Usnesení sněmu č. 5/1999 Věstníku o sociálním fondu České advokátní komory
- Usnesení představenstva České advokátní komory č. 9/1999 Věstníku, kterým se stanoví podrobnosti o dokumentaci advokáta vedené při poskytování právních služeb
- Usnesení představenstva České advokátní komory č. 10/1999 Věstníku, o prokazování oprávnění k výkonu advokacie a o průkazu advokáta a průkazu advokátního koncipienta

E. 3. Jiné právní předpisy České advokátní komory

- Jednací řád sněmu České advokátní komory
- Volební řád sněmu České advokátní komory